

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2022 30 stp

Fakultet for miljøvitenskap og naturforvaltning (MINA)

Reiselivsnæringens medvirkning i nasjonalparkforvaltningen – en studie av besøksstrategier for nasjonalparker i Sør-Norge

Tourism Industry Participation in National Park
Management – A Study of Visitor Management
Strategies for National Parks in Southern Norway

Åsmund Skjerve Revhaug

Naturbasert reiseliv

*Om endnu en senere slekt skal gjenreise dig av fornedrelsen og
fjerne det siste rustne skrammel fra den tekniske naivismens
mørketid – det vet vi ikke idag. Uten håb sørger dine trofaste, og
din skjæbne står for dem i tragediens hellige lysning: fordi du var
skjøn, måtte du tjene forfaldet.*

Peter Wessel Zapffe, sitat fra «Avskjed med Gausta»
s. 131 i Barske Glæder, Pax Forlag 1997

Forord

Med denne masteroppgaven avslutter jeg mine to år her ved NMBU, og vandrer med det ut i verden som fjerdegenerasjons Ås-kandidat. Mine år her på Agrarmetropolen har vært tynget av et pandemisk alvor og svært skremmende hendelser ute i verden, og på toppen av det hele står vi overfor skjebnesvangre klima- og miljøutfordringer. Midt oppe i alt dette har jeg viet all min tid til det du nå hviler øynene på. Dette er dessverre et beskjedent bidrag til forbedring av verden, men innsatsen og resultatet må jeg likevel si meg stolt over. Nå, endelig, kan jeg legge ned pennen og plukke opp skjoldet før jeg maner til kamp for at vi skal ha en fremtid som.. Ja, for at vi skal ha en fremtid, for svingende!

Jeg ønsker å rette en stor takk til mine veiledere Jan Vidar Haukeland fra Transportøkonomisk institutt og Knut Bjørn Stokke fra Fakultet for landskap og samfunn ved NMBU som gjennom hele prosjektets varighet har kommet med kloke innspill og støttende ord. Takk også til Øystein Aas fra Fakultet for miljøvitenskap og naturforvaltning ved NMBU for kritisk blikk på oppgaven. En takk rettes også til informantene som sa seg villige til å delta på intervju. Videre vil jeg takke min mor, som 28 år etter at hun brakte undertegnede til verden samtidig som hun selv studerte på Ås, har tatt seg tid til å lese korrektur og kommet med tilbakemeldinger. Til sist vil jeg takke min kjære samboer – nå også forlovede! – for utrettelig oppmuntring gjennom hele prosessen og overbærenhet med meg de siste par månedene. Takk Siri, dette hadde blitt tungt uten deg!

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, Ås, 16.05.2022

Åsmund Skjerve Revhaug

Sammendrag

Nasjonalparkene er viktige turistattraksjoner og har et stort antall besøkende hvert år. Videre er det et ønske om økt bruk av nasjonalparkene i reiselivssammenheng. For å unngå at dette fører til en forringelse av natur- og opplevelsesverdi har det blitt et økende behov for besøksforvaltning i nasjonalparkene. I 2016 ble besøksstrategier innført som verktøy i besøksforvaltningen av nasjonalparker og andre store verneområder. Besøksstrategiene er ment som planer for hvordan forvaltningen vil gjennomføre besøksforvaltningen, og utarbeides på grunnlag av kunnskap om verneområdet med samarbeid fra den lokale reiselivsnæringen. Denne oppgaven viser resultatene fra en undersøkelse av hvordan reiselivet medvirker til besøksstrategiene for nasjonalparker i Sør-Norge, og hvilke erfaringer reiselivet og nasjonalparkforvaltningen har fra denne medvirkningen. Første del av undersøkelsen ble gjort som en dokumentanalyse av de femten besøksstrategiene som hadde blitt godkjente og vedtatte innen slutten av juni 2021. Andre del bestod av en casestudie av nasjonalparkene Færder og Reinheimen hvor det ble gjennomført åtte dybdeintervjuer med informanter fra nasjonalparkforvaltningene og reiselivsnæringene.

Undersøkelsen viser at den formelle reiselivsmedvirkningen foregår gjennom representasjon i de rådgivende utvalgene for nasjonalparkene. Det stilles samtidig spørsmålstegn ved om denne representasjonen favner om reiselivsinteressene godt nok, og om utvalgene har reell innvirkning på utformingen av besøksstrategiene. I tillegg har det blitt avholdt møter utenom de rådgivende utvalgene hvor reiselivsaktører har vært invitert, av både formell og uformell karakter. Av disse har noen vært rettet mot medvirkning i besøksstrategiarbeidet. De undersøkte besøksstrategiene viser stor variasjon i hvordan medvirkning har foregått. Diskusjonen knytter denne variasjonen til kontekstavhengige forskjeller mellom nasjonalparkene. Hos noen fremgår det ingenting om medvirkning, og hos andre presenteres opptil flere medvirkningsformer. Likevel innebærer ingen av medvirkningsformene en reell overføring av makt, dermed kan det settes spørsmålstegn ved om det foregår *ekte* medvirkning.

Dette er den første undersøkelsen av reiselivsmedvirkning i besøksstrategiarbeidet for nasjonalparkene. Basert på resultatene fra denne undersøkelsen pekes det derfor på implikasjoner for besøksforvaltningen i verneområdene og behovet for nye undersøkelser for å øke forståelsen av fenomenet.

Abstract

National parks are important tourist attractions and receive numerous visitors annually. At the same time there is an increased interest in the use of national parks for tourism purposes. To avoid this leading to deterioration of natural and recreational values there is an increased need for visitor management in the national parks. In 2016 the visitor management strategies were introduced as visitor management instruments for national parks and other large, protected areas. The visitor management strategies show how the management authority plan to carry out the visitor management, they are developed from knowledge about the protected area through collaboration with local tourism businesses. This thesis report on the results from a study of how the tourism industry participate in development of the visitor management strategies of national parks in Southern Norway and the experiences linked to this participation process. A document analysis of the visitor management strategies of national parks in Southern Norway that were approved and passed before the end of June 2021, form the first part of the study. The second part is made up of a case study of Færder and Reinheimen national parks where eight in depth interviews were conducted with informants from the national park management and the tourism industry.

The study shows formal participation from the tourism industry through representation in the advisory boards for the national parks. However, the actual representation of the tourism businesses and the de facto influence from the advisory boards is questioned. In addition to this, other meetings have been organized where tourism businesses have been invited, of both formal and informal character. Some of these have been directed towards participation in development of the visitor management strategies. The analysed visitor management strategies show great variety in how and whether participation have taken place. The discussion connects this variation with context related differences between the national parks. In some strategies there is no sign of participation, and in others there are different participation methods described. Despite this, none of the participation methods described involve distribution of power, thus it is questioned whether *true* participation is taking place.

This is the first study of tourism industry participation in the visitor management strategy development for national parks. Based on the results of this study implications for the visitor management in protected areas is pointed out, together with a need for new studies to increase the knowledge about the phenomenon.

Innholdsfortegnelse

Forord	i
Sammendrag	ii
Abstract	iii
Innholdsfortegnelse	iv
Figurer	v
Tabeller	v
Vedlegg	v
1. Innledning	1
1.1. Bakgrunn	1
1.2. Problemstilling og avgrensning av oppgaven.....	3
1.3. Definisjon og operasjonalisering av viktige begreper	4
1.3.1 Besøksstrategi	4
1.3.2 Naturbasert reiseliv	5
1.3.3 Medvirkning.....	6
2. Norsk verneområdeforvaltning	8
2.1. Historisk utvikling av norsk verneområdeforvaltning.....	8
2.2. Dagens oppbygning av verneområdeforvaltningen i Norge.....	12
3. Teoretisk bakgrunn	16
3.1. Forvaltning av verneområder.....	16
3.2. Reiseliv	19
3.3. Medvirkning	23
4. Metode	30
4.1. Beskrivelse av forskningsdesign	30
4.2. Dokumentanalyse – fremgangsmåte for gjennomgang av besøksstrategiene	31
4.3. Casestudie – fremgangsmåte for casestudie og dybdeintervjuer	33
4.3.1. Utvelgelse av casenasjonalparker	33
4.3.2. Utvelgelse av informanter	34
4.3.3. Dybdeintervjuer – gjennomføring og fremgangsmåte for analyse	36
4.4. Kritikk av metode	38
5. Områdebeskrivelse	40
5.1. Reinheimen nasjonalpark	40
5.2. Færder nasjonalpark	44
6. Resultatkapittel	48
6.1. Hvordan medvirkning fra reiselivet fremgår av besøksstrategidokumentene	48
6.2. Nasjonalparkforvaltningens opplevelser og erfaringer fra reiselivets medvirkning til besøksstrategiene	52
6.3. Reiselivsaktørenes opplevelser og erfaringer fra medvirkning til besøksstrategiene....	59
7. Diskusjonskapittel	64

7.1. Hvordan medvirkning fra reiselivet fremgår i besøksstrategiene.....	64
7.2. Hvordan nasjonalparkforvaltningen opplever medvirkningen fra reiselivet i besøksstrategiene	67
7.3. Hvordan reiselivsaktørene opplever medvirkningen i besøksstrategiene.....	69
7.4. Hvordan medvirker reiselivet til besøksstrategiene for norske nasjonalparker	70
8. Konklusjon.....	73
9. Litteraturliste.....	75

Figurer

Figur 1. Verneområdeforvaltningens hierarki	13
Figur 2. Leipers reiselivssystem.....	20
Figur 3. Naturbasert reiseliv som system	22
Figur 4. Sagers medvirkningsstige	25
Figur 5. Caseområder i oversiktskart	40
Figur 6. Verneområdekart montert på informasjonstavle ved Billingen – en innfallsport til Reinheimen nasjonalpark.....	41
Figur 7. Verneområdekart Færder nasjonalpark	45

Tabeller

Tabell 1. Oversikt over nasjonalparker i Sør-Norge med godkjente besøksstrategier før juli 2021.....	31
Tabell 2. Oversikt over informantenes rolle og nasjonalparktilknytning.....	36
Tabell 3. Status for hvilke besøksstrategier det fremgår at det har vært medvirkning og samarbeid med reiselivet.....	49

Vedlegg

Vedlegg 1. Historisk utvikling av verneområdeforvaltningen i Norge fra 1900 til 1995
Vedlegg 2. Intervjuguide for utvalg 1 – nasjonalparkforvaltere
Vedlegg 3. Intervjuguide for utvalg 2 – nasjonalparkstyremedlemmer
Vedlegg 4. Intervjuguide for utvalg 3 – reiselivsaktør
Vedlegg 5. Informasjonsskriv sendt til informantene

1. Innledning

1.1. Bakgrunn

Reiselivet har sett en voldsom vekst de siste tjue årene og regnes som en av de raskest voksende næringene, basert på økonomi er det også ansett som en av de største industriene i verden (Forbord, 2012; Goeldner & Ritchie, 2006; Rønningen & Slåtten, 2012; Tangeland & Aas, 2011). Vernede områder og nasjonalparker har blitt viktige turistattraksjoner verden over (Fredman et al., 2007; Lee & Han, 2002; Puhakka & Saarinen, 2013; Timothy, 2000; Vittersø et al., 1994), og spesielt for norsk reiseliv er naturen og aktiviteter i naturen viktig (Meld. St. 19 (2016-2017); Stensland et al., 2018). Globale estimater viser at opptil åtte milliarder mennesker besøker verneområder hvert år, noe som svarer til et anslått brutto direkteforbruk knyttet til verneområder på nærmere 3 800 milliarder norske kroner (i 2014-kroner) (Balmford et al., 2105).

Besøkende i nasjonalparker og andre verneområder har grunnet sitt forbruk i forbindelse med besøket stor innvirkning på omkringliggende områder og samfunn (Goeldner & Ritchie, 2006). På grunn av veksten i naturbasert reiseliv i tilknytning til nasjonalparker blir derfor disse ansett som drivere av økonomisk utvikling (Fredman & Tyrväinen, 2010). I tillegg til den økonomiske betydningen blir reiseliv i verneområder sett på som positivt for vernet i seg selv gjennom økt aksept for selve opprettelsen av verneområdet eller som en måte å finansiere verneområdeforvaltningen på (Dharmaratne et al., 2000; Leung et al., 2018; Zachrisson et al., 2006).

Vern av natur er viktig for å ivareta naturverdier og opprettholde biologisk mangfold og fordeler av økosystemtjenester. Som et ledd i en langvarig forvaltning av naturressurser blir vern av natur også ansett som et sentralt element av bærekraftig utvikling (Buckley, 2011; Canteiro et al., 2018; Le Saout et al., 2013; Saglie, 2006). Konvensjonen for biologisk mangfold, hvor også Norge er med, vedtok i 2010 de såkalte *Aichi-målene*, som slo fast at innen 2020 skulle 17 % av verdens landområder og 10 % av de marine områdene være vernet (Meld. St. 14 (2015-2016); UNEP & CBD, 2010). I 2019 kom FNs naturpanel (IPBES) med en nedslående rapport om naturmangfoldets trender og tilstand, i denne ble det konkludert med at Aichi-målene ikke ville nås innen 2020 (Brondizio et al., 2019). I tillegg fastslås det at så mye som én tredjedel av verdens verneområder er under press fra menneskelig påvirkning (Jones et al., 2018). I skrivende stund er en ny naturavtale under utarbeidelse og vil sannsynligvis være klar i løpet av året, hvor det blant annet er fremmet forslag om at minst 30

% av verdens land- og havområder skal være underlagt et effektivt forvaltet vern innen 2030 (FN-sambandet, 2021; Schulze, 2022; Woodley et al., 2019).

I Norge har vi ulike kategorier for vern av natur, hvor nasjonalpark er den kategorien som brukes for større områder uten tyngre inngrep hvor målet er å sikre tilgangen til uforstyrrete opplevelser av natur (Naturmangfoldloven, 2009). Ved utgangen av 2021 var 17,6 % av fastlandsarealet vernet, av dette var størsteparten (9,8 %) vernet som nasjonalpark (Miljødirektoratet, 2022b). På samme tid utgjorde det vernede sjøarealet, altså alt marint areal innenfor fastlandets territorialgrense, 3,5 % totalt, hvorav 1 % var vernet som nasjonalpark. I dag er det totalt 47 nasjonalparker i Norge, og 40 av disse ligger på fastlandet.

Økningen i antall besøkende til verneområdene fører ikke bare til økonomisk utvikling og positive ringvirkninger. Flere steder utfordres verneverdiene på grunn av et stort antall besøkende (se for eksempel Brekke, 2021; Lusæter, 2021), noe som fører til et økt behov for besøksforvaltning for å unngå at de forringes (Vorkinn, 2011; Aas et al., 2022).

Besøksforvaltning har lange tradisjoner særlig i USA, men i Norge er det et forholdsvis ungt felt innen verneområdeforvaltningen (Mason, 2005; Vorkinn, 2008). Fra 2012 ble det satt mer fokus på besøksforvaltning i de norske verneområdene. Som et resultat av dette ble besøksstrategier innført i 2015 som et verktøy for å sikre god balanse mellom verneverdiene på den ene siden og friluftsliv på den andre (Klima- og miljødepartementet, 2019; Miljødirektoratet, 2020). Merkevarer- og kommunikasjonsstrategien for nasjonalparkene ble introdusert samtidig, denne hadde som formål å gjøre nasjonalparkene til enda mer attraktive reisemål, og hadde «Velkommen inn!» som slagord (Meld. St. 18 (2015-2016))

I stortingsmeldingen om friluftsliv fra 2016 (Meld. St. 18 (2015-2016)) kom kravet fra regjeringen om at alle nasjonalparker innen 2020 skulle utarbeide besøksstrategier, altså planer for hvordan forvaltningsmyndigheten ønsker å gjennomføre besøksforvaltningen i nasjonalparken (Miljødirektoratet, 2015). Målsettingene bak dette var å ivareta natur- og opplevelsesverdier på sikt, men samtidig legge til rette for utnyttelse av reiselivspotensialet i tilknytning til verneområdene. I starten av 2021 var det 34 verneområder som hadde godkjente og slutførte besøksstrategier (A. K. Lundberg et al., 2021). Og i løpet av 2021 har noen nye blitt vedtatt og fått sin godkjenning (se blant annet Jostedalsbreen nasjonalparkstyre, 2021).

De siste tiårene har det vokst frem en større anerkjennelse av retten til å medvirke og delta i verneforvaltning for de berørte aktørene, og det er dermed lagt økende vekt på medvirkning

fra disse i nasjonalparkforvaltningen (Eilertsen et al., 2020; Vorkinn & Hagen, 2002). Internasjonalt ser man at dette har medført en endring fra ekspertdrevne, *top down*-forvaltningsmodeller til mer samarbeidsdrevne former for forvaltning (Lockwood, 2010). Medvirkning fra brukerinteresser og andre interessenter fremheves også internasjonalt som et viktig virkemiddel for å imøtekomme miljøproblemenes kompleksitet (McCool, 2009; Reed, 2008). Likevel har reiselivet, tradisjonelt sett, blitt tillagt liten vekt i verneområdeforvaltningen i Norge (Haukeland et al., 2013). Som en forutsetning for den økte lokale verdiskapingen som merkevare- og kommunikasjonsstrategien søker å skape, ligger involvering av lokale aktører i forvaltningsarbeidet samt samarbeid mellom forvaltningen og reiselivet (Klima- og miljødepartementet, 2019; Miljødirektoratet, 2015). Så langt er det ikke skrevet mye om erfaringene fra dette eller hvordan denne medvirkningen eller samarbeidet har foregått, men fra Nordlandsforskning sin evaluering av forvaltningsordningen for nasjonalparker og andre store verneområder i Norge (A. K. Lundberg et al., 2021) kommer det frem at til tross for økt lokal forankring så er medvirkningen fra brukerinteressene fortsatt begrenset.

Dette leder frem til spørsmål omkring hvordan denne medvirkningen har foregått, samt hvordan den eventuelt oppleves fra de aktuelle partene. Denne oppgaven er et bidrag i den retning, i det at den søker å gi bedre forståelse for hvordan medvirkningen fra reiselivet har foregått og de erfaringene som knyttes til denne.

1.2. Problemstilling og avgrensning av oppgaven

På bakgrunn av sammenstillinger av dagens kunnskapsnivå innen forskningsfeltet naturbasert reiseliv pekes det fra flere hold på et behov for undersøkelser av naturbasert reiseliv i verneområder og av retningslinjer for besøksforvaltning som en måte å håndtere utfordringer knyttet til både over- og underturisme (Fredman & Margaryan, 2021; Haukeland & Fredman, 2021). Videre er det, seks år etter innføringen av besøksstrategiene som verktøy i forvaltningen av nasjonalparkene i Norge, tid for en evaluering av hvordan dette har gått for seg og eventuelle erfaringer fra implementeringen. Det er allerede gjort noen undersøkelser av besøksstrategiene, i form av masteroppgaver, bokkapitler og rapporter fra forskningsinstitusjoner (se for eksempel Eilertsen et al., 2020; A. K. Lundberg et al., 2021; Stokke & Clemetsen, 2021), men ingen av disse har spesifikt undersøkt hvordan reiselivet har blitt involvert og medvirket eller erfaringene fra partene i dette. Derfor mener jeg det er interessant å rette fokuset mot deltakelse og medvirkning fra reiselivet i forvaltningen av de norske nasjonalparkene. Målet er da å bidra med ny kunnskap til hvordan det videre arbeidet

med besøksforvaltning kan foregå i verneområdeforvaltningen i Norge. Fra dette har jeg valgt å undersøke problemstillingen:

Hvordan medvirker reiselivet til besøksstrategiene for norske nasjonalparker?

For å besvare dette er det først og fremst hensiktsmessig å se hen til besøksstrategidokumentene om hvordan medvirkning fra reiselivet presenteres i disse. Dette vil også gi grunnlag for utvelgelse av caser for videre undersøkelse av erfaringer knyttet til medvirkningen. Mitt utgangspunkt er at det er grunn til å tro at medvirkningen oppfattes ulikt hos nasjonalparkforvaltningen og reiselivsaktørene som eventuelt er delaktige i denne. Dette fremmer spørsmål om hvordan medvirkningsprosessene oppfattes fra de to «sidene av medvirkningsbordet». Dermed har jeg utledet følgende underproblemstillinger fra hovedproblemstillingen som jeg ønsker å belyse som et ledd i det å besvare hovedproblemstillingen:

Hvordan fremgår medvirkningen fra reiselivet i besøksstrategiene?

Hvordan opplever nasjonalparkforvaltningen medvirkningen fra reiselivet i besøksstrategiene?

Hvordan opplever reiselivsaktørene medvirkningen i besøksstrategiene?

For å begrense arbeidsmengden i dette arbeidet har jeg valgt å avgrense fokusområdet til Sør-Norge, altså sør for Nordland fylke. Dette medfører at de nasjonalparkene som har arealer i eller som i sin helhet ligger i Sør-Norge omfattes av denne avgrensningen. Grunnen til denne avgrensningen er at i Sør-Norge finner man store nasjonalparker med lange besøkstradisjoner, og det er i disse nasjonalparkene at flest naturbaserte reiselivsbedrifter oppgir å ha aktivitet (Stensland et al., 2014). Videre har jeg for ordens skyld satt juni 2021 som siste måned for innhenting av endelig godkjente og vedtatte besøksstrategier, dette medfører at besøksstrategier som har blitt slutførte etter dette ikke har blitt undersøkt i følge med denne oppgaven.

1.3. Definisjon og operasjonalisering av viktige begreper

1.3.1 Besøksstrategi

Begrepet besøksstrategi er forholdsvis nytt innen verneområdeforvaltning i Norge, noe vi skal komme nærmere tilbake til senere, men i første omgang gis det her en definisjon av begrepet. I denne oppgaven forholder jeg meg til Miljødirektoratets definisjon av begrepet besøksstrategi:

En besøksstrategi er en plan for hvordan forvaltningsmyndigheten vil gjennomføre besøksforvaltning for verneområdet. Besøksstrategien skal vise hvilke tiltak (informasjon, fysisk tilrettelegging, sonering, oppsyn etc.) som er nødvendige for å balansere verneverdier, besøkende og lokal verdiskaping i et verneområde, slik at en oppnår størst mulig nytte for alle tre interesser. (Miljødirektoratet, 2015, s. 7)

Besøksforvaltning handler, som ordet tilsier, om forvaltning av besøk og besøkende. I dette tilfellet tar jeg for meg forvaltning av besøk i norske nasjonalparker, og ser det derfor som hensiktsmessig igjen å vise til Miljødirektoratet (2015) sin definisjon, som legger til grunn at besøksforvaltning handler om å styre og tilrettelegge for bruk av et verneområde på en slik måte at man oppnår størst mulig lokal verdiskaping og opplevelser for de besøkende, samtidig som man ivaretar verneverdiene og øker forståelsen for vernet. En besøksstrategi skal i første omgang presenteres i et dokument med en beskrivelse av kunnskapsgrunnlaget den bygger på og hvilke tiltak forvaltningsmyndigheten skal prioritere, senere skal besøksstrategiene inn som egne kapitler i forvaltningsplanene. Det ferdige dokumentet er et resultat av en bakenforliggende prosess med kunnskapsinnhenting og diskusjon om strategiske valg og avveielser for å komme frem til aktuelle tiltak. Det bakenforliggende arbeidet vil jeg omtale som *besøksstrategiprosessen*, *besøksstrategiarbeidet* eller *arbeidet med besøksstrategien*.

1.3.2. Naturbasert reiseliv

Reiseliv er et stort og vidtrekkende begrep. I denne oppgaven skal jeg undersøke medvirkning fra reiselivsaktører i tilknytning til nasjonalparker, dette er kommersielle aktører innenfor det *naturbaserte reiselivet*, noe vi kommer nærmere tilbake til. Begrepet vil bli brukt svært mange ganger, så for å spare både tid og plass velger jeg derfor å benytte ordet *reiseliv* om det som etter alt å dømme må regnes som naturbasert reiseliv. Som definisjon har jeg tatt utgangspunkt i en definisjon av det kommersielle, naturbaserte reiselivet hentet fra Stensland et al. (2018, s. 14): «Bedrifter og organisasjoner med virksomhet som primært er rettet mot mennesker som besøker naturområder utenfor sine vanlige omgivelser». Denne er i sin tur basert på definisjoner fra Peter Fredman, Sandra Wall Reinius og Christine Lundberg (2009), C. Lundberg og Fredman (2012) og Stian Stensland et al. (2014). Denne definisjonen favner nokså bredt, og det er da også intensjonen, men den inneholder en viktig avgrensning i det at den skiller mellom om produktene og tjenestene er ment for tilreisende besøkere eller lokale. Som vi snart skal se er det ikke et skarpt skille mellom friluftsliv som rekreasjon og naturbaserte reiselivsaktiviteter (Tangeland & Aas, 2011), men aktørene etter definisjonen har

likevel en virksomhet som er ment å dekke etterspørselen fra naturbaserte turister, og ikke fra de lokale innbyggerne.

1.3.3. Medvirkning

Medvirkning som begrep handler om å delta eller bidra til noe eller ha innflytelse på en beslutning (Eilertsen et al., 2020; Sager, 1991). Begrepet er godt kjent fra plan- og bygningsloven, hvor medvirkning som et allment prinsipp er hjemlet i formålsparagrafen og videre er tilegnet et helt kapittel for å spesifisere hvordan slik medvirkning skal foregå og hvem som er ansvarlig for at det tilrettelegges for medvirkning (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2014b; Plan- og bygningsloven, 2008). Medvirkning i denne sammenheng forstås som gruppers og enkeltpersoners rett til å delta i, samt til å kunne påvirke de offentlige beslutningsprosessene, ut over medvirkningsanledningen som det representative demokratiet fører med seg (Holsen, 2000; Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2014a; NOU 2001:7, 2001). Fra forarbeidene til plan- og bygningslovens nyeste revisjon presiseres det at medvirkning er et sentralt element og som samsvarer med grunnleggende rettssikkerhetsmessige og demokratiske prinsipper (Ot.prp.nr.32 (2007–2008), 2008).

Til forskjell fra medvirkning i forbindelse med planlegging og forvaltning etter plan- og bygningsloven, er ikke medvirkning fra reiselivet eller andre berørte interesser til besøksstrategiene for norske verneområder spesifisert i naturmangfoldloven. Ei heller er *medvirkning*, bokstavelig talt, spesifisert som et uttalt mål for besøksstrategiene. Samtidig er det en klar forventning fra Klima- og miljødepartementet (Meld. St. 18 (2015-2016), s. 34) at utarbeidelsen av besøksstrategiene skal skje «[...] i tett samarbeid med frilufsorganisasjoner, kommuner og næringsliv [...]». Det presiseres også i Miljødirektoratets *Veileder for besøksforvaltning i norske verneområder* (2015) at godt samarbeid med blant annet reiselivsnæringene er en forutsetning for å nå målet om størst mulig lokal verdiskaping. I veilederen trekkes det også frem at det skal gjøres en vurdering av hvilke reiselivsaktører det kan være «[...] aktuelt å involvere i utvikling og gjennomføring av besøksstrategien [...]» (Miljødirektoratet, 2015, s. 21). Både involvering og samarbeid har slektskap med medvirkningsbegrepet, derfor gir det mening å snakke om medvirkning også i denne sammenheng. Ønsket om økt lokal medvirkning var også noe av bakgrunnen for at forvaltningsmodellen ble endret i 2010 (A. K. Lundberg et al., 2021; Prop. 1 S (2009-2010)). I denne oppgaven forholder jeg meg til medvirkning som det altomfattende begrepet for involvering og inkludering av, samt samarbeid med ulike brukere og aktører.

Medvirkning kan forstås på ulike måter, som vi snart skal se. For å tydeliggjøre hva slags betydning begrepet har i denne oppgaven utdyper jeg her med inspirasjon hentet fra Terje Holsen (2000) sin måte for grovinndeling av medvirkningsbegrepet:

Hva: medvirkning til besøksstrategier for norske nasjonalparker, utarbeidet av nasjonalparkforvalterne i samråd med nasjonalparkstyret for den aktuelle nasjonalparken.

Hvordan: medvirkning i begge retninger, både enveis medvirkning i form av informasjon fra reiselivet til forvaltningen og fra forvaltningen til reiselivet, men også toveis medvirkning i form av passiv eller aktiv deltakelse i prosessen med å utarbeide besøksstrategien.

Når: medvirkning i alle ledd i prosessen, fra oppstart av besøksstrategiarbeidet til evaluering av ferdig utarbeidet og vedtatt besøksstrategi.

Hvem: medvirkning fra en definert gruppe, tematisk avgrenset til reiseliv (se ovennevnte operasjonalisering av reiselivsbegrepet) og geografisk avgrenset til det aktuelle verneområdet og områder i umiddelbar nærhet.

2. Norsk verneområdeforvaltning

I dette kapittelet skal vi se nærmere på den norske verneområdeforvaltningen og grunnlaget for opprettelsen av nasjonalparker i Norge. Først en gjennomgang av den historiske utviklingen, deretter en beskrivelse av hvordan naturvernlovgivningen og verneområdeforvaltningen ser ut i dag. Hensikten med en gjennomgang av naturvernlovgivningens og verneområdeforvaltningens utvikling er å beskrive den historiske konteksten som ligger til grunn for dagens verneområdeforvaltning. Dette skal danne et grunnlag for å forstå det *forvaltningsregimet* og den *forvaltningsmodellen* vi har i dag. Et forvaltningsregime kan betraktes som en vid og tidsmessig kontekst, hvor innholdet preges av sosiale normer og kulturelle tradisjoner, mens en forvaltningsmodell beskrives som en spesifikk tilnærming til hvordan konkrete problemer skal løses (Haukeland & Lindberg, 2001). Som en begrunnelse for hvorfor det er nødvendig med en gjennomgang av den historiske utviklingen støtter jeg meg til James Higham et al. (2016, s. 152) og det argumentet de bygger sin artikkel på: «[...] in order to implement significant changes in economic policy in relation to national parks and nature-based tourism, it is critical to understand the historical conservation management context». I tillegg til å bidra med perspektiv kan gjennomgangen også bidra til å forklare den medvirkningspraksisen vi senere skal se nærmere på.

2.1. Historisk utvikling av norsk verneområdeforvaltning

Naturverntanken og arbeidet med vern av natur i Norge slo virkelig rot på begynnelsen av 1900-tallet, selv om man kan finne spor av tanker om å verne natur helt tilbake til Magnus Lagabøtes landslov på 1200-tallet (Schjerden, 1997; Taraldrud, 2021). I løpet av det siste århundret har naturverntanken utviklet seg i takt med økende industrialisering og tilrettelegging for utnyttelse av naturområder, samtidig som naturvernideer og naturvernlovgivning fra andre land har bidratt til å forme den verne- og forvaltningspraksis som vi ser i dag. Den nordiske friluftslivstradisjonen har vært et viktig trekk ved forvaltningsregimet i Norge hele denne perioden, og er det fortsatt i dag. Under følger en gjennomgang som beskriver verneområdelovgivningens og -forvaltningens utvikling fra 1995 og frem til i dag. For et blikk lengre tilbake i tid se vedlegg 1, der presenteres en gjennomgang av utviklingen fra 1900 og frem til 1995. Vedlegget beskriver det historiske bakteppet for den utviklingen vi nå skal gå gjennom.

Ny naturmangfoldlov vedtas og ny forvaltningsmodell iverksettes (1995-2010)

I 2002 kom gjennombruddet for reiseliv og medfølgende kommersiell aktivitet i tilknytning til

verneområdene, hvor regjeringen gjennom sin budsjettproposisjon så potensialet «[...] for økt turistmessig bruk av våre fjellområder» (St.prp. nr. 65 (2002-2003), s. 141). Denne proposisjonen, som senere fikk klengenavnet «Fjellteksten», opphevet forbudet mot kommersiell virksomhet som forelå i tre av nasjonalparkene og skulle stimulere til økt næringsutvikling i og ved de store verneområdene (Daugstad et al., 2012; Falleth & Hovik, 2008; Haukeland & Stokke, 2015; Stensland et al., 2018). Biomangfoldlovutvalget la frem sitt forslag om ny lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold i 2004, tre år etter utvalgets oppnevning (NOU 2004:28, 2004). Det nye lovforslaget inneholdt en bredere formålsparagraf med en mer positiv ordlyd med hensyn til naturens verdi for mennesker og som tydeligere understreket den sosiale dimensjonen enn naturvernloven fra 1970, og tok samtidig opp i seg rammene fra FNs biomangfoldkonvensjon og prinsipper for bærekraftig bruk (Brendehaug, 2013; Haukeland et al., 2013; Ot.prp.nr. 52 (2008-2009)). Forslaget ble behandlet og den endelige lov om forvaltning av naturens mangfold ble vedtatt 19. juni 2009 (Fauchald, 2013; Naturmangfoldloven, 2009). Loven videreførte i stor grad bestemmelsene om områdevern, men med innføring av mer konkrete mål for områdevernet, samt oppheving av kravet om statsgrunn som et vilkår for opprettelse av nasjonalparker (Fauchald, 2013; Fylkesmannen i Vestfold, 2012; Ot.prp.nr. 52 (2008-2009)). I tillegg til dette inneholdt lovforslaget en sterkere fremheving i saksbehandlingsreglene om samarbeid med nærings- og lokalinteresser.

Frem til midten av 90-tallet ble naturvernforvaltningen ansett som en statlig oppgave av både regjering og Storting, men med initieringen av forsøksordningen med lokal forvaltning i 1996 skulle dette begynne å endre seg (Brendehaug, 2013; Falleth & Hovik, 2008). Fire verneområder, hvorav tre nasjonalparker, fikk delegert forvaltningsmyndighet fra statlig til kommunalt nivå eller til andre offentlige myndigheter i et prosjekt som skulle pågå mellom 2001 og 2008 (Falleth & Hovik, 2008; Fauchald & Gulbrandsen, 2012). En etablering av et kunnskapsbasert forvaltningssystem og styrking av forvaltning og skjøtsel av verneområdene ble fremmet av regjeringen i melding fra Miljøverndepartementet til Stortinget i 2001 (Riksrevisjonen, 2006; St.meld. nr. 42 (2000-2001)). I perioden mellom vedtak av ny nasjonalparkplan i 1992 og 2010 ble det opprettet 21 nye nasjonalparker i Norge, deriblant Reinheimen, og for flere av disse var verneprosessene nokså konfliktfylte (Eilertsen et al., 2020).

I 2006 kom Riksrevisjonen med sin rapport om myndighetenes arbeid med forvaltning av verneområde, som viste til at i 30 % av verneområdene i Norge var verneverdiene truet, og at

mangelen på planlegging i forvaltningen på mange måter var hovedgrunnen til dette (Fauchald, 2013; Fauchald & Gulbrandsen, 2012; Prop. 1 S (2009-2010); Riksrevisjonen, 2006). I evalueringen av prøveordningen med lokal forvaltning av verneområder ble det konkludert med at de formelle krav og oppgaver som tillå de nye forvaltningsmyndighetene var ivaretatt, men det ble pekt på en rekke svakheter, deriblant mangel på tilstrekkelig naturvitenskapelig kompetanse, mangler ved saksbehandlingen og mangel på muligheter for «[...] reell deltakelse fra alle berørte parter [...]» (Falleth & Hovik, 2008, s. 51). Til tross for dette og bekymringer fra Direktoratet for Naturforvaltning om en slik delegering var den beste måten å sikre større lokal medvirkning og eierskapsfølelse, etablerte regjeringen i 2009 en ny forvaltningsmodell hvor forvaltningsmyndigheten skulle delegeres til et interkommunalt verneområdestyre (Fauchald & Gulbrandsen, 2012; Haukeland et al., 2013; Prop. 1 S (2009-2010)). Denne overføringen av forvaltningsansvaret fra statlige fagorganer på det regionale nivået til kollegiale organer bestående av lokale politiske representanter skulle etableres i løpet av 2010 (Brendehaug, 2013; Fauchald, 2013; A. K. Lundberg et al., 2021; Prop. 1 S (2009-2010)). For å imøtekomme mangelen på naturvitenskapelig kompetanse, som Riksrevisjonen (2006) påpekte, ble det også innført krav om nasjonalparkforvaltere, ansatt av Statsforvalterne, som sekretariat for styrene (Hovik & Hongslo, 2017; Prop. 1 S (2009-2010)).

Implementering av forvaltningsmodellen og lansering av merkevarestrategi (2010-2022)

Innføringen av den nye forvaltningsmodellen med delegering av verneområdenes forvaltningsmyndighet til interkommunale verneområdestyrer pågikk for fullt i årene etter etableringen i 2009, og frem til 2020 ble det etablert 48 verneområdestyrer samt ansatt 62 verneområdeforvaltere (A. K. Lundberg et al., 2021; Miljødirektoratet, 31. mai 2021). På bakgrunn av regjeringens spesifisering i Sundvolden-plattformen av hvor viktig lokal medvirkning var for forvaltning av naturressurser samt ønsket om forsøk med grunneierstyrt forvaltning av verneområder, vedtok Klima- og miljødepartementet i 2013 å sette i gang forsøksordning med partssammensatte verneområdestyrer (Eilertsen et al., 2020; Miljødirektoratet, 31. mai 2021; Regjeringen, 2013). Dette forsøket søkte å løse de tidligere oppståtte konfliktene mellom lokale aktører og sentral forvaltningsmyndighet, og økt lokal forankring og medvirkning lå følgelig til grunn som viktige premisser (Eilertsen et al., 2020; Hovik & Hongslo, 2017). Fire verneområder ble plukket ut, deriblant tre nasjonalparker, for forsøket som skulle pågå i tidsrommet 2017-2019. Fra sluttevalueringen av denne ble det vist til gode erfaringer blant styrerepresentantene, medlemmer av rådgivende utvalg, andre interessenter og forvaltningen selv, hvor aspekter som økt representativitet og økt bevissthet

og kunnskap blant styrenes representanter kan trekkes frem som viktige funn (Eilertsen et al., 2020; Miljødirektoratet, 31. mai 2021).

I 2012 kom Jotunheimen nasjonalpark med sin besøksstrategi, den første av sitt slag, utarbeidet på initiativ fra Fylkesmennene (dagens Statsforvaltere) (Nasjonalparkstyret for Jotunheimen og Utladalen, 2012). Året etter, i 2013, fikk Miljødirektoratet i oppdrag fra Klima- og miljødepartementet å utarbeide en merkevare- og kommunikasjonsstrategi for nasjonalparkene (Klima- og miljødepartementet, 2013). I forbindelse med dette oppdraget ble det blant annet gjennomført et pilotprosjekt med implementering av merkevaren i fire nasjonalparker, hvor det etter hvert ble tydelig at besøksforvaltning var sterkt knyttet til merkevare- og kommunikasjonsarbeidet for å sikre ivaretagelse av naturgrunnlaget (Klima- og miljødepartementet, 2019; Miljødirektoratet, 2020). To år etterpå, i 2015, kom Miljødirektoratets veileder for besøksforvaltningen i de norske verneområdene, som hovedsakelig skulle bidra til utformingen av besøksstrategiene, men også som et verktøy for å få til gode prosesser i besøksforvaltningsarbeidet (Miljødirektoratet, 2015). I denne veilederen ble også begrepet besøksstrategi for første gang definert, her som en plan for hvordan besøksforvaltningen var tenkt gjennomført for verneområdet. På Nasjonalparkkonferansen samme år ble merkevarestrategien offisielt lansert (Miljødirektoratet, 2020). I 2020 kom en ny og noe revidert utgave av veilederen, denne ble publisert som internettutgave.

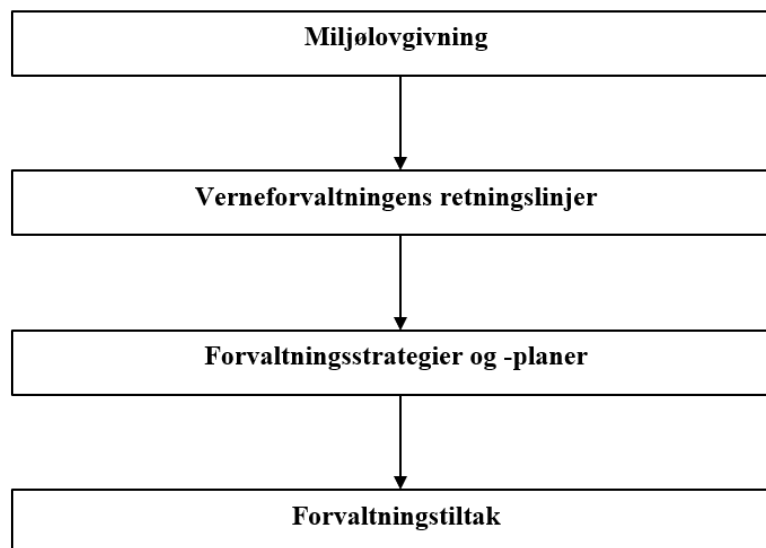
I stortingsmeldingen om friluftsliv fra 2016 (Meld. St. 18 (2015-2016)) kom kravet fra regjeringen om at alle nasjonalparker skulle utarbeide en besøksstrategi innen 2020, hvor målet var å tilrettelegge for de økte besøkstallene i nasjonalparkene. Disse besøksstrategiene, eller «besøksforvaltningsplane[ne]» som de også ble omtalt som, skulle i tillegg til forvaltningsplanene bidra til at besøksforvaltningen i nasjonalparkene sikret en god balanse mellom verneverdiene på den ene siden og turisme og friluftsliv på den andre siden (Børgefjell nasjonalparkstyre, 2019, s. 4; Innst. 26 S (2016-2017), s. 6; Meld. St. 18 (2015-2016), s. 57). For å få til dette fremmet energi- og miljøkomiteen på Stortinget behovet for skjøtsel, veiledning og tilrettelegging i verneområdene i den påfølgende innstillingen til Stortinget, og ba regjeringen legge frem en handlingsplan for økt skjøtsel, kanalisering og tilrettelegging i nasjonalparker og større verneområder (Innst. 26 S (2016-2017)). Regjeringen fulgte opp dette med *Handlingsplanen for styrket forvaltning av verneområdene* (Klima- og miljødepartementet, 2019), hvor besøksstrategiene trekkes frem som viktige for å innrette bruken av virkemidlene kanalisering og tilrettelegging. Det presiseres også i handlingsplanen

at en besøksstrategi skal være på plass før merkevaren Norges nasjonalparker kan innføres for det aktuelle verneområdet.

I perioden 2020 til 2021 gjennomførte Nordlandsforskning, på oppdrag fra Miljødirektoratet, en evaluering av forvaltningsordningen for nasjonalparkene og de andre store verneområdene i Norge. I sluttrapporten fra denne evalueringen konkluderer A. K. Lundberg et al. (2021, s. 228) med at den nye modellen «[...] ikke har styrket ivaretagelsen av verneverdiene i et langsiktig perspektiv, men trolig heller ikke svekket den». En annen viktig påpekning som kom frem av rapporten var at lokal forvaltning ikke nødvendigvis var synonymt med økt innflytelse og medvirkning i beslutningsprosesser fra bruker- og interessegrupper (A. K. Lundberg et al., 2021). Her ble særlig manglende aktivering av rådgivende utvalg samt begrenset involvering av grupper som representerer brukerinteressene trukket frem som gode illustrasjoner på dette. På bakgrunn av de to tidligere nevnte evalueringene ga Miljødirektoratet som sin anbefaling til Klima- og miljødepartementet den 31. mai 2021 å videreføre forvaltningsordningen med interkommunale verneområdestyrer, men «[...] med ren folkevalgt sammensetning av styrene» (Miljødirektoratet, 31. mai 2021, s. 11). Samtidig understreket direktoratet at parts- og grunneierinvolvering bør ivaretas gjennom rådgivende utvalg. Videre utvikling av verneområdeforvaltningen avventer vedtak fra Klima- og miljødepartementet, men enn så lenge står regjeringens ønske om videreutvikling og styrking av dagens modell med forvaltning på regionalt og lokalt nivå fra Hurdalsplattformen igjen som et tydelig signal på hvilken retning denne utviklingen vil ta (Regjeringen, 2021).

2.2. Dagens oppbygning av verneområdeforvaltningen i Norge

Den ovenstående gjennomgangen av verneområdeforvaltningens utvikling sammen med gjennomgangen i vedlegg 1 er ment å gi en beskrivelse av den historiske konteksten til verneområdeforvaltningen i Norge, og på den måten vise noen av de aspektene som ligger til grunn for det forvaltningsregimet vi ser i dag. Nå skal vi se nærmere på hvordan dagens forvaltningsmodell ser ut. Som en hjelp til den videre beskrivelsen benytter jeg en modell hentet fra Higham et al. (2016, s. 151) som legger til grunn at reiselivs- og verneforvaltningssystemer for vernede områder består av fire hierarkisk inndelte elementer (se figur 1). Avslutningsvis kommer vi inn på hvilke aktører som er sentrale for verneområdeforvaltningen i Norge.

Figur 1. Verneområdeforvaltningens hierarki. Bearbeidet fra Higham, J., Haukeland, J. V., Hopkins, D., Vistad, O. I., Lindberg, K. & Daugstad, K. (2016). National parks policy and planning: a comparative analysis of friluftsliv (Norway) and the dual mandate (New Zealand). *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure & Events* 8(2), s. 151.

Naturmangfoldloven er i dag lovhjemmel for opprettelse av verneområder i Norge, og er i tillegg til de respektive verneforskriftene også styringsgrunnlaget for forvaltningen av verneområdene (Fauchald & Gulbrandsen, 2012; Haukeland et al., 2013; Taraldrud, 2021). Verneforskriftene utarbeides individuelt for hvert område og utgjør en viktig del av den enkelte forvaltningsmyndighets lovgivning (Higham et al., 2016). Naturmangfoldlovens kapittel fem stiller opp de ulike verneområdekategoriene, som også gjenspeiles i de internasjonalt anerkjente kategoriene som verdens naturvernunion (IUCN) har utviklet: nasjonalpark, IUCN-kategori II; landskapsvernområde, IUCN-kategori V; naturreservat, IUCN-kategori I (Fauchald, 2013; Locke & Dearden, 2005; Naturmangfoldloven, 2009; Taraldrud, 2021; Aas et al., 2003). Av disse er det bestemmelsene om nasjonalparkkategorien som fremgår av § 35 som er av interesse for denne oppgaven. Ifølge lovteksten er denne vernekategorien ment for større naturområder uten tyngre inngrep, og målet er å verne natur- og kulturverdier samt opprettholde muligheten for å oppleve naturen uforstyrret (Naturmangfoldloven, 2009). Opplevelsesverdien er følgelig en viktig verneverdi i nasjonalparkene, og adgangen til utøvelse av enkelt friluftsliv spesifiseres ettertrykkelig i paragrafens andre ledd (Naturmangfoldloven, 2009; Ot.prp.nr. 52 (2008-2009)). Friluftslivsutøvelsen reguleres gjennom friluftsloven, hvor den allmenne ferdselsretten samt de pliktene og etiske retningslinjene som følger fra den nordiske friluftslivstradisjonen fremgår (Friluftsloven, 1957).

Som vi allerede har sett har forvaltningens retningslinjer forandret seg mye de siste tiårene, fra opphevingen av forbudet mot kommersiell virksomhet som forelå i tre nasjonalparker med «Fjellteksten» i 2003 til ønsket om økt kommersiell bruk av nasjonalparkene med implementeringen av den nye merkevareordningen «Velkommen inn» i 2015 (Higham et al., 2016; Miljødirektoratet, 2015, 2020; St.prp. nr. 65 (2002-2003)). Av retningslinjer som ligger til grunn for dagens verneområdeforvaltning er blant annet kravet om interkommunale verneområdestyrer fra 2009 (Fauchald & Gulbrandsen, 2012; Haukeland et al., 2013; Prop. 1 S (2009-2010)). I tillegg er det et krav om opprettelse av faglig rådgivende utvalg, ofte også omtalt som rådgivende utvalg, som styrene er ment å samarbeide med (Prop. 1 S (2009-2010); Taraldrud, 2021). Disse utvalgene består av ulike interessenter med tilknytning til verneområdene, og har dermed god lokalkunnskap, men ingen vedtaksmyndighet. Utvalgene oppnevnes av verneområdestyrene, og intensjonen er å fremme samhandling mellom forvaltningsmyndighetene og «berørte interesser», eksempelvis grunneiere, reiseliv eller frivillige organisasjoner (Prop. 1 S (2009-2010), s. 224). Det fremgår av vedtektene til flere av nasjonalparkstyrene at det skal avholdes «minst ett årlig dialogmøte» med rådgivende utvalg (Miljødirektoratet, 2020, 1. januar, s. 6; 2020, 1. mars, s. 7). I tillegg, som et ledd i implementeringen av merkevarestrategien, ligger det i stortingsmeldingen om friluftsliv (Meld. St. 18 (2015-2016)) et krav om utarbeidelse av besøksstrategier for alle nasjonalparker.

I følge med naturmangfoldloven er det et krav til utarbeidelse av forvaltningsplaner for nasjonalparkene. Disse er ment å sikre systematisk iverksettelse av forvaltning og nødvendige tiltak tidsnok for å sikre verneverdiene, samt bidra til forutsigbarhet for rettighetshavere og grunneiere (Naturmangfoldloven, 2009; Taraldrud, 2021). I tillegg til forvaltningsplanene skal det, som nevnt, utarbeides besøksstrategier for nasjonalparkene, disse skal vise hvordan forvaltningen vil gjennomføre besøksforvaltningen, og skal etter hvert inkluderes som egne kapitler i forvaltningsplanene (Meld. St. 18 (2015-2016); Miljødirektoratet, 2015). Forvaltningsplaner og besøksstrategier skal sendes ut på høring til relevante parter og grunneiere ved utarbeidelse og ved revisjon, etter intensjonen er dette ved behov, men innenfor en planperiode på ti år (Miljødirektoratet, 2015, u.å.-b). Fra forvaltningsplanene og besøksstrategiene kommer de planlagte tiltakene frem, karakteristikk av disse kommer vi tilbake til senere i gjennomgangen av verneområdeforvaltningsteori.

Klima- og miljødepartementet har hovedansvaret for ivaretagelse av helheten i regjeringens klima- og miljøpolitikk, og er øverste myndighet etter naturmangfoldloven

(Naturmangfoldloven, 2009; Regjeringen, 2014; Taraldrud, 2021). Miljødirektoratet, som er et av de statlige forvaltningsorganene underlagt Klima- og miljødepartementet, har sentrale oppgaver innen forvaltning av norsk natur og er det rådgivende og utøvende fagorganet innen naturmangfold (Klima- og miljødepartementet, 2022; Regjeringen, u.å.). Miljødirektoratet har en viktig funksjon i verneområdeforvaltningen gjennom å være myndighetsutøver etter naturmangfoldloven, og som klageinstans for kommunenes vedtak etter loven.

Forvaltningsmyndigheten for nasjonalparker og de andre vernekategoriene i naturmangfoldlovens kapittel fem kan delegeres. Som vi har sett, delegeres denne til oppnevnte, kollegiale verneområdestyrer sammensatt av politiske representanter fra kommunene og fylkeskommunene, representanter fra aktuelle faglige organer samt representanter for samiske interesser i de verneområdene der dette er aktuelt (Klima- og miljødepartementet, 2019). Siden dette er en delegert forvaltningsmyndighet har likevel departementet, som delegerende organ, en viss råderett over verneområdestyret, som i praksis da blir et statlig organ bestående av lokalt oppnevnte representanter (Taraldrud, 2021).

Styrenes arbeid består av myndighetsutøvelse gjennom avgjørelser i følge med søknadsbehandlinger, i tillegg til tjenesteyting i verneområdene (Taraldrud, 2021). Som sekretariat for verneområdestyrene er det ansatt verneområdeforvaltere hos de respektive statsforvalterne. Det er gjerne ikke mer enn én til to forvaltere per verneområdestyre. For å få til samarbeid og samorganisering med andre nødvendige aktører oppfordres de til å organisere seg i forvaltningsknutepunkter hvor også Statens naturoppsyn (SNO), lokale fjellstyrer eller ansatte fra besøkssenter også er representert (Higham et al., 2016).

3. Teoretisk bakgrunn

I dette kapittelet presenteres den teoretiske bakgrunnen for oppgaven og dens diskusjonsdel. Første underkapittel tar en nærmere titt på karakteristikken av verneområdeforvaltningen og sentral teori knyttet til forvaltning av naturressurser og verneområder samt besøksforvaltning. Andre underkapittel presenterer teoretiske beskrivelser av reiseliv og tar et systemisk blikk på både det og naturbasert reiseliv etterfulgt av en presentasjon av hva litteraturen sier om de naturbaserte reiselivsbedriftene og hvilken betydning de kan ha for verneområder. Tredje underkapittel forsøker å bidra til en bedre forståelse av medvirkningsbegrepet gjennom presentasjon av ulike typologier, samt en presentasjon av hva litteraturen presenterer som fordeler med eller forutsetninger for medvirkning i naturressurs- og verneområdeforvaltning.

3.1. Forvaltning av verneområder

Opprettelse av verneområder medfører et behov for å forvalte de vernede områdene, på den ene siden for å sørge for at det man har vernet faktisk forblir i den tilstanden man gjennom vernet har vist at man ønsker det skal være i (Dearden et al., 2005). På den andre siden for å sikre at vernet i seg selv har noe for seg, at det ikke blir uthulet av liberale verneforskrifter eller manglende oppfølging (NOU 2004:28, 2004). Internasjonalt og helt siden starten har verneområder, med nasjonalparker i all særdeleshett, hatt en dobbel rolle som områder for vern av natur og destinasjoner for rekreasjon og turisme (Eagles et al., 2002; Puhakka & Saarinen, 2013). Dette medfører, slik det påpekes i internasjonal litteratur, at forvaltning av nasjonalparker innebærer ivaretagelse av to ulike målsettinger: sikre at vernede naturressurser bevares og tilrettelegge for gode opplevelser for de besøkende, her kan man se det åpenbare utspringet i dikotomien man finner i dimensjonen mellom bruk og vern (Haukeland et al., 2013; Heiberg, 1999; Hovik & Hongslo, 2017; Marion & Reid, 2007; McCool, 2009). Stephen F. McCool (2009) trekker frem at balanseringen av disse delvis overlappende, delvis motstridende målsettingene kan være spesielt konfliktfylt. Både på grunn av de to grunnleggende ulike målene, men også på grunn av ulikheter i kultur samt ulike faglige og økonomiske interesser hos forvaltningen på den ene siden og reiselivsinteressene på den andre siden.

I følge med større forståelse for hvordan mennesker påvirker miljøet rundt seg, økt anerkjennelse av parters rett til medvirkning i avgjørelser som berører dem og økt demokratisering har forvaltningen av verneområder verden over sett en stor forandring de siste tiårene (Dearden et al., 2005; Lockwood, 2010). En verdensomspennende studie av

verneområdeforvaltning i perioden mellom 1992 og 2002 viser stor økning i interessentinvolvering og medfølgende påvirkningskraft samt stor økning i opplevd effektivitet i forvaltningen grunnet økt ansvarlighet (Dearden et al., 2005). I tillegg viser studien en økning i både budsjettene og kravene til forvaltningen, selv om førstnevnte ikke har holdt tilstrekkelig følge med sistnevnte. Samarbeid mellom statlige, private og lokale aktører, desentralisering av forvaltningsansvar og nettverksbaserte forvaltningsmodeller har fått økt oppmerksomhet i verneområdeforvaltningen (Fauchald & Gulbrandsen, 2012; Vorkinn & Hagen, 2002). En trend som henger sammen med den generelle dreiningen fra «government», det vi kjenner som klassisk statlig styring, til «governance», som kan oversettes til *samstyring* (Lockwood, 2010; Røiseland & Vabo, 2008). Governance-begrepet favner bredt og knyttes gjerne til de sentrale aspektene i utvikling av offentlig sektor og sentrale problemstillinger det har medført (From & Sitter, 2002). For verneområdeforvaltningens vedkommende handler governance om de strukturer, prosesser og tradisjoner som bestemmer hvordan makt og ansvar utøves, samt hvordan interessenter involveres og medvirker (Graham et al., 2003; Lockwood, 2010).

I Norge har vernemålsettingen tradisjonelt sett vært vektlagt tyngre enn målet om å tilrettelegge for besøkende og reiselivsutvikling i nasjonalparkforvaltningen (Haukeland, 2011; Stokke & Clemetsen, 2021). Denne forvaltningstilnærmingen har blitt beskrevet som klassisk naturvern av Jørund Aasetre (1998, sitert i Haukeland, 2011, s. 134). Mye av bakgrunnen for det norske forvaltningsregimet finner man i det generelle prinsippet med ferdsels-, oppholds- og aktivitetsrett i naturen, populært kalt *allemannsretten*, som friluftsløven bygger på, samt det faktum at sammenlignet med andre land så har besøkstrykket i naturen i Norge vært relativt lavt (Haukeland, 2011; Miljøverndepartementet, 2007). Det norske forvaltningsapparatet er beskjedent sammenlignet med situasjonen i andre land, det er også tydelig preget av sektoriserte lover og forvaltningsorganer, noe som har resultert i at nasjonalparkforvaltningen i stor grad har vært rettet inn mot kontrolloppgaver (Lindberg, 2001; Taraldrud, 2021; Vorkinn, 2008). I tillegg til dette har DNT historisk sett vært en viktig aktør i nasjonalparkene, og forvaltningen er således tuftet på en avtale med DNT om fortsatt tilrettelegging av stier, merking og broer i nasjonalparkene (Haukeland, 2011).

Å forebygge eller minimere de negative påvirkningene fra menneskelig bruk er en nøkkelfaktor i etableringen av verneområder (Mason, 2005). Sett i sammenheng med økt bruk av verneområdene har derfor besøksforvaltning blitt viktig for å håndtere påvirkningene fra turisme (Puhakka & Saarinen, 2013; Vorkinn, 2011). Internasjonalt har besøksforvaltning i

lengre tid blitt ansett som en betydningsfull måte å håndtere menneskelig påvirkning i verneområder på, selv om det i Norge er liten tradisjon for besøksforvaltning i nasjonalparkene (Mason, 2005; Vorkinn, 2008). Som tidligere nevnt legger Miljødirektoratet (2015) til grunn at besøksforvaltning handler om å styre og tilrettelegge for bruk av et verneområde på en slik måte at man oppnår størst mulig lokal verdiskaping og opplevelser for de besøkende, samtidig som man ivaretar verneverdiene og øker forståelsen for vernet. I praksis betyr dette, slik det står i beskrivelsen av NMBU (u.å.) sitt kurs i besøksforvaltning: «[...] at man skal sikre en bærekraftig utvikling som er innenfor grensene til det natur, landskap, miljø, lokalsamfunn og lokal kultur tåler, samtidig som det gir grunnlag for sunn næringsdrift og lokal verdiskaping».

Selve gjennomføringen av besøksforvaltningen kan i praksis skje på flere måter, både direkte gjennom påbud og reguleringer, men også indirekte gjennom opplæring eller holdningsskapende tiltak (Kebete & Wondirad, 2019). Flere rammeverk og metoder for gjennomføring foreligger allerede, selv om disse hovedsakelig har blitt anvendt i Nord-Amerika (Leung et al., 2018; Mason, 2005; McCool et al., 2007). Eksempler på slike rammeverk er: *Recreation Carrying Capacity*, som tar utgangspunkt i et områdes bæreevne for å vise behov for forvaltningstiltak; *Recreation Opportunity Spectrum*, som anerkjenner ulike rekreasjonsmuligheters behov og tilrettelegger for soneringstiltak; *Limits of Acceptable Change*, som er et målstyringsrammeverk basert på en samlet beslutningsprosess hvor også interessentinvolvering ses på som viktig (Lime & Stankey, 1971; Manning, 2011; McCool, 2013; McCool et al., 2007). En sammenstilling av flere rammeverk og IUCNs ti prinsipper for reiselivs- og besøksforvaltning i verneområder, har ført til et tredelt rammeverket for reiselivs- og besøksforvaltning som består av trinnene (Leung et al., 2018, s. 61):

- (1) forvaltningens mål samt standarder og indikatorer for kvalitet formuleres for et verneområde som en helhet, eller for deler av det.
- (2) indikatorer for kvalitet overvåkes for å se om standarder opprettholdes.
- (3) dersom standardene ikke opprettholdes eller er i fare for å ikke bli opprettholdt, kreves det igangsetting av forvaltningstiltak for å sikre at de ivaretas.

Tiltak som kan være aktuelle å sette i gang i forbindelse med besøksforvaltning kan ifølge I-Ling Kuo (2002, sitert i Mason, 2005, s. 186) deles inn i «harde» og «myke» tilnærminger. Hvor de harde tiltakene alle inneholder former for regulering, enten som økonomiske og fysiske tiltak eller som påbud, mens de myke tiltakene refererer til interpretasjon og andre pedagogiske tiltak ment som undervisning og opplæring. Besøkende opplever gjerne at de

harde tiltakene, og da spesielt påbudene, har en negativ klang, og foretrekker følgelig de myke og opplærende tiltakene (Marion & Reid, 2007). Godt gjennomtenkte og formulerte retningslinjer og tiltak for besøksforvaltningen, eksempelvis gjennom utarbeidelse av forvaltningsplaner eller besøksstrategier, kan bidra til å komplementere forvaltningen av vernede områder (Hyslop & Eagles, 2007). Samtidig beror dette på om tilnærmingen er bred nok, om strategiene tilgjengeliggjøres for offentligheten, om forvaltningsplanene eller strategiene tydelig får frem målsettinger med forvaltningen, og om forvaltningsmyndigheten har tilgang på tilstrekkelig med ressurser (Hyslop & Eagles, 2007; Kebete & Wondirad, 2019; Slabbert & Du Preez, 2021).

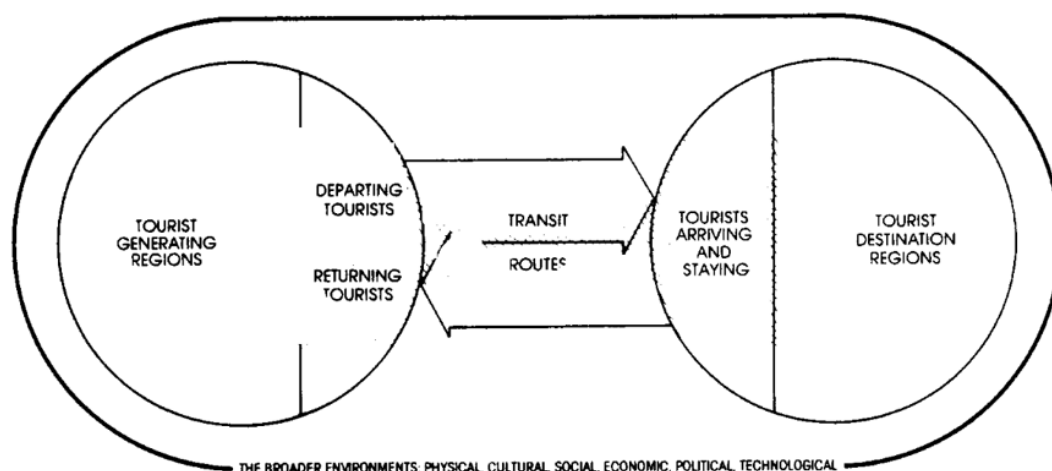
3.2. Reiseliv

Reiseliv – i ordets riktige forstand: et liv på reise – er betegnelsen på aktivitet som medfører at man er borte hjemmefra i en viss periode, ofte omtalt som *reisevirksomhet* (Granseth, 2012; Kamfjord, 2019). Dette innebærer alle mulige reiser, alt fra butikkturer til ferieturer og lengre ekspedisjoner til fjerne kontinenter, uansett formål og avstand hjemmefra. Derfor er det vanlig å skille mellom om reisevirksomheten foregår utenfor den reisendes daglige aktivitetsområde, en *turistreise*, eller om den foregår innenfor dette bevegelsesområdet, det man gjerne plasserer i kategorien *annen reisevirksomhet* (Goeldner & Ritchie, 2006; Granseth, 2012). Et viktig moment å merke seg her er at de fleste definisjoner ikke skiller på om *turisten*, den som bedriver aktiviteten turistreise, er på ferie eller på jobbreise, ei heller om turisten overnatter eller ikke (Fredman et al., 2009; Granseth, 2012). I tillegg innebærer begrepet turisme ikke bare reisen i seg selv, men også opphold, aktiviteter og opplevelser på bestemmelsesstedet.

I en annen forstand er reiselivsnæringen en samlebetegnelse på de næringer som er ment å dekke reisendes etterspørsel så lenge de befinner seg på en slik turistreise, *reiselivsnæringer* (Arntzen & Kristiansen, 2019). Legg her merke til pluralisformen, da dette ikke er én næring, men heller flere næringer som identifiseres basert på deres betydning for, og avhengighet av turisme (Granseth, 2012). For disse næringene dreier det seg om produksjon av tjenester, produkter og opplevelser som skal selges i et turistmarked, og det vil følgelig være mange ulike bedrifter og bransjer som faller inn under begrepet reiselivsnæring (Kamfjord, 2019). Samtidig har noen av bedriftene i reiselivsnæringene også etterspørsel fra bosatte i lokalområdet, eksempelvis varehandel eller serveringsbransjen, så hvis man ønsker å undersøke reiselivet eller turistbedriftene, kan man fokusere på de aktørene i reiselivsnæringene som primært produserer sine varer og tjenester for tilreisende turister

(SOU 2007:84, sitert i Fredman et al., 2009, s. 35; Granseth, 2012). Mehmet Mehmetoglu (2005b) peker på at de mange definisjonene av turisme kan deles inn i to hovedperspektiver: etterspørselsorienterte definisjoner som bygger på en antagelse om at turisme oppstår på grunn av et sosio-psykologisk behov hos turistene, og tilbudsorienterte definisjoner som fokuserer på de utallige sammensetningene av produkter og tjenester.

Reiseliv er et komplekst fenomen med mange tilnærminger og perspektiver, for å få en forståelse av det kan det derfor være hensiktsmessig å se det som et system, med ulike komponenter og sammenhenger mellom disse (Goeldner & Ritchie, 2006; Mill & Morrison, 1992 sitert i Jacobsen & Viken, 2014; Kamfjord, 2019; Mehmetoglu, 2005b). Neil Leiper (1979) beskrev tidlig to reiselivssystemer, først et system bestående av de tre geografiske komponentene: destinasjoner, gjennomreisesteder og turistenes avreise- og hjemsteder. Deretter inkluderte han en atferdsmessig komponent (turisten), en næringskomponent (reiselivsnæringer) og det ytre miljøet bestående av de fysiske, kulturelle, sosiale, økonomiske, politiske og teknologiske påvirkningene, for å få en mer helhetlig fremstilling av reiseliv (se figur 2). Leipers reiselivssystem viser de forskjellige punktene hvor økonomiske transaksjoner kan finne sted for besøkende til nasjonalparker, og bidrar dermed som en tydeliggjøring av hvordan nasjonalparker kan ha stor økonomisk påvirkning. Charles Goeldner og Brent Ritchie (2006) peker på fire perspektiver for å forstå reiseliv: turistene, tilbyderne av turistprodukter og -tjenester, myndighetene på destinasjonen og destinasjonens lokalsamfunn. Her kan man også se likhetstrekkene med det reiselivssystemet som Leiper beskrev (se figur 2). Definisjonen deres på reiseliv kommer av de prosesser, aktiviteter og utfall som oppstår i møte mellom disse fire perspektivene.

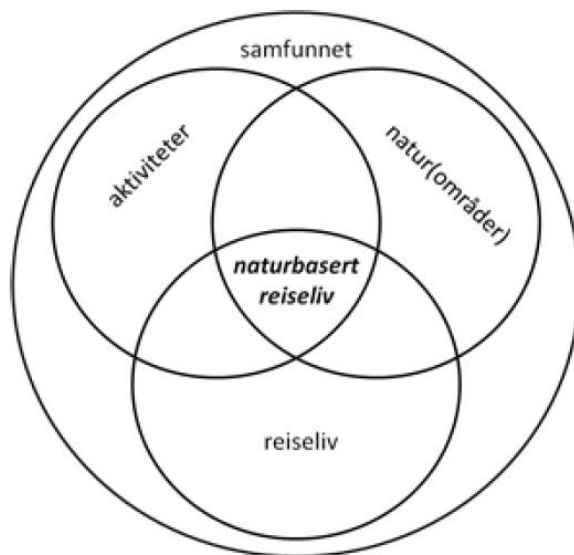

Figur 2. Leipers reiselivssystem. Hentet fra Leiper, N. (1979). *The Framework of Tourism: Towards a Definition of Tourism, Tourist and the Tourist Industry*. *Annals of Tourism Research* 6(4), s. 404.

I følge med utviklingen av bærekraftperspektivet oppstod behovet for nye og alternative former for turisme med mindre negativ påvirkning av miljø og lokalsamfunn, fra dette oppstod økoturisme på 1990-tallet som et mer generisk begrep for bærekraftig turisme (McCool et al., 2001; Pfueller, Lee & Laing, 2011). Dette markerer et paradigmeskifte i reiselivsnæringenes rolle i økonomisk utvikling og samfunnsutvikling (McCool et al., 2001). Bærekraftig turisme som begrep er også nært forbundet med forvaltningen av naturressurser, kanskje særlig forvaltning av verneområder. Økoturisme brukes gjerne synonymt med andre reiselivsformer i gruppen natur- og kulturbaserte reiselivsformer, deriblant naturbasert reiseliv (Fossgard & Stensland, 2013; Mehmetoglu, 2007; Tangeland & Aas, 2011). Carlo Aall og Marte Lange Vik (2012) peker på at en hovedkarakteristikk ved det norske reiselivet er opplevelser i og av norsk natur, noe som, med en liten utledning, svarer til Peter S. Valentine (1992, s. 108) sin definisjon av naturbasert reiseliv: «nature-based tourism is primarily concerned with the direct enjoyment of some relatively undisturbed phenomenon of nature». Videre finnes det en rekke definisjoner av ulike varianter av naturbasert reiseliv, men her nøyer vi oss med å se til definisjonen utarbeidet av Peter Fredman et al. (2009, s. 24), som danner grunnlaget for den definisjonen som denne oppgaven baserer seg på (min oversettelse fra svensk): «naturbasert reiseliv omfatter menneskers aktiviteter når de besøker naturområder utenfor sine vanlige omgivelser».

Definisjonen fra Fredman et al. (2009) inneholder tre sentrale begreper: aktiviteter, naturområder og utenfor sine vanlige omgivelser, som Knut Fossgard og Stian Stensland (2013) har implementert i sin modell av systemet naturbasert reiseliv (se figur 3). Av denne kan vi se at naturbasert reiseliv som fenomen posisjonerer seg i skjæringspunktet mellom naturområder, aktiviteter og reiseliv, med samfunnet som det overliggende aspektet det naturbaserte reiselivet må samvirke med. Dette fremstår som en bred definisjon og blir gjerne brukt som en paraplybetegnelse på flere ulike former for naturbasert reiselivsaktivitet (Fredman & Margaryan, 2021). Fra denne definisjonen av naturbasert reiseliv og den tidligere omtalte beskrivelsen av reiselivsnæringene, kan de naturbaserte reiselivsnæringene beskrives, slik Fossgard og Stensland (2013, under «naturbasert reiseliv») gjør, som «[...] et samlebegrep som innbefatter bedrifter og organisasjoner med virksomhet som primært er rettet mot mennesker som besøker naturområder utenfor sine vanlige omgivelser». I Norge blir det anslått at antallet bedrifter innenfor de naturbaserte reiselivsnæringene er på mellom 2 000 og 3 500, og at disse ofte er familiebedrifter og typisk utgjør to til tre årsverk (Fredman et al., 2021; Stensland et al., 2014; Stensland et al., 2018). I Norge og de andre nordiske landene

henger utviklingen av naturbasert reiseliv sammen med de lange friluftslivstradisjonene, og det har etter hvert blitt vanskelig å trekke klare grenser mellom ikke-kommersielt friluftsliv og kommersielt reiseliv i naturområder (Fredman et al., 2021; Tangeland & Aas, 2011).

Figur 3. Naturbasert reiseliv som system. Hentet fra Fossgard, K. & Stensland, S. (2013). Kompetanse for naturbasert reiseliv: En gjennomgang av studieplaner innen høyere utdanning i Norge. Utmark 2.

Et annet slående trekk ved de naturbaserte reiselivsbedriftene i Norge er at de aller fleste er livsstilsbedrifter, hvor de også driver med andre næringsaktiviteter i tillegg til reiselivsaktivitetene, de bedriver *mangesysleri* (C. Lundberg & Fredman, 2012; Stensland et al., 2018). Videre er de gjerne sesongbaserte og så mange som 38 % oppgir å ha sin aktivitet innenfor eller i nær tilknytning til en nasjonalpark (Stensland et al., 2014). En annen studie har i tillegg vist at kommersielle reiselivsaktiviteter i fjellområdene er minst like omfattende innenfor vernegrensene som utenfor (Andersen et al., 2003 sitert i Daugstad et al., 2012, s. 287). Nasjonalparker blir følgelig trukket frem som viktige for det naturbaserte reiselivet (Fredman et al., 2007; Puhakka & Saarinen, 2013; Vittersø et al., 1994). Samtidig blir naturbasert reiseliv også trukket frem som en aktivitetsform som kan medføre fordeler for nasjonalparkene, blant annet gjennom å bidra til økt aksept for opprettelse og forvaltning av parkene (Fredman & Tyrväinen, 2010; Hovik & Hongslo, 2017; Zachrisson et al., 2006). Naturbaserte reiselivsbedrifter som har sin aktivitet i verneområder må rette seg etter de regler retningslinjer som verneområdeforvaltningen til enhver tid stiller opp, og må med det slutte seg til momenter av bærekraft (Pfueller et al., 2011). I tillegg blir bærekraft trukket frem som en viktig trend innen det naturbaserte reiselivet for det kommende tiåret (Haukeland et al., 2021).

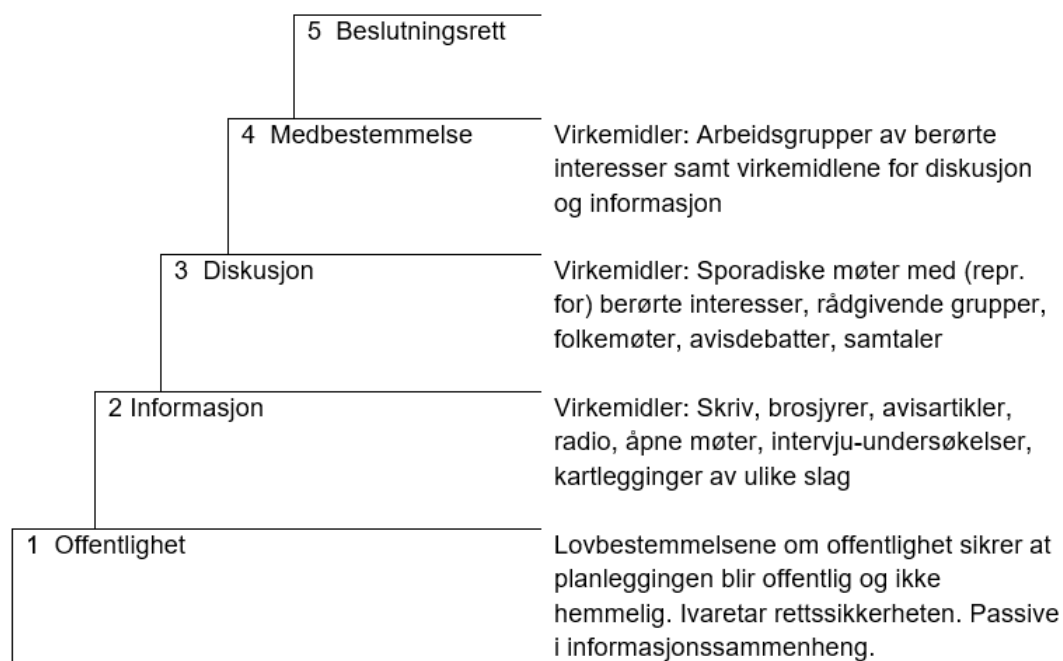
3.3. Medvirkning

Som vi allerede har sett handler medvirkning, kort forklart, om å delta eller bidra til noe (Lawrence, 2006; Sager, 1991). Deltakelse og medvirkning i offentlige beslutningsprosesser har økt i popularitet siden 1970-tallet, og har på mange måter blitt et *in*-ord ladet med sosiale, politiske og ideologiske meninger, og har følgelig fått liberal anvendelse uten tanke for praktisk gjennomføring (Lawrence, 2006; Michener, 1998). Medvirkning i ulike sektorer er gjerne forankret i lover og retningslinjer, og for medvirkning i forbindelse med forvaltning av verneområder finner vi den rettslige forankringen i Århuskonvensjonen (Bugge, 2015). Dette er en internasjonal konvensjon ratifisert av Norge i 2003, som blant annet omtaler allmennhetens rett til deltakelse i beslutningsprosesser som omhandler miljøet (Bugge, 2015; Århus-konvensjonen, 1998). Denne retten fremmes også i miljøinformasjonsloven, men av naturmangfoldloven, som vi tidligere har sett er det rettslige grunnlaget for vern av natur og dermed er den sentrale lovteksten når det kommer til verneområdeforvaltning i Norge, presiseres det ikke spesifikt at det skal legges til rette for medvirkning i forvaltningen av verneområdene (Miljøinformasjonsloven, 2003; Naturmangfoldloven, 2009).

Med bakgrunn i teorien om «bridging networks», som sier at personer med forskjellig kunnskap og verdier kan oppnå mer gjennom samarbeid enn om de arbeider hver for seg, kan man forstå at ulike former for medvirkning, rent logisk sett, bør være en god måte å løse problemer på (Rydin & Falleth, 2006 sitert i Stokke & Haukeland, 2017, s. 4). Medvirkning, samarbeid eller nettverkstankegang har også sterke røtter i demokratisk tankegang grunnet involveringen av ulike interessenter og brukergrupper (Rydin, 2006). Og som Bjørn Hersoug og Stein Arne Rånes (1997, sitert i Plummer & FitzGibbon, 2004, s. 67) hevder, er det fra et demokratisk ståsted bare rett og riktig at de som påvirkes av et forvaltningsvedtak også skal få uttale seg i forvaltningens beslutningstaking. Den rettslige, logiske og demokratiske forankringen av medvirkningen er altså grei, men hvordan skal egentlig denne medvirkningen foregå? I utviklingen av ulike medvirkningsmåter, det være seg inkludering, involvering, konsultering, samarbeid osv., har det oppstått mange forskjellige fortolkninger av medvirkningsbegrepet. Noe som i seg selv belyser det faktum at medvirkning er et begrep med mange meninger og minst like mange anvendelser (Michener, 1998). For å forstå slike konsepter kan det dermed være nyttig å se til typologier av ulike fortolkninger (Hall, 2011). Her er Mark S. Reed (2008) sin litteraturstudie av området interessentmedvirkning i miljøforvaltning et svært nyttig forklaringsverktøy. Under følger en gjennomgang av medvirkningstypologiene som fremgår av denne litteraturstudien.

Den første fortolkningstypologien skiller mellom i hvilken grad de involverte har medvirket. Den mest kjente modellen blant disse finner vi i Sherry Arnsteins maktkritiske artikkelen fra 1969, *A Ladder Of Citizen Participation*, som skulle vise seg å bli svært betydningsfull og mye brukt for å beskrive ulike grader av medvirkning (Bobbio, 2018; Norborg, 2010). Hovedpoenget i artikkelen er at ekte medvirkning er overføring av makt til de som ikke har makt, «the have-nots», og at involvering ikke nødvendigvis er det samme som medvirkning (Arnstein, 1969, s. 216). I artikkelen illustreres de ulike gradene av medvirkning med en åtte-trinns stige, hvor hvert trinn opp på stigen representerer en økning i innbyggernes makt over sluttresultatet i en tenkt medvirkningsprosess. De åtte trinnene er delt inn i tre kategorier, hvor den laveste kategorien beskriver former for *ikke-medvirkning* og den midterste kategorien beskriver grader av «tokenism», eller symbolske tiltak, såkalte «skuebrød» som beskrevet av Lillin Cathrine Knudtzon (2018, s. 12). Den høyeste kategorien inneholder de tre trinnene på stigen hvor makt faktisk fordeles, og som ifølge Arnstein (1969) faktisk kan omtales som medvirkning.

I ettertid har det med utgangspunkt i Arnsteins medvirkningsstige blitt utarbeidet flere andre modeller for illustrere medvirkningsgrad (se blant annet Hart (1992) og Shier (2001) sine modeller om barns medvirkning eller Bigg (1989) og Farrington (1998) sine modeller om gårdbrukermedvirkning), deriblant Tore Sagers norske tilpasning av medvirkningsstigen (Reed, 2008; Wøhni, 2007). I sin beskrivelse trekker Sager (1991) frem at man gjennom å sortere ulike deltakelsesformer etter innflytelsesgrad kan presisere hva man legger i det nokså brede medvirkningsbegrepet. Sagers utgave av medvirkningsstigen (se figur 4) har fem nivåer som, på samme måte som Arnstein, hierarkisk og én-dimensjonalt illustrerer ulike medvirkningstrinn med utgangspunkt i enkeltpersoners eller gruppers innflytelse og makt i prosessen. Implisitt i disse ligger det en tanke om at trinnene høyere oppe på medvirkningsstigen er mer ønskelig enn de lavere trinnene på stigen (Reed, 2008). Stigemetaforen i disse modellene gjør det vanskelig å gjennomføre «passelige» nivåer av medvirkning, fordi målet hele tiden er å klatre ett trinn høyere opp (Davidson, 1998, s. 14). Avhengig av hva målet med prosessen er, kan ulike grader av medvirkning være hensiktsmessig. På bakgrunn av dette presenterte derfor regionrådet for South Lanarkshire i Skottland en sirkulær modell, *The Wheel of Participation*, eller medvirkningshjulet, som tydeliggjør denne legitimiteten til ulike involveringsgrader (Davidson, 1998; Reed, 2008).

Figur 4. Sagers medvirkningsstige. Bearbeidet fra Sager, T. (1991). *Planlegging med samfunnsperspektiv: Analysemetode*. Tapir forlag, s. 147.

En annen type fortolkning av medvirkningsbegrepet fokuserer på hvordan medvirkningen foregår, heller enn grad av medvirkning, for å klassifisere. Gene Rowe og Lynn J. Frewer (2000) sitt rammeverk identifiserer ulike typer av medvirkning basert på hvilken retning kommunikasjonen mellom partene har. For eksempel har det laveste medvirkningsnivået i deres rammeverk énveis informasjonsflyt med *top-down* kommunikasjon, mens det høyeste nivået kjennetegnes ved likeverdig dialog eller diskusjon og toveis informasjonsflyt (Reed, 2008; Rowe & Frewer, 2000). En tredje fortolkningstypologi fokuserer på det teoretiske grunnlaget til eller motivasjonen bak medvirkningen (se for eksempel Beierle (2002) eller Thomas (1993)), og skiller med det i all hovedsak mellom normativ og pragmatisk medvirkning, hvor normativ medvirkning har fokus på prosessen, mens pragmatisk medvirkning innebærer at medvirkningen skjer som et middel for å nå målet (Reed, 2008).

En fjerde typologi av medvirkningsfortolkning baserer seg på målsettingen bak medvirkningen for å klassifisere. Victoria J. Michener (1998) presenterer de to ytterpunktene *planlegger-sentrert* og *befolknings-sentrert* for å beskrive variasjonsbredden av ulike medvirkningsmålsetninger. Førstnevnte fokuserer på administrativ og økonomisk effektivitet, hvor medvirkning blir sett på som et verktøy som øker sannsynligheten for at et prosjekt lykkes. Befolknings-sentrert medvirkning fokuserer på medvirkning som en måte å møte opplevde behov hos lokalbefolkningen, samtidig som det har en verdi i seg selv gjennom bemyndiggjøring ved å styrke lokal forvaltningsmulighet og kollektiv bevissthet. Produkt- og

proessorientering, de to hoveddimensjonene for å beskrive suksessrike medvirkningssituasjoner i naturressursforvaltning som Stephen McCool og Kathleen Guthrie (2001) beskriver, er også verdt å nevne i presentasjonen av denne typologien. Den produktorienterte dimensjonen fokuserer på utbyttet av en medvirkningsprosess og målene blir følgelig å lage planen og iverksette den, samt sørge for sosial og politisk aksept. Mens den proessorienterte dimensjonen inneholder læring, ansvarliggjøring, relasjonsbygging og interesserepresentasjon, og fokuserer dermed på innholdet i selve prosessen.

Siden medvirkning har blitt et så populært begrep, med anvendelse i så mange ulike sektorer, må det åpenbart medføre noen fordeler, og unektelig noen ulemper også. En inndeling av disse finner vi hos Reed (2008), som har delt inn de påståtte fordelene og ulempene med interessentmedvirkning i de vide kategoriene normative og pragmatiske påstander. De normative påstandene om medvirkning fokuserer på rettferdighet og fordelene for demokratiet og borgerskapet. De pragmatiske påstandene fokuserer på kvaliteten på beslutninger som blir tatt på bakgrunn av medvirkning fra interessenter. Flere har undersøkt hvilke fordeler og ulemper medvirkning kan ha (Reed, 2008). En av dem, Thomas C. Beierle (2002) har analysert systematisk hvordan interessentmedvirkning kan påvirke kvaliteten på miljøvedtak. Blant de analyserte medvirkningsprosessene var det stor variasjon i grad av medvirkning, fra offentlige høringer til formelle diskusjonsmøter hvor interessenter eller representanter for interessentgrupper i samråd med offentlige etater kom til enighet om tiltak og handlinger for fremtiden. Resultatene av denne analysen viser at i flertallet av tilfellene fører interessentmedvirkning til bedre avgjørelser, og at interessenter bidrar med ny informasjon og nye ideer. Dette gjenspeiles også i mange av de andre undersøkelsene, og felles for dem alle er at de presiserer ett viktig forbehold: kvaliteten på en avgjørelse avhenger i stor grad av prosessen som leder frem til den (Reed, 2008). I tillegg til dette viser analysen til Beierle (2002) at jo mer intensiv interessentmedvirkningen er, desto større sannsynlighet er det for at avgjørelsen er av høy kvalitet. Videre, for å avfeie mulig kritikk rettet mot unøyaktigheten som følger av å bruke begrepet kvalitet, påpeker artikkelforfatteren selv: «And it is a broad and varied conception of quality.» (Beierle, 2002, s. 747).

Samarbeid med eller deltakelse og medvirkning fra berørte parter trekkes ofte frem som viktig for å bidra til bærekraftig utvikling og bevaring av biologisk mangfold (Winterbottom, 1992 sitert i Warner, 1997, s. 422). Denne ideen kom tydelig frem i Agenda 21, FNs handlingsplan for økt innsats for miljø- og utviklingsspørsmål fra 1992, og senere i mål nummer 17 av FNs bærekraftsmål fra 2015 (FN-sambandet, 2022; Johannessen & Eggen, 2020; Niva, 2020;

Warner, 1997). For å oppnå bærekraftig utvikling og forvaltning av verneområder og naturressurser generelt, presenterer den internasjonale litteraturen ulike rammeverk og former for «partnerships», enten i form av rene interessentmedvirkninger eller spesifikke former av reiselivsmedvirkninger. McCool (2009, s. 4) begrunner behovet for samarbeid slik: «Technically, expert-driven planning processes are not particularly well suited, when used alone, for constructing the public interest, particularly in a context such as protected area tourism planning, and thus call for a different approach». Slike partnerskap eller medvirkningsprosesser gir mulighet for å komme frem til bred enighet, *konsensus*, om en ønsket fremtid og fremgangsmåte for å komme dit (McCool, 2009; Warner, 1997). De kan i tillegg føre til mer effektivitet i forvaltningen, bidra til konfliktløsning, samtidig som de kan fremme gjensidig læring (McCool, 2009; Pfueller et al., 2011; Warner, 1997).

For å høste av disse fordelene med medvirkning kreves blant annet interessentenes frivillige deltakelse og at man kommer frem til en felles enighet om målsetting og virkemidler for å nå målene (McCool et al., 2001; Pfueller et al., 2011). McCool (2009) peker på fire essensielle komponenter for å oppnå suksess med slike medvirkningsprosesser: eierskapsfølelse både til området og til planen, læring i flere nivåer, representasjon fra berørte og involverte interesser, samt relasjonelle egenskaper som tydelig rolleforståelse, ansvarsforståelse og gjensidig respekt (se også McCool & Guthrie, 2001). Medvirkning fra lokale brukerinteresser i verneområdeforvaltning kan begrunnes ut fra Ostrom (1998) sine prinsipper for bærekraftig forvaltning av fellesgoder: regler for ressursutnyttelse skal baseres på lokale forhold, brukere skal ha mulighet til å endre reglene for hvordan ressursene kan utnyttes, tilgang til lokale arenaer for konfliktløsning mellom brukerne og mellom brukerne og forvaltningen. I tillegg presenteres involvering av brukerinteresser som viktig i besøksforvaltningen av verneområder i IUCN sin håndbok for bærekraftig forvaltning, med begrunnelse i at konsensus og samarbeid er nødvendig for iverksettelse av eventuelle tiltak (Leung et al., 2018).

Holsen (2000) beskriver tre ulike typer av representasjon i medvirkning gjennom å vise til Beatley, Brower og Lucy sin inndeling fra 1994: deskriptiv representasjon, delegert representasjon og tillitsmannsrepresentasjon. Sistnevnte beskriver på mange måter representasjonsordningen vi finner i det representative demokratiet, med folkevalgte representanter som skal være i stand til å ta egne beslutninger til det beste for befolkningen. Deskriptiv representasjon beskrives som det ideelle og bakenforliggende kravet bak medvirkning som demokratisk virkemiddel, hvor alle skal kunne bære frem sine meninger «[...] med totalt like sterk stemme som de meninger de har finnes igjen i samfunnet generelt»

(Holsen, 2000, s. 7). Delebert representasjon derimot, ses på som en langt mer realistisk type representasjon, hvor det er tilstrekkelig at alle meninger som finnes er representert blant de medvirkende. Avslutningsvis peker Holsen (2000) på et av problemene med representasjon, nemlig at de krav som stilles med høyest volum har lettest for å nå frem. Med tanke på representasjon er det også viktig å skille mellom om en representant representerer seg selv eller er valgt til å representere andre, slik Hanna F. Pitkin tidligere har påpekt (1967, sitert i Eilertsen et al., 2020, s. 11). Et annet *representasjonsproblem* er knyttet til situasjoner hvor «ressurssterke» representanter eller grupper er deltakende og bidrar, mens svakere grupper ikke gjør det (Sager, 1991, s. 156).

Det skilles ofte mellom medvirkning av formell eller uformell karakter. I dagens forvaltningsstruktur for verneområdene er det i utgangspunktet flere muligheter for formell medvirkning. Først og fremst er representasjon i verneområdestyrene en grunnleggende anledning for medvirkning, men dette gjelder utelukkende for politisk valgte representanter fra kommuner og fylkeskommuner samt representanter fra faglige organer (Eilertsen et al., 2020; Fauchald, 2013). Naturmangfoldloven (2009) stiller i § 43 krav til offentlig høring av forslag til verneforskrift, videre angir § 42 kunngjøring av verneforslag gir merknadsadgang for berørte rettighetshavere. I tillegg skal forvaltnings- og skjøtelsesplaner, herunder også besøksstrategier, sendes ut på høring, (Miljødirektoratet, u.å.-b). Disse høringsmulighetene fremstår som de mer allmenne, formelle medvirkningsformene i verneområdeforvaltningen. Til sist er det anledning til en formell form for medvirkning gjennom rådgivende utvalg for verneområdestyrene, som er et påkrevd utvalg med minimum ett møte i året, men hvor sammensetting og mandat varierer veldig mellom verneområdene (Haukeland et al., 2013; Hovik & Hongslo, 2017; Prop. 1 S (2009-2010)). Sissel Hovik og Eirin Hongslo (2017) har for øvrig påpekt at dette så langt ikke har vist seg å gi lokale interessentgrupper direkte innflytelse på de beslutninger som tas.

På den annen side er de uformelle medvirkningsformene vel så viktige om man skal forstå medvirkningsadgangen fullt ut (Rydin, 2006). Gjennom uformell kontakt med medlemmene i verneområdestyrene og nasjonalparkforvalterne finnes det en uformell medvirkningsadgang, på samme måte som man gjennom uformell kontakt med lokalpolitikere kan medvirke til planprosesser etter plan- og bygningsloven (Falleth et al., 2008). Uformell kontakt kan være et godt virkemiddel for relasjonsbygging mellom aktørene i et verneområde (McCool & Guthrie, 2001). Det pekes likevel på at institusjonalisering og formalisering av medvirkning og involvering fra brukerinteresser er viktig for å sikre den langsiktige suksessen til

medvirkningsprosessene (White et al., 2018). Dette er også noe Reed (2008) peker på i sin gjennomgang av beste praksis for interessentmedvirkning i miljøforvaltning.

4. Metode

I dette kapittelet presenteres undersøkelsens forskningsdesign, begrunnelse for valg av metoder for datainnsamling og -analyse, fremgangsmåte for dokumentanalyse og casestudie, samt et kritisk blikk på valgte metoder. For å bidra til høy kvalitet og sannferdighet i undersøkelsen har jeg lagt vekt på transparens i metodebeskrivelsen og oppgaven som helhet, dette gir leseren mulighet til å selv vurdere undersøkelsens analyser, funn og diskusjon (George & Bennett, 2005; Yin, 2016). I tillegg gir en nøyaktig beskrivelse av fremgangsmåte mulighet for etterprøvbarehet. Gjennom hele kapittelet vil aspekter som bidrar til å belyse oppgavens validitet og reliabilitet presenteres, hvor hensikten er å sikre oppgavens kredibilitet.

4.1. Beskrivelse av forskningsdesign

Denne oppgavens problemstilling danner i utgangspunktet grunnlag for en deskriptiv studie, men på bakgrunn av at det fenomenet som undersøkes er forholdsvis ungt, har det likevel vært nødvendig med en eksplorerende tilnærming. For det første var det uvisst hvor mange besøksstrategier som faktisk var utarbeidet i det tidsrommet dette prosjektet ble igangsatt, og for det andre var det heller ikke kjent om medvirkningen ble presentert i besøksstrategiene. Dermed ble det behov for å gå eksplorativt til verks for å fastslå om det i det hele tatt var mulig å gi en beskrivelse av hvordan medvirkning fra reiselivet fremgikk. Når dette så var slått fast åpnet mulighetene seg for å begynne det deskriptive arbeidet med å gi en beskrivelse av hvordan medvirkningen fremgår og hvilke erfaringer medvirkningen eventuelt har gitt. Med et forholdsvis nytt fenomen, et underliggende ønske om å bidra til en dypere forståelse av reiselivsmedvirkningen, og datamateriale bestående av tekst og menneskelige erfaringer valgte jeg tidlig å rette meg inn mot kvalitative undersøkelsesmetoder.

Todelingen av datamaterialet, både tekst og erfaringer, sammen med et ønske om å unngå skjevheter i funnene grunnet *én-kildeproblematikk*, altså at funnene kommer fra én kilde og undersøkes én metode, har jeg valgt en triangulering av fenomenet med dokumentanalyse og dybdeintervju som beskrevet av både Norman Denzin (1970, sitert i Bowen, 2009, s. 28) og Michael Patton (2002). I tillegg var dokumentanalysen ment som et bidrag til utarbeidelse av intervjuguidene til dybdeintervjuene, gjennom å gi større forståelse om fenomenet og temaet (Mason et al., 2010). Videre har jeg, igjen på grunn av det unge undersøkelsesfenomenet, inntatt en induktiv tilnærming gjennom å la empirien lede frem til nye konsepter og kunnskap (Patton, 2002; Yin, 2016). Gitt undersøkelsens relativt sett korte tidsramme og begrensede

ressurser har jeg sett meg nødt til å fokusere på få enheter gjennom en studie av to caser, med intensiv undersøkelse av to utvalgte nasjonalparker besøksstrategi og besøksstrategiprosesser for å gi et grunnlag som også kan øke forståelse for hvordan det har foregått i andre nasjonalparker (Gerring, 2007; Pan & Tan, 2011)

4.2. Dokumentanalyse – fremgangsmåte for gjennomgang av besøksstrategiene

Den ene av de to kvalitative metodene brukt i denne undersøkelsen er dokumentanalyse av besøksstrategier for nasjonalparker i Sør-Norge som hadde fått endelig godkjenning fra Miljødirektoratet og blitt publisert på nettsidene til de respektive nasjonalparkstyrene innen utgangen av juni 2021. Tabell 1 viser hvilke nasjonalparker dette er. Datagrunnlaget for denne analysen har utelukkende bestått av besøksstrategidokumentene slik de er utarbeidet av nasjonalparkforvaltere i samråd med nasjonalparkstyrene. Dette er rapporter fra en foregående prosess vedrørende besøksforvaltning i nasjonalparkene, samt som planer for hvordan besøksforvaltningen er tenkt gjennomført (Miljødirektoratet, 2015). Utvelgelsen av dokumenter til analysen var dermed nokså enkel, i tillegg brukte jeg de offisielle nettsidene til aktuelle nasjonalparkstyrer for å finne og samle inn besøksstrategiene, slik at dokumentene må betraktes som autentiske (Lynggaard, 2010).

Besøksstrategiene er følgelig utarbeidet med et annet formål enn denne undersøkelsen, og har derfor ikke blitt påvirket av selve datainnsamlingen (Bowen, 2009, s. 31; Mehmetoglu, 2005a, s. 365; Yin, 2016, s. 157). Videre er besøksstrategiene casespesifikke og kan anses som sekundære dokumenter, i det at de er offentlig tilgjengelige, men ikke er utarbeidet med offentligheten som målgruppe (Lynggaard, 2010, s. 155; Tjora, 2012). Dette, sammen med det faktum at de er utarbeidet i en annen tidsmessig kontekst, kan ha hatt innvirkning på resultatet fra analysen av dem (Lynggaard, 2010, s. 157).

Tabell 1. Oversikt over nasjonalparker i Sør-Norge med godkjente besøksstrategier før juli 2021.

Nasjonalpark	Har besøksstrategi	Årstall for godkjent besøksstrategi
Blåfjella-Skjækerfjella	X	2020
Breheimen		
Børgefjell	X	2019
Dovre		
Dovrefjell-Sunndalsfjella		
Femundsmarka		
Folgefonna		

Forollhogna	X	2020
Fulufjellet		
Færder	X	2019
Gutulia	X	2020
Hallingskarvet	X	2015
Hardangervidda		
Jostedalsbreen		
Jotunheimen	X	2012
Jomfruland	X	2019
Langsua	X	2017
Lierne	X	2020
Raet	X	2019
Reinheimen	X	2019
Rondane	X	2015
Skarvan og Roltdalen	X	2020
Ytre Hvaler	X	2020

Selve analysen av dokumentene har dannet grunnlaget for å besvare underproblemstillingen «Hvordan fremgår medvirkningen fra reiselivet i besøksstrategiene?». Grunnet lite eksisterende forskning på besøksstrategiene i verneområdeforvaltningen, har analysen hatt en eksplorerende tilnærming for å danne grunnleggende forståelse om temaet (Sarantakos, 2005, sitert i Mason et al., 2010, s. 433). Derfor har den også vært retningsgivende for det videre arbeidet med undersøkelsen. Siden dokumentanalysen ikke har dannet kjernen i undersøkelsen, men heller vært en mer forberedende og kompletterende del, har til dels uformell tilnærming til analysen vært hensiktsmessig (Peräkylä & Ruusuvuori, 2011). Jeg har likevel tatt utgangspunkt i analysetilnærmingen fra den tematiske analysen slik den beskrives av Richard E. Boyatzis (1998), med en induktiv og data-dreven tilnærming (Braun & Clarke, 2006, s. 83).

De femten dokumentene har hver for seg vært gjennom to runder med analyse, hvorav den første tok en mer semantisk retning (Braun et al., 2019). Her ble setningene i dokumentene hvor reiseliv og medvirkning fra reiselivet nevnt, tildelt en markering. Deretter noterte jeg ned hvordan medvirkningen fra reiselivet hadde foregått i den enkelte besøksstrategien, i det som etter hvert ble et omfattende arbeidsdokument. Markeringene fra første runde med analyse

dannet grunnlaget for den andre runden, hvor jeg gikk grundigere til verks og prøvde å tolke hvordan medvirkningen hadde foregått basert på det som fremgikk i strategiene. Etter dette gikk jeg tilbake til notatene fra forrige runde i arbeidsdokumentet med den hensikt å undersøke om noteringene fra første analyserunde stemte overens med tolkningen fra andre runde.

For å sammenstille noen av resultatene fra dokumentanalysen satt jeg sammen disse resultatene i en tabell (se tabell 3) som viser hvilke besøksstrategier som omtaler medvirkning i ulike former mer reiselivet, hvilke besøksstrategier som omtaler deltakelse fra rådgivende utvalg og hvilke besøksstrategier som nevner at det er gjennomført en reiselivskartlegging. Denne tabellen beskrives nærmere i resultatkapittelet. Denne tabellen ble først utarbeidet med utgangspunkt i inntrykkene fra analysen, med nevnte arbeidsdokument som grunnlag, deretter ble innholdet i tabellen kontrollert mot hver enkelt besøksstrategi for å bekrefte eller avkrefte de initiale inndelingene. I tillegg til denne tabellen presenteres resultater fra dokumentanalysen i form av viktige momenter og sammenstilling av informasjon fra besøksstrategiene, hvor også utvalgte sitater fra aktuelle dokumenter blir brukt for å understøtte viktige aspekter (Lynggaard, 2010).

4.3. Casestudie – fremgangsmåte for casestudie og dybdeintervjuer

Valget om å gjennomføre en casestudie ble motivert av ønsket om å forstå en større helhet, men samtidig holde meg innenfor den begrensede tids- og ressursrammen som var til rådighet for gjennomføringen av undersøkelsen (Hoon, 2013). Samtidig ga casestudien mulighet for å også vektlegge eventuelle kontekstavhengige aspekter vedrørende hvert enkelt case, som i en slik samfunnsvitenskapelig setting anses som viktig (Flyvbjerg, 2006; Yin, 2016). I tillegg hadde jeg som utgangspunkt at kontekstavhengige forskjeller mellom nasjonalparkene antakeligvis ville ha innvirkning på besøksstrategiprosessene, derfor ble det nødvendig å undersøke to ulike caser for å belyse fenomenet med større bredde. De to casene har blitt brukt som eksempler på praksis for medvirkning i besøksstrategiarbeidet. Under følger en beskrivelse av utvelgelsen av de to casene, hvordan informantene til dybdeintervjuene ble valgt ut, samt en beskrivelse av fremgangsmåten for dybdeintervjuene og analysen av resultatene fra disse.

4.3.1. Utvelgelse av casenasjonalparker

Utvelgelse av casene til casestudien foregikk på bakgrunn av resultatene fra dokumentanalysen, som brakte frem ny kunnskap om status for godkjenning av

besøksstrategiene, om reiselivsaktivitet i nasjonalparkene, om medvirkning i besøksstrategiarbeidet samt bedre kjennskap til hver enkelt nasjonalpark. Dette ga muligheten for å velge caser som i større grad ga et godt bilde av populasjonen som helhet, samtidig som det må påpekes at fullverdig representativitet for casene og generalisering på bakgrunn av undersøkelsens funn ikke vil være mulig basert på en slik casestudie (George & Bennett, 2005; Gerring, 2007) For å unngå mulig *case-selection bias*, utvalgsskjevhet, som Alexander L. George og Andrew Bennett (2005) beskriver, ble følgende utvelgelseskriteriet lagt til grunn for utvelgelse av casenasjonalparker:

- (1) Ligger i Sør-Norge, i følge med oppgavens avgrensning.
- (2) Har besøksstrategi som er godkjent av Miljødirektoratet og vedtatt av nasjonalparkstyret.
- (3) Det er reiselivsaktivitet i tilknytning til nasjonalparken som det enten er mulig å lese fra besøksstrategien eller som det er mulig å finne ut av ved hjelp av internettsøk.
- (4) Det fremgår av besøksstrategiene at det har vært gjennomgående medvirkning fra og inkludering av reiselivet. Inkluderingen som presenteres har foregått mer enn én gang og til ulike tidspunkt i besøksstrategiprosessen.
- (5) Ulikheter mellom de to casene. For å utvide casestudiens bredde og belyse eventuelle kontekstuelle forskjeller.

Etter det fjerde utvelgelseskriteriet sto tre nasjonalparker igjen som mulige caser, men med utgangspunkt i det femte kriteriet ble Reinheimen og Færder nasjonalparker valgt som caser for denne undersøkelsen. Disse representerer to ulike tilnærminger til vern av natur i Norge som medfører ulikhet mellom casene, dette beskrives nærmere i områdebeskrivelsen senere i oppgaven.

4.3.2. Utvelgelse av informanter

Det ble tidlig klart at det med tanke på reiselivets medvirkning til besøksstrategiene var to hovedgrupper som måtte intervjues for å få en forståelse av hvordan medvirkningen har foregått, og følgelig to hovedgrupper som kan sies å ha erfaringer knyttet til denne medvirkningen: nasjonalparkforvaltningen og reiselivet. Siden nasjonalparkforvaltningen består av nasjonalparkstyret og nasjonalparkforvalteren, og at disse har forskjellige roller i besøksstrategiarbeidet ble det naturlig å forholde seg til disse som to forskjellige grupper. Dermed ble det tydelig at det var tre grupper av informanter, tre utvalg, som skulle intervjues:

Utvalg 1: Nasjonalparkforvaltere

Utvalg 2: Nasjonalparkstyremedlemmer

Utvalg 3: Reiselivsaktører

Svarene fra utvalg 1 og 2 ble senere slått sammen og håndtert som *svar fra nasjonalparkforvaltningen*, dette er også måten de blir presentert i resultatkapitlet senere i oppgaven. Mens svarene fra utvalg 3 ble håndtert som *svar fra reiselivet*, og presenteres følgelig slik i resultatkapitlet.

Utvalg 1 bestod av spesifikke personer i bestemte stillinger, og som høyst sannsynligvis ville ha kjennskap til besøksstrategiprosessen nettopp på grunn av dette. Utvelgelsen av informanter til dette utvalget må derfor i aller høyeste grad kunne omtales som strategisk (Berg & Lune, 2012; Yin, 2016). Selv om en utvelgelse, i ordets riktige forstand, på mange måter ikke var nødvendig grunnet deres bestemte stilling. Også utvalg 2 utgjorde spesifikke personer med et verv og bestemte roller i nasjonalparkstyret, som også sannsynligvis ville ha kjennskap til besøksstrategiarbeidet, dermed var det også her aktuelt med en strategisk utvelgelse. Likevel valgte jeg for å sikre best mulig kjennskap til besøksstrategiprosessen, å kontakte lederne for nasjonalparkstyrene som informanter i dette utvalget. For utvalg 3, hvor kjennskapen til besøksstrategiarbeidet ikke var gitt av deres stilling eller rolle, ble det behov for å velge informanter som faktisk hadde kjennskap til besøksstrategiarbeidet. For å velge ut informanter til dette utvalget benyttet jeg meg derfor av snøballutvelgelse, som er en hjelp til å finne informanter som kan besitte nyttig informasjon (Patton, 2002, sitert i Haukeland, 2011, s. 141). Snøballutvelgelsen foregikk gjennom spørsmål til informantene i utvalg 1 om hvilke reiselivsaktører som hadde vært delaktige i besøksstrategiprosessen eller hvilke reiselivsaktører de mente kunne være hensiktsmessige for meg å intervju (Yin, 2016). På denne måten var utvelgelsen også *informantdrevet* (Heckathorn & Jeffri, 2003 sitert i Berg & Lune, 2012, s. 52).

Basert på disse utvelgelsesmåtene ble det valgt ut åtte informanter, hvorav fire informanter fra hver av de to casene. Tabell 2 viser disse informantenes rolle og hvilken nasjonalpark de er tilknyttet. Tre av informantene fra nasjonalparkforvaltningen (utvalg 1 og 2) hadde lang nok fartstid til å ha erfaring fra arbeidet med besøksstrategiene, mens de to andre hadde kommet til i etterkant av besøksstrategiens ferdigstilling og godkjenning. Én av informantene fra reiselivet (utvalg 3) hadde vært delaktig i prosessen med utarbeidelse av besøksstrategi for sin nasjonalpark, mens de to andre enten ikke hadde vært med på besøksstrategiarbeidet eller var usikre på om de var involverte i prosessen med utarbeidelse av besøksstrategien. For å bidra

til konfidensialitet har jeg valgt å tildele hver informant en informantkode, samt anonymisere deres sitater så langt det lar seg gjøre uten at den underliggende meningen blir påvirket (Berg & Lune, 2012; Kaiser, 2012)

Tabell 2. Oversikt over informantenes rolle og nasjonalparktilknytning

Informantkode	Informantgruppe	Tilknyttet nasjonalpark
I1	Nasjonalparkforvaltning	Reinheimen nasjonalpark
I2	Nasjonalparkforvaltning	Reinheimen nasjonalpark
I3	Nasjonalparkforvaltning	Færder nasjonalpark
I4	Nasjonalparkforvaltning	Reinheimen nasjonalpark
I5	Reiseliv	Reinheimen nasjonalpark
I6	Reiseliv	Færder nasjonalpark
I7	Nasjonalparkforvaltning	Færder nasjonalpark
I8	Reiseliv	Færder nasjonalpark

4.3.3. Dybdeintervjuer – gjennomføring og fremgangsmåte for analyse

Som datainnsamlingsmetode for casestudien ble semistrukturerte dybdeintervjuer valgt for å bringe frem informasjon om medvirkning som ikke fremgikk skriftlig i besøksstrategiene, i tillegg til opplevelser og erfaringer fra enkeltpersoner fra prosessen med utarbeidelse av besøksstrategiene (Berg & Lune, 2012; Kvale & Brinkmann, 2009; Tanggaard & Brinkmann, 2010). Videre valgte jeg en semistrukturert tilnærming til intervjuene for å sørge for at jeg fikk belyst de samme temaene fra alle informantene, samtidig som jeg kunne gå mer i dybden på spesifikke forhold som informantene presenterte underveis (Kallio et al., 2016; Mehmetoglu, 2005a; Tanggaard & Brinkmann, 2010; Turner, 2010). For å sikre at jeg stilte de samme spørsmålene til alle informantene, og med det bidra til å øke kvaliteten og troverdigheten til de innsamlede dataene og den påfølgende analysen, utarbeidet jeg intervjuguider med de spørsmålene jeg ville stille (Kallio et al., 2016). Med tre ulike utvalg ble det behov for tre ulike, utvalgsspesifikke intervjuguider, for å legge til rette for etterprøvbarehet og transparens følger disse med som vedlegg (se vedlegg 2, 3 og 4). For å bidra til god flyt ble intervju spørsmålene organisert tematisk i intervjuguidene, i tillegg inkluderte jeg en progressiv utvikling av intervju spørsmålene for å legge til rette for en opplevelse av trygghet for informantene i situasjonen (Berg & Lune, 2012; Kallio et al., 2016; Kvale & Brinkmann, 2009). Intervjuguidene startet derfor med spørsmål om informanten som

en form for oppvarming, deretter spørsmål om nasjonalparken og besøksstrategien, før den til slutt beveget seg inn på medvirkning i forbindelse med besøksstrategiarbeidet. I utarbeidelsen av de tre utvalgsspesifikke intervjuguidene benyttet jeg et rammeverk for utarbeidelse og utbedring av strukturerte og semistrukturerte intervjuguides kalt *The Interview Protocol Refinement Framework* (IPR) utarbeidet av Milagros Castillo-Montoya (2016). IPR-rammeverket skal bidra til å sikre *kongruens*, samsvar, mellom intervju spørsmål og undersøkelsens formål, og med det bidra i retning av økt validitet (Castillo-Montoya, 2016; Kvale & Brinkmann, 2009; Yin, 2016). Rammeverket består av fire trinn, hvor de tre første trinnene er de viktigste (Castillo-Montoya, 2016). Det fjerde trinnet, pilottesting av intervjuguiden, ble ikke gjennomført for denne undersøkelsen.

Informantene ble først kontaktet med en e-post hvor masterprosjektet ble presentert i et informasjonsskriv (se vedlegg 5) og de ble spurt om å delta på intervju, deretter ble tidspunkt for gjennomføring av intervju avtalt. Selve intervjuene ble gjennomført digitalt via Zoom, noe som på den ene siden gjorde hele prosessen mer effektiv og mindre ressurskrevende, men på den annen side tok bort noe av den mellommenneskelige kontakten. Intervjuene ble tatt opp på ekstern lydopptaker for å sikre at mest mulig av informasjonen som kom frem i intervjuet skulle bevares (Dalen, 2004; Kvale & Brinkmann, 2009; Yin, 2016). Lengden på intervjuene varierte fra 25 min til 75 min, med en gjennomsnittsvarighet på 50 min. Like etter gjennomføringen av et intervju noterte jeg ned egne opplevelser og eventuelle erfaringer fra intervjusituasjonen, disse *memoene* som Mehmetoglu (2005a) omtaler, skulle vise seg å være til god hjelp i arbeidet med transkriberingen for å tyde utsagn og vanskelige formuleringer.

Transkriberingen av hvert intervju ble gjort kort tid etter gjennomføring av intervjuet, dette bidro til at jeg også kunne benytte hukommelsen i tillegg til memoene for å tyde vanskelige formuleringer (Dalen, 2004). I arbeidet med transkribering la jeg vekt på å sikre essensen i de opplevelsene og erfaringene som informantene hadde delt i intervjuene, da med den intensjon at informantenes meninger ikke skulle bli «lost in transcription» som Pierre Bordieu (1999, sitert i Kvale & Brinkmann, 2009, s. 178) så fint skrev. Etter at alle intervjuene var gjennomført og transkribert begynte jeg med førstegangskoding av svarene i det kvalitative dataanalyseprogrammet *QDA Miner Lite*, hvor jeg isolerte intervjuguidespesifikke svar ved å tildele en kode til hvert utsagn som var relatert til et spørsmål fra intervjuguiden. Denne første runden med koding luket ut mye av det som ikke var direkte relevant for besvarelse av denne undersøkelsens problemstilling, den kan dermed anses som en form for datareduksjon (Berg & Lune, 2012). Disse kodete intervjusegmentene ble deretter satt sammen til

utvalgsspesifikke dokumenter som deretter ble kodet i dataanalyseprogrammet med utgangspunkt i underproblemstillingene, en form for konseptdreven koding, men også basert på tema eller aspekter som dukket opp underveis i kodingen, også kjent som datadreven koding (Elliott, 2018; Kvale & Brinkmann, 2009). Det totale antallet ord fra transkripsjonene var 50 886, etter førstegangskodingen var det igjen 12 729, og etter andrerundekodingen var dette videre redusert til 2 307 ord.

Resultatet fra analysen av dybdeintervjuene presenteres i resultatkapittelet senere i oppgaven, i form av informantenes egne sitater og mine omskrevne versjoner av informantenes utsagn som er relevante for å besvare undersøkelsens problemstilling. Som tidligere nevnt har jeg anonymisert sitatene for å sikre konfidensialitet, selv om dette medfører en risiko for at viktige detaljer kan forsvinne (Kaiser, 2012). I presentasjonen av resultatene, særlig i omskrivingen av utsagnene, har jeg lagt vekt på å sørge for at også konteksten som omfattet meningene og opplevelsene skal komme til syne der dette er nødvendig (Yin, 2016).

Gjengivelsen av informantenes sitater, der dette er gjort, bidrar til å styrke diskusjonens validitet gjennom at leseren har anledning til å vurdere selv basert på informantenes faktiske utsagn. For to av intervjuene ble det også gjennomført sitatsjekk, etter ønske fra informantene selv, noe som har bidratt til økt validitet for resultatene fra akkurat disse intervjuene (Kaiser, 2012). Gjennomgående for hele prosessen med dybdeintervju har jeg lagt vekt på å imøtekomme etiske problemstillinger gjennom informantenes frivillige deltakelse og informerte samtykke, tiltak for å sikre konfidensialitet, samt godkjenning av prosjektet fra Norsk senter for forskningsdata (NSD) (Kvale & Brinkmann, 2009; The Norwegian National Research Ethics Committees, 2016).

4.4. Kritikk av metode

Det valgte forskningsdesignet og undersøkelsens metoder har unektelig noen begrensninger som resulterer i ulike feilkilder, som et ledd i det å sørge for høy kvalitet i undersøkelsen ser jeg det som nødvendig å presentere disse og diskutere deres påvirkning på undersøkelsens resultater. Først og fremst er det en åpenbar mulighet for skjevhet i datamaterialet gjennom at innsamlingen, håndteringen, analysen og presentasjonen av dataene er gjennomført av bare én person. Samtidig er det verdt å påpeke at særlig for dybdeintervjuenes del, har dette også bidratt til svært god kjennskap til datamaterialet, som videre har vært positivt for arbeidet med diskusjonen av resultatene. For å imøtekomme denne skjevheten og sørge for pålitelighet i resultatene har edruelighet på et personlig plan vært idealet gjennom hele prosessen. Videre er

transparens og nøyaktighet i beskrivelse av fremgangsmåter og resultater ment å gi leseren et godt vurderingsgrunnlag, slik at eventuelle skjevheter kan fanges opp.

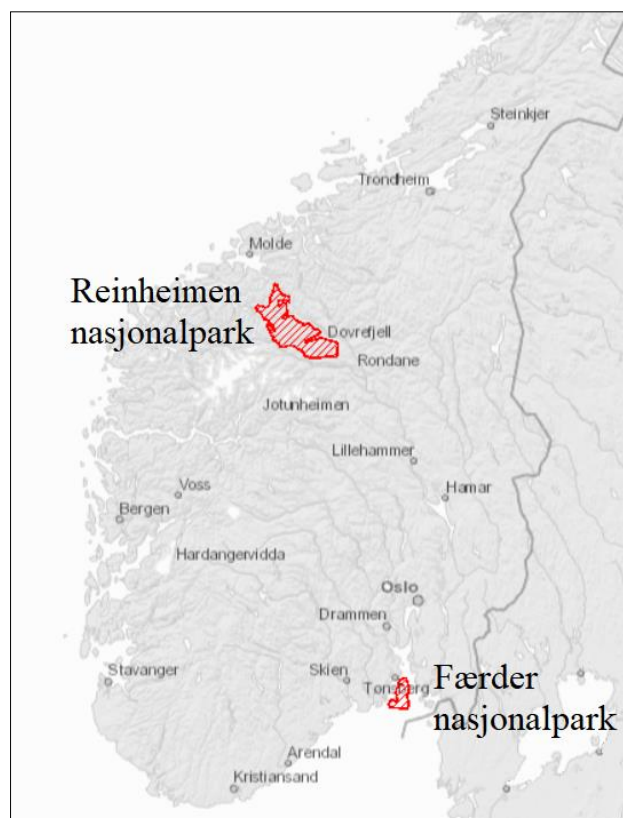
Analyse av besøksstrategidokumentene for å vise hvordan medvirkning fra reiselivet skjer har jeg i ettertid blitt klar over at har særlig én stor begrensning. Besøksstrategiene har ikke som formål å beskrive hvordan medvirkningen har foregått, slik at det basert på disse alene ikke kan konkluderes entydig hvordan reiselivet medvirker til besøksstrategiene. Likevel har det i denne undersøkelsen vist seg å være en datanalyseform som raskt gir god oversikt over et fenomen. I tillegg vil man sammen med andre former for datainnsamling og -analyse ha mulighet til å avdekke også andre former for medvirkning enn de som eventuelt presenteres i besøksstrategidokumentene. Casestudier medfører undersøkelser av et eller flere romlig avgrensede fenomener i en gitt tidsperiode (Gerring, 2007), dette medfører en begrensning for casestudiene overførbarhet til andre case eller til populasjonen som helhet. Generalisering på bakgrunn av casestudier er omstridt, det bør derfor påpekes at man kun kan oppnå betinget generalisering, altså at resultatene *kan* ha overførbarhet til andre liknende case, ikke til hele populasjonen (George & Bennett, 2005).

I arbeidet med dybdeintervjuene viste det seg vanskelig å nå ut til flere av de mulige informantene fra reiselivet. Dette ble ekstra vanskelig grunnet kort tid til rådighet for gjennomføring av intervju siden utvelgelsen av informantene foregikk på bakgrunn av informasjon gitt i intervjuer med utvalg 1 og 2. Samtidig har det vist seg at det ikke er så mange reiselivsaktører med førstehåndskjennskap til besøksstrategiarbeidet. Dette har bidratt til at informasjonsgrunnlaget ikke er så bredt som jeg i utgangspunktet ønsket. Videre fra dette er det en åpenbar forskjell i kjennskap til besøksstrategien og de bakenforliggende prosessene mellom de tre utvalgene, hvor utvalg 1 og 2 grunnet sine stillinger og roller i nasjonalparkforvaltningen naturlig nok har bedre kjennskap enn utvalg 3. Dette har resultert i en større mengde data med direkte relevans for oppgaven fra disse to utvalgene.

Til sist vil jeg påpeke det åpenbart problematiske med intervjuundersøkelser, og det er intervjuerens påvirkningskraft på informanten. Denne påvirkningen kan skje språklig gjennom eksempelvis ledende spørsmål, eller gjennom kroppsspråk eller andre fysiske reaksjoner underveis. Selv om jeg forsøkte ettertrykkelig å være så nøytral som mulig i intervjusituasjonen, er det usannsynlig å tenke at jeg som intervjuer ikke har hatt påvirkning på informantene i intervjusituasjonen.

5. Områdebeskrivelse

For å få en forståelse av kontekstuelle forskjeller mellom de to casenasjonalparkene Reinheimen og Færder skal vi nå se litt nærmere på og beskrive de to nasjonalparkene. Figur 5 viser hvor i landet Reinheimen nasjonalpark og Færder nasjonalpark er lokalisert. Som kartet viser ligger Reinheimen i nordenden av høyfjellsområdet i de sentrale delene av Sør-Norge, mens Færder ligger på vestsiden av innløpet til Oslofjorden. Som vi skal se fremstår den ene som et eksempel på den klassiske verneprosessen, da med vern av et høyfjellsområde, statlig initiering og langvarig verneprosess, mens den andre til motsetning viser en ny og moderne tilnærming til nasjonalparkopprettelse. Mot slutten av kapittelet kommer vi tilbake til en oppsummering og sammenstilling av likheter og forskjeller mellom de to nasjonalparkene.

Figur 5. Caseområder i oversiktskart. Skjermdump fra Naturbase, 2022 © Miljødirektoratet. Kartet inneholder informasjon fra andre kilder (bl.a. Statens kartverk).

5.1. Reinheimen nasjonalpark

Reinheimen nasjonalpark ligger mellom Ottadalen og Romsdalen, i kommunene Fjord og Rauma i Møre og Romsdal fylke, samt Lesja, Skjåk, Vågå og Lom kommune i Innlandet fylke (Ryvarden, 2020). Oversiktskartet i figur 6 viser hvordan det ser ut i nasjonalparken og området rundt. Reinheimen er den tredje største nasjonalparken på Fastlands-Norge med sine

1 969 kvadratkilometer (Miljødirektoratet, 2022a). Sammen med seks tilgrensende landskapsvernområder og to naturreservater utgjør disse verneområdene et stort og sammenhengende villmarkspreget område med et samlet verneareal på 2 615 kvadratkilometer (Ryvarden, 2020). Dette var også et av formålene med opprettelsen av nasjonalparken, sammen med å blant annet «ta vare på eit høg fjellsøkosystem med eit eigenarta og variert biologisk mangfald» (Forskrift om Reinheimen nasjonalpark, 2006). I nær tilknytning til Reinheimen ligger også nasjonalparkene Breheimen, Jotunheimen, Jostedalsbreen, Dovrefjell-Sunndalsfjella, Dovre og Rondane med tilhørende mindre verneområder, til sammen utgjør dette et veldig stort område med vernet natur.

Figur 6. Verneområdekart montert på informasjonstavle ved Billingen – en innfallsport til Reinheimen nasjonalpark. Skjermdump tilsendt på e-post fra nasjonalparkforvalter, 2022. Kartdata: ©Kartverket, ©Miljødirektoratet. Kartografi: ©Miljødirektoratet, ©2286moh.

Reinheimen nasjonalpark med tilhørende verneområder ble opprettet ved kongelig resolusjon den 24. november 2006 (Kontaktutvalget for Reinheimen, 2010; Ryvarden, 2020). Det ble først fremlagt verneforslag for Reinheimenområdet i 1975, men grunnet kraftutbyggingsplaner i Raumavassdraget ble videreføringen av vernevedtaket i 1977 lagt til side for å vente på avklaring fra dette (Miljøverndepartementet, 2006; Møre og Romsdal fylke & Fylkesmannen i Oppland, 2004; St.meld. nr. 62 (1991-92)). Som en følge av disse

utbyggingsinteressene ble det i 1981 vedtatt en fylkesplanvedtekt for de delene av det foreslåtte verneområdet som lå i Møre og Romsdal. I NOU 1986:13, *Ny landsplan for nasjonalparker*, ble Reinheimen foreslått som en mulig ny nasjonalpark, dette sammen med nevnte fylkesplanvedtekt resulterte i at det etter oppdrag fra Miljøverndepartementet i 1987 ble det sendt ut på høring et verneforslag for disse områdene (Miljøverndepartementet, 2006; NOU 1986:13, 1986). Dette ble ikke ført videre til behandling sentralt, isteden ble det bestemt at videre vernearbeid skulle samkjøres med Møre og Romsdal og Oppland fylke. Etter behandling av St.meld. nr. 62 (1991-92) i Stortinget fikk regjeringen i oppdrag å videre vurdere vern av området i Reinheimen etter naturvernloven (Innst. S. nr. 124 (1992-93); Møre og Romsdal fylke & Fylkesmannen i Oppland, 2004). Etterfulgt av dette ble oppstartsmelding og foreliggende verneplan for Reinheimen ble sendt ut på høring i 1997 (Møre og Romsdal fylke & Fylkesmannen i Oppland, 2004). I tett kontakt med kommunene og berørte organer, grunneiere og organisasjoner foregikk utarbeidelsen av verneforslaget, som ble sendt på høring i 2004. Etter høringsrundene i fylkene ble fylkesmennenes tilrådning oversendt Direktoratet for naturforvaltning i 2005. Deretter ble saken sendt til foreleggelse hos de berørte departementene i juni 2006 før vernevedtaket ble gjort i desember samme år (Kontaktutvalget for Reinheimen, 2010; Miljøverndepartementet, 2006).

I Reinheimen nasjonalpark er omtrent 48 % av arealet privateid, herunder både bygdeallmenninger og annen privat grunn (Møre og Romsdal fylke & Fylkesmannen i Oppland, 2004). Brukerinteressene står sterkt i Reinheimen, særlig beitenæring og jakt som har lang tradisjon og historie i området. Jakt og fiske er to viktige reiselivsprodukter i Reinheimen. Et av nasjonalparkens viktigste formål er ivaretagelse av de sentrale leveområdene for villreinstammen som holder til i norddelen av Ottadalen, og sammen med de tilgrensende verneområdene utgjør den et av de største, og dermed et av de viktigste, områdene for villrein i Norge (Brevanger, Hanssen & Jordhøy, 2007; Forskrift om Reinheimen nasjonalpark, 2006; Nasjonalparkstyret for Reinheimen, 2019a). I nasjonalparken er det tilsynelatende store forskjeller mellom de nordvestlige delene, som ligger i Møre og Romsdal, og de sørøstlige delene, som ligger i Innlandet, hva gjelder tilrettelegging for friluftsliv og naturbasert reiselivsvirksomhet (Kontaktutvalget for Reinheimen, 2010). Turistforeningshyttene og det tilhørende merkete sti-nettverket ligger i de nordvestlige delene, mens det i de sørøstlige delene er lite tilrettelegging utover allmenningshytter. Det er i tillegg mer reiselivsvirksomhet på Møre og Romsdalsiden, selv om den er forholdsvis begrenset, og at denne i stor grad er lokalisert i randsonene av nasjonalparken (Vorkinn & Hagen, 2002).

Lokal innflytelse i verneområdeforvaltningen var tidlig et viktig prinsipp i verneprosessen for Reinheimen (Dervo & Aas, 2005). Selv om nasjonalparken ikke var en del av Miljøverndepartementet sitt forsøk med lokal forvaltningsmodell som pågikk i tidsrommet 2001-2006, ble det likevel opprettet et interkommunalt utvalg som skulle ha forvaltningsmyndighet i nasjonalparken, Kontaktutvalg for Reinheimen, bestående av representanter fra de seks kommunene (Brendehaug, 2013; Heitkøtter, 2007; Prop. 1 S (2009-2010)). I 2009 ble det vedtatt at forvaltningsmyndigheten i nasjonalparker og større verneområder skulle delegeres til et nasjonalparkstyre (Prop. 1 S (2009-2010)), derfor ble ordningen videreført og Reinheimen nasjonalparkstyre er i dag forvaltningsmyndighet for nasjonalparken og de tilgrensende verneområdene (Kontaktutvalget for Reinheimen, 2010; Miljødirektoratet, u.å.-a). Styret består av én representant fra hver av de seks kommunene, én representant fra hver av de to fylkestingene, samt én representant fra Reinheimen-Breheimen villreinutvalg (Nasjonalparkstyret for Reinheimen, u.å.-b). Det er ansatt to nasjonalparkforvaltere for Reinheimen, én hos hver av de to Statsforvalterne, hvorav den ene har kontorsted i Lom, mens den andre har kontorsted i Åndalsnes. Basert på tidligere årsmeldinger kommer det frem at forvalternes ansvarsområde fordeles geografisk og fylkesvis, men at samarbeid og intern kommunikasjon vektlegges (Nasjonalparkstyret for Reinheimen, 2019c, 2020). Verneforskriften gir anledning til å opprette rådgivende utvalg for Reinheimen, men det følger som et krav i nasjonalparkstyrets vedtekter at «Styret skal oppnemne eit rådgjevande utval» (Forskrift om Reinheimen nasjonalpark, 2006; Miljødirektoratet, 2020, 1. mars, s. 7). Dette er den formaliserte medvirkningsplattformen for reiseliv og brukerinteresser i Reinheimen nasjonalpark.

Nasjonalparkstyret vedtok den 26. juni 2017 oppstart av arbeidet med besøksstrategi for Reinheimen nasjonalpark og tilgrensende verneområder (Nasjonalparkstyret for Reinheimen, 2017). Arbeidet med besøksstrategien ble tidlig fordelt slik at nasjonalparkforvalteren på vestsiden, ansatt hos Statsforvalteren i Møre og Romsdal, fikk hovedansvaret for utarbeidelse av besøksstrategien (Nasjonalparkstyret for Reinheimen, 2019c). Det påfølgende året ble det lagt vekt på innhenting av kunnskap, hvor ønsket om involvering og medvirkning resulterte i ulike møter og samlinger med definerte utvalg generelt og reiselivet spesielt (Nasjonalparkstyret for Reinheimen, 2019c, 2020). Et utkast til besøksstrategi ble fremlagt på styremøte 3. desember 2018, og oversendt Miljødirektoratet for faglig godkjenning like etter. Deretter fulgte høringsrunde i mai og juni 2019 og etterbehandling etter høringsrunden. Den ferdige besøksstrategien ble vedtatt av nasjonalparkstyret den 2. desember 2019, før den ble

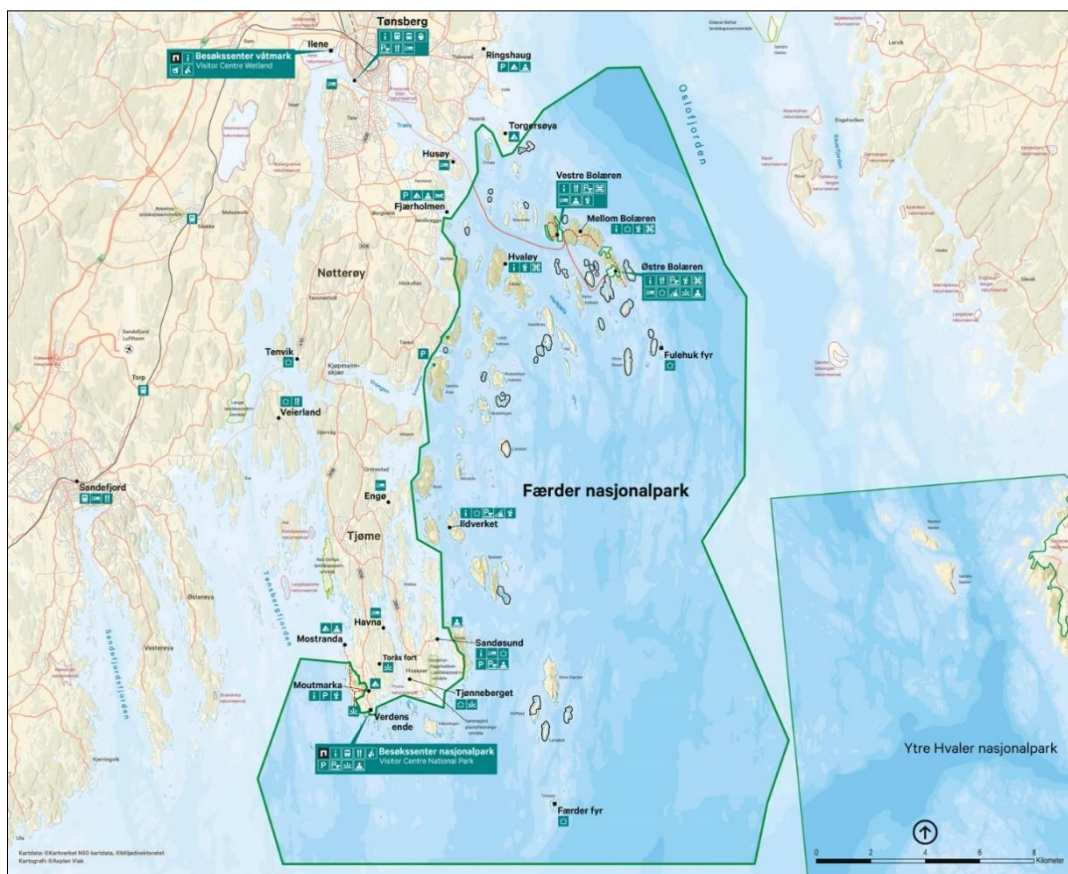
endelig godkjent av Miljødirektoratet den 19. desember 2019 (Nasjonalparkstyret for Reinheimen, 2019b, u.å.-a).

5.2. Færder nasjonalpark

Færder nasjonalpark ligger i Færder kommune i Vestfold, og omfatter det meste av skjærgården med de øyer, holmer og skjær som befinner seg der, i sin helhet utgjør den de vestlige delene av Ytre Oslofjord (Meyer & Strandli, 2021; Ryvarden, Lundbo & Askheim, 2018). Nasjonalparken er med sine 340 kvadratkilometer, hvorav 96 % eller 325 kvadratkilometer er sjøareal, den tredje største marine nasjonalparken i Norge. Oversiktskartet i figur 7 viser hvordan det ser ut i nasjonalparken og området rundt. På østsiden av Ytre Oslofjord, nesten tilgrensende, finner vi Ytre Hvaler nasjonalpark. Disse to nasjonalparkene sammen med Kosterhavets nationalpark på svensk side av grensen utgjør et nesten sammenhengende marint verneområde på bortimot 1 100 kvadratkilometer (Haukeland & Stokke, 2021; Ryvarden et al., 2018). Å ta vare på landskapet i skjærgården og det undersjøiske landskapet er to av verneformålene bak opprettelsen av nasjonalparken i tillegg til det «å bevare et større naturområde med representative økosystemer ved kysten i ytre Oslofjord [...]» (Forskrift om vern av Færder nasjonalpark, 2013).

Færder nasjonalpark ble opprettet den 23. august 2013 (Miljøverndepartementet, 2013). Deler av området har likevel vært vernet helt siden 1978, da som mindre naturreservater, og fra 2006 ble hele skjærgårdslandskapet vernet som Ormø-Færder landskapsvernområde (Forskrift om vern av Færder nasjonalpark, 2013; Meyer & Strandli, 2021). Forvaltningen av dette landskapsvernområdet ble to år etter delegert fra staten til de to kommunene Nøtterøy og Tjøme som i dag utgjør Færder kommune. I 2009 ble Ytre Hvaler nasjonalpark opprettet, som den første marine nasjonalparken i Norge (Haukeland & Stokke, 2021; Stokke & Haukeland, 2017). To år etter, i 2011, fremmet Fylkesmannen i Vestfold spørsmålet om skjærgården i Færderområdet også burde vernes som nasjonalpark (Fylkesmannen i Vestfold, 2012). Dette resulterte i at Nøtterøy og Tjøme i mars-april 2012 ble forelagt verneforslaget, med forutsetning om at det var noe kommunene selv ønsket (Meyer & Strandli, 2021; Miljøverndepartementet, 2013). Forslaget fikk bred tilslutning på politisk nivå, men også i lokalsamfunnet, og ble følgelig vedtatt ikke mindre enn to måneder etter. I verneprosessen ble det lagt stor vekt på medvirkning, og det ble gjennomført informasjonsmøter og dialogkonferanser med grunneiere, fiskere, reiselivsbedrifter, frivillige lag og foreninger, samt foredrag og informering gjennom media for befolkningen generelt. I desember 2012 ble verneplanen sendt på høring og i april året etter ble verneplan med Fylkesmannens vurdering

etter høringsrunden oversendt Direktoratet for naturforvaltning (Fylkesmannen i Vestfold, 2012; Miljøverndepartementet, 2013). Tilrådning fra direktoratet ble oversendt Miljøverndepartementet, hvor saken deretter i juni 2013 ble sendt til departementene på forleggelse før vernevedtaket ble gjort to måneder etterpå.

Figur 7. Verneområdekart Færder nasjonalpark. Skjermdump fra <https://ferdernasjonalpark.no/wp-content/uploads/2020/04/Kart-F%C3%A6rder-Nasjonalpark-1.jpg> (06.05.22)

Historisk har området som i dag utgjør Færder nasjonalpark sett mye besøk og blitt mye brukt, særlig siden det på 1930-tallet ble oppdaget som nasjonalt friluftsområde (Meyer & Strandli, 2021). Denne bruken av området har fortsatt frem til i dag, slik at sammen med Ytre Hvaler er Færder trolig den mest brukte nasjonalparken i Norge. Dette henger naturlig nok også sammen med at Færder, som de fleste marine nasjonalparkene i Norge, ligger tett på større byer og områder med stor befolkningstetthet (Haukeland & Stokke, 2021). Dette fører også til en stor andel lokale brukere sammenlignet med de mer tradisjonelle nasjonalparkene i fjellet, og den store båtbruken medfører at ferdselen foregår svært spredt (Meyer & Strandli, 2021; Stokke, Haukeland & Hansen, 2017). Det å opprettholde bruken av området også etter opprettelsen av nasjonalparken ble et viktig moment i verneprosessen, derfor ble slagordet «vern gjennom bruk» valgt for å sikre dette, og slagordet står fortsatt igjen som et viktig

utgangspunkt i forvaltningen av nasjonalparken (Færder nasjonalparkstyre, 2019a; Meyer & Strandli, 2021). Hele regionen som nasjonalparken ligger i har en velutviklet reiselivsnæring med flere overnattingstilbud og spisesteder nært inntil randsonene av nasjonalparken, inne i selve nasjonalparken er det derimot lite (Fylkesmannen i Vestfold, 2012; Meyer & Strandli, 2021). Samtidig er det relativt sett få kommersielle tilbydere av kultur- og naturbaserte aktiviteter i tilknytning til nasjonalparken (Haukeland & Stokke, 2021).

Færder nasjonalpark ble opprettet etter innføringen av den nye forvaltningsmodellen i 2009, og det ble følgelig klart helt fra starten av at forvaltningsmyndigheten skulle være et kommuneovergripende nasjonalparkstyre bestående av «[...] representanter fra kommunene og fylkeskommunen» (Fylkesmannen i Vestfold, 2012, s. 38). Den gangen betød dette én representant fra hver av de to kommunene og én representant fra Vestfold fylkeskommune. Etter sammenslåingen av de to kommunene i 2018 til Færder kommune, og sammenslåingen av fylkene Vestfold og Telemark i 2020, består dagens nasjonalparkstyre av fem representanter. Fire folkevalgte representanter fra Færder kommune, hvorav to fra posisjonen og to fra opposisjonen, samt én representant fra Vestfold og Telemark fylkeskommune (Statsforvalteren i Vestfold og Telemark, 2018). Som sekretariat for nasjonalparkstyret er det ansatt en nasjonalparkforvalter med kontorsted i Statsforvalterens lokaler i Tønsberg, men som også har kontortider på besøkscenteret som ligger på Verdens Ende (Miljøverndepartementet, 2013; Stokke et al., 2017). På samme måte som for Reinheimen nasjonalpark følger det også av vedtektene til Færder nasjonalparkstyre at det skal oppnevnes et rådgivende utvalg (Miljødirektoratet, 2020, 1. januar).

For Færder nasjonalpark vedtok nasjonalparkstyret oppstart av arbeidet med besøksstrategi på styremøte den 23. mars 2017, da med planlagt oppstart i august 2017 og ferdigstillelse innen 1. mars 2018 (Færder nasjonalparkstyre, 2017). Vedtaksforslaget tilsa også at et arbeidsutvalg for besøksstrategiprosessen skulle ledes av innleid konsulent fra Oslofjordens Friluftsråd (OF). Et år etterpå, på styremøte den 05. april 2018, forelå et utkast til besøksstrategien, men tidsrammen for prosessen ble justert for å inkludere høringsrunde i løpet av sommeren 2018, og oversending til Miljødirektoratet kort tid etter (Færder nasjonalparkstyre, 2018). På bakgrunn av faglige vurderinger fra Miljødirektoratet av besøksstrategiutkastet ble det lagt frem et oppdatert utkast på styremøte den 26. mars 2019. Det ble vedtatt at denne, etter å ha fått faglig godkjenning fra Miljødirektoratet, skulle sendes ut på høring, med mål om ferdigstillelse innen årets utløp (Færder nasjonalparkstyre, 2019b). I løpet av sommeren tiltrådte konsulenten fra OF, som til nå hadde vært svært delaktig i prosessen med å utarbeide

besøksstrategien, stillingen som ny nasjonalparkforvalter for Færder nasjonalpark. Etter høringsrunde gjennomført i løpet av sommeren 2019, ble besøksstrategien vedtatt av Færder nasjonalparkstyre på styremøte den 26. november 2019, før Miljødirektoratet ga sin endelige godkjenning to uker etter, den 12. desember 2019 (Færder nasjonalparkstyre, 2019a, 2019c).

Oppsummert kan man se at det er store forskjeller mellom de to casene. Mens Reinheimen på den ene siden representerer den litt mer tradisjonelle tilnærmingen til nasjonalparker, bestående av et stort fjellområde preget av lite bruk, statlig initiert og lang verneprosess, står Færder nasjonalpark frem som en tydelig motsetning (Stokke et al., 2017). Her består nasjonalparken av et forholdsvis lite område preget av intensiv bruk. Faktisk så er Færder den fjerde minste nasjonalparken i Norge hvis man regner landareal, men er samtidig en av de mest besøkte. I tillegg til dette gikk verneprosessen for Færder svært fort sammenlignet med Reinheimen, med en varighet på ett år og fem måneder, og ble igangsatt på lokalt initiativ (Meyer & Strandli, 2021). Begge nasjonalparkene fikk godkjent sine besøksstrategier i 2019, og det er følgelig tatt utgangspunkt i Miljødirektoratets veileder for utarbeidelsen, selv om besøksstrategien for Reinheimen tilsynelatende har flere likhetstrekk med malen enn besøksstrategien for Færder. Det er også en prinsipiell forskjell med tanke på utarbeidelsen av besøksstrategiene i det at for Reinheimen var det nasjonalparkforvalter som utarbeidet strategien, og med det har fulgt bestillingen fra Miljødirektoratets veileder (Miljødirektoratet, 2015), mens det for Færder ble leid inn kompetanse utenfra.

6. Resultatkapittel

I dette kapittelet presenteres resultatene fra de to datainnsamlingene fordelt på tre underkapitler som hver for seg er rettet mot én av undersøkelsens underproblemstillinger. Ettersom resultatene fra dokumentanalysen av de femten godkjente besøksstrategiene for nasjonalparker i Sør-Norge danner grunnlag for å besvare den første underproblemstillingen, presenteres disse i det første underkapittelet. Deretter presenteres resultatene fra de åtte dybdeintervjuene som ble gjennomført i forbindelse med casestudien, disse er delt i to underkapitler, ett for hver av de to resterende underproblemstillingene. Samlet sett skal disse tre resultatdelene vise hvordan reiselivet medvirker til besøksstrategiene for nasjonalparkene, og med det danne grunnlag for å besvare hovedproblemstillingen.

6.1. Hvordan medvirkning fra reiselivet fremgår av besøksstrategidokumentene

I dette underkapittelet skal resultatene fra dokumentanalysen presenteres, med mål om å kunne besvare underproblemstillingen «Hvordan fremgår medvirkningen fra reiselivet i besøksstrategiene?». En tabell som viser hvilke besøksstrategier som omtaler samarbeid med eller medvirkning fra reiseliv danner kjernen i dette. I tillegg skal vi gå nærmere inn på hvordan denne medvirkningen omtales og fremgår i besøksstrategiene, med utgangspunkt i resultatene fra dokumentanalysen.

Totalt har det blitt analysert 15 besøksstrategier i forbindelse med denne dokumentanalysen, se tabell 1. Flesteparten av disse, 11 i tallet, ble godkjent i tidsrommet 2019-2020, mens besøksstrategien for Langsua skiller seg fra disse med godkjenning i 2017. Grunnen til at flesteparten fikk sin endelige godkjenning i 2019 og 2000 kan nok tilskrives at oppdraget på mange måter ble gitt i stortingsmeldingen om friluftsliv fra 2016 (Meld. St. 18 (2015-2016)) med forventning om at alle skulle være ferdig utarbeidet innen 2020. I tillegg til disse 12 besøksstrategiene, så ble besøksstrategiene for Hallingskarvet og for Rondane godkjent i 2015, og for Jotunheimen i 2012. En viktig grunn til at disse var relativt sett tidlig ute, er at de var valgt ut som piloter i innføringen av Klima- og miljødepartementets merkevare- og kommunikasjonsstrategi for Norges nasjonalparker, som pågikk i tidsrommet 2014-2019 (Miljødirektoratet, 2020).

De 15 besøksstrategiene varierer i lengde fra 5 til 79 sider, men med en gjennomsnittlig lengde på 37 sider. Noe av det som gir så store forskjeller i størrelse på dokumentene er at 4 av de 15 besøksstrategiene allerede er inkluderte som kapitler i forvaltningsplanene, dette gjelder for Gutulia, Jomfruland, Langsua og Ytre Hvaler. Mens de resterende 11

besøksstrategiene er frittstående dokumenter med plan om innrullering i forvaltningsplanen ved neste revidering. I en besøksstrategi skal kunnskapsgrunnlaget som den baserer seg på inkluderes. For de frittstående strategiene medfører dette at størrelsen på dokumentet øker betraktelig sammenlignet med besøksstrategiene som er inkluderte i forvaltningsplanene, fordi det naturlig nok ikke er behov for å gjenta kunnskapsgrunnlaget i kapittelet som omhandler besøksstrategien i tillegg til det som skal fremgå i selve forvaltningsplanen.

Tabell 3 viser i hvilken grad de ulike nasjonalparkenes besøksstrategier presenterer hvordan samarbeid med og medvirkning fra reiselivet i arbeidet med besøksstrategiene har foregått. Fra denne kan man se at det er ni besøksstrategier hvor det omtales at det har vært dialog eller samarbeid mellom forvaltning og reiselivet i besøksstrategiarbeidet. Videre er det tre besøksstrategier hvor denne omtalen av dialog eller samarbeid må kunne sies å være mer gjennomgående, dette gjelder besøksstrategien for Færder nasjonalpark, for Raet nasjonalpark og Søm Landskapsvernområde, samt for Reinheimen nasjonalpark. Til sist kan man se at det er to besøksstrategier hvor det ikke fremgår at det har vært dialog eller samarbeid mellom forvaltningen og reiselivet.

Tabell 3. Status for hvilke besøksstrategier det fremgår at det har vært medvirkning og samarbeid med reiselivet.

Nasjonalpark	Besøksstrategi med omtale av dialog/samarbeid med reiselivsnæringen	Besøksstrategi med omfattende/gjennomgående omtale av dialog/samarbeid med reiselivsnæringen	Besøksstrategi <u>uten</u> omtale av dialog/samarbeid med reiselivsnæringen	Besøksstrategi med omtale av RUs deltakelse	Besøksstrategi med omfattende/gjennomgående omtale av RUs deltakelse	Besøksstrategi <u>uten</u> omtale av RUs deltakelse	Besøksstrategi hvor det fremgår at det foreligger en kartlegging av reiselivsaktører med tilknytning til NP	Besøksstrategi hvor det ikke fremgår at det foreligger en kartlegging av reiselivsaktører med tilknytning til NP
Blåfjella-Skjækerfjella	X			X			X	
Børgefjell	X			X				X
Forollhogna	X					X	X	
Færder		X		X			X	
Gutulia			X			X		X
Hallingskarvet	X					X	X	

Jotunheimen	X					X		X
Jomfruland	X			X			X	
Langsua			X			X		X
Lierne	X			X			X	
Raet		X			X		X	
Reinheimen		X				X	X	
Rondane	X					X	X	
Skarvan og Roltdalen			X			X	X	
Ytre Hvaler	X			X			X	

Videre kan man se fra tabell 3 at det er seks av besøksstrategiene som omtaler deltakelse eller involvering fra rådgivende utvalg i arbeidet med besøksstrategien, samt én besøksstrategi hvor omtalen av rådgivende utvalgs deltakelse er mer omfattende enn de seks andre. Da sitter man igjen med åtte besøksstrategier hvor det hverken nevnes noe om deltakelse og involvering fra rådgivende utvalg, ei heller rådgivende utvalg bokstavelig talt. Helt til høyre i tabell 3 kan man se at det er fire besøksstrategier hvor det ikke fremgår at det foreligger en reiselivskartlegging, mens det i de resterende elleve besøksstrategiene enten er inkludert eller fremgår at det foreligger en reiselivskartlegging.

Nøyaktig hvordan medvirkningen har foregått fremgår i litt varierende grad i de ulike besøksstrategiene. Som tabell 3 viser, er det sju besøksstrategier hvor rådgivende utvalg og dets involvering i besøksstrategiarbeidet fremgår. Dette regnes som den formelle og, la oss si forventede medvirkningsstrukturen for reiselivet. For øvrig er det tre besøksstrategier som bruker begrepet «medvirkning» flere ganger (Færder nasjonalparkstyre, 2019a; Nasjonalparkstyret for Forollhogna, 2020; Nasjonalparkstyret for Raet nasjonalpark, 2019; Ytre Hvaler nasjonalparkstyre, 2020), og tre forvaltningsplaner som bruker begrepet én til to ganger (Jomfruland nasjonalparkstyre, 2019; Nasjonalparkstyret for Femundsmarka og Gutulia, 2020; Ytre Hvaler nasjonalparkstyre, 2020). Utover dette blir ikke begrepet medvirkning brukt i de resterende besøksstrategiene. Det er flere av besøksstrategiene som omtaler andre typer møter eller grupper og utvalg hvor det enten nevnes en involvering fra reiselivet eller hvor det er svært naturlig å anta at det har vært en involvering av reiselivet. Blant annet brukes «referansegruppe», «dialogkonferanse» og «dialogmøte», «workshops», samt «arbeidsmøte» og «arbeidsgruppe» (Færder nasjonalparkstyre, 2019a; Nasjonalparkstyret for Raet nasjonalpark, 2019; Nasjonalparkstyret for Reinheimen, 2019a;

Rondane-Dovre nasjonalparkstyre, 2015). Hvilket mandat disse gruppene og møtene har hatt fremgår ikke direkte i strategiene, men det å få samlet inn innspill fra ulike interesser trekkes frem som motivasjonen bak gjennomføringen av disse møtene og gruppene. Som her i et utdrag fra besøksstrategien for Færder nasjonalpark (Færder nasjonalparkstyre, 2019a, s. 20): «Kort oppsummert ble de ulike gruppene bedt om innspill [...]». I tillegg til det å isolert sett få innspill fra ulike hold, trekkes det også frem, slik som her i besøksstrategien for Raet nasjonalpark at målet har vært «[...] best mulig kunnskapsgrunnlag og inkludering av ulike interessenters synspunkter på fremtidig besøksforvaltning» (Nasjonalparkstyret for Raet nasjonalpark, 2019, s. 12). En annen motivasjon til å involvere flere gjennom slike møter og grupper, som blant annet kommer frem i besøksstrategien for verneområdene i Reinheimen, er ønsket om at flest mulig skal få eierskap til besøksstrategien (Nasjonalparkstyret for Reinheimen, 2019a).

I flere av besøksstrategiene hvor medvirkning fra reiselivet omtales eller hvem som er deltakere i rådgivende utvalg nevnes, trekkes ofte de ulike destinasjonsselskapene frem som representantene fra reiselivet. Begrunnelsen for dette er gjerne at reiselivsaktørene er små, driver med mangesysleri og er relativt få (Blåfjella/Skjækerfjella - Lierne nasjonalparkstyre, 2020). I noen besøksstrategier nevnes det også at destinasjonsselskapene anses som viktige med tanke på å samordne informasjon som skal formidles ut til besøkende (Nasjonalparkstyret for Reinheimen, 2019a). Samtidig fremstår det i flere av besøksstrategiene som at destinasjonsselskapene i tillegg har en funksjon som interesseorganisasjon for reiselivsnæringene i området. I tillegg til destinasjonsselskaper trekkes også DNT frem som en representant for reiselivet i noen av besøksstrategiene. Eksempelvis som i besøksstrategien for Blåfjella-Skjækerfjella hvor det nevnes at for å få inn reiselivsstemmen i nasjonalparkforvaltningens arbeid er lokallagslederen i DNT involvert som leder i rådgivende utvalg, i tillegg til at de to destinasjonsselskapene er medlemmer i utvalget (Blåfjella/Skjækerfjella - Lierne nasjonalparkstyre, 2020).

Samlet sett er det stor variasjon i hvordan og på hvilken måte reiselivsinvolvering og -medvirkning fremgår, dette får man også et lite bilde på fra tabell 3. Deltakelse fra reiselivet i besøksstrategiprosessen avhenger av tilstedeværelse fra reiselivet i nasjonalparken. Som tabellen viser er det for Gutulia, Langsua og Skarvan og Roltdalen ingen omtale av samarbeid eller dialog med reiselivet i besøksstrategien, dette er nasjonalparker hvor reiselivet har lite til ingen aktivitet sammenlignet med mange av de andre nasjonalparkene i undersøkelsen. Dette presiseres også i forvaltningsplanen for Gutulia (Nasjonalparkstyret for Femundsmarka og

Gutulia, 2020, s. 29): «Gutulia nasjonalpark er og har bestandig vært lite berørt av aktiviteter knyttet til reiseliv/turisme». For de besøksstrategiene hvor det fremgår at det har vært dialog eller samarbeid med reiselivet, særlig der dette er gjennomgående, er det til gjengjeld en relativt sett større andel reiselivsaktører. Utover dette trer det ikke frem et klart mønster med tanke på hvorfor det er variasjon, basert på min kjennskap til nasjonalparkenes egenskaper.

6.2. Nasjonalparkforvaltningens opplevelser og erfaringer fra reiselivets medvirkning til besøksstrategiene

I dette underkapittelet presenteres resultater fra dybdeintervjuene som kan bidra til å besvare underproblemstillingen «Hvordan opplever nasjonalparkforvaltningen medvirkningen fra reiselivet i besøksstrategiene?». Datagrunnlaget for dette er intervjuintervjuene fra informantene i de to utvalgene fra nasjonalparkforvaltningen tilhørende Reinheimen og Færder. Resultatene fra begge casene presenteres sammen, men er tematisk inndelt i fem deler, hvor den første tar for seg erfaringer knyttet til samarbeidet mellom reiseliv og forvaltning, den andre handler om opplevd grad av involvering av reiselivet og den tredje viser erfaringer omkring engasjementnivå og utfordringer for medvirkning. Den fjerde delen omhandler erfaringene knyttet til rådgivende utvalg, mens den femte og siste delen viser informantenes erfaringer omkring ressurstilgang.

Samarbeid mellom reiseliv og forvaltning. Grunner for godt samarbeidsklima.

Informantene fra nasjonalparkforvaltningen trekker frem at de opplever å ha hatt gode møter med reiselivet, og at samarbeidsklimaet dermed har vært godt. En informant påpeker dette samtidig som det stilles spørsmålsteget ved om godt samarbeid er synonymt med at alle involverte er fornøyde:

I4: Det har vært et greit samarbeid. Om det betyr at alle er fornøyde, eller at det betyr at man ikke er så engasjert da, det er vanskelig for meg å bedømme.

Godt samarbeid og gode møter har gitt positive tilbakemeldinger. En informant påpeker at forvaltningens ønsker med besøksstrategien er til det beste for reiselivet, og at dette ligger til grunn for at samarbeidet var godt. I tillegg til sammenfallende ønsker hos forvaltningen og reiselivet trekkes det også frem at det er en generell forståelse for at det arbeidet som forvaltningen gjør i forbindelse med besøksstrategien også kommer reiselivet til gode:

I2: Ja, det er liksom en forståelse for at informasjon og kanalisering og at det arbeidet som vi jobber med i besøksstrategien er viktig arbeid også for dem.

Det fremstår som at forvaltningen har hatt fokus på å involvere de med brukerinteresser i nasjonalparkene, en informant påpeker at i arbeidet med besøksstrategien så har involvering vært en inngangsverdi som har vært oppfattet som viktig. En annen informant nevner hvor verdifullt det er for forvaltningen å samarbeide med private aktører, og at forvaltningen av flere grunner er helt avhengig av slike samarbeid.

Delte meninger om grad av involvering.

Når det gjelder grad av involvering av reiselivsaktører er det forskjellige oppfatninger hos noen av informantene. En informant opplever at reiselivet har blitt involvert og har hatt anledning til å komme med innspill, og at denne involveringen både har vært av mer formell art gjennom rådgivende utvalg, men også i direktekontakt mellom forvaltere og reiseliv:

I4: Så reiselivsbedriftene synes jeg har fått komme med innspill, da. I tillegg til rådgivende utvalg, så [har det vært] direktekontakt med aktuelle bedrifter. [...] Så jeg har forstått det slik at de har fått uttalt seg da, kan du si, og blitt gjort oppmerksom på at strategiarbeidet er i gang i alle fall.

På motsatt side påpeker en annen informant at besøksstrategiarbeidet ikke har vært så godt opplyst, slik at ikke alle reiselivsaktørene har fått anledning til å bidra eller komme med innspill og at involveringen dermed kunne vært bedre:

I2: Men jeg kan nok tenke meg til at kanskje det kunne vært litt mer involvering av reiselivsaktørene, fordi det er ikke alle som ... Det har ikke vært for godt opplyst.

En informant går så langt som å si at prosessen med besøksstrategien har vært dårlig, og at mye av arbeidet har foregått bak et skrivebord uten så mye diskusjon omkring forvaltningsmessige utfordringer og mulige løsninger, noe besøksstrategien angivelig bærer preg av. Akkurat dette med at utarbeidelsen av besøksstrategiene fort blir bundet til kontoret og skrivebordet trekkes frem av en annen informant som en av de viktigste tingene å unngå for å sikre bred deltakelse i arbeidet med utarbeidelse og revidering av besøksstrategier i fremtiden:

I7: Så det handler om å få bred deltakelse. Og at det ikke er noen som sitter og lager dette på et kontor, at man får en involvering i det, det tror jeg er det viktigste.

En informant påpeker at arbeidet med besøksforvaltning i nasjonalparkene bør være en kontinuerlig prosess, hvor det hele tiden hentes inn ny informasjon og nye erfaringer som gjør at nye tiltak må iverksettes. Dette kan igjen gi grunnlag for nye erfaringer og ny informasjon.

Videre presiserer informanten at en av fallgruvene i arbeidet med besøksstrategier er at det kanskje oppfattes som fullført når selve strategien er utarbeidet, men her kommer aspektet med den kontinuerlige besøksforvaltningen inn. En besøksstrategi bør følgelig ikke være et statisk dokument. Videre trekker informanten frem at det bør være en årlig gjennomgang av besøksstrategien og særlig dens tiltaksplan, slik at eventuelle endringer som dukker opp i løpet av et år kan imøtekommes eller nye tiltak kan iverksettes.

Engasjementnivå og medvirkningsutfordringer.

For å få til medvirkning må forvaltningen først få tak i og nå ut til reiselivet, med de aktuelle representantene derfra. For det ene caseområdet har det ikke vært et destinasjonsselskap som forvaltningen kunne kontakte for å finne aktuelle representanter fra reiselivet, løsningen ble derfor slik informanten nevner, å kontakte de aktørene som informanten kjente til og visste om fra før:

I3: Det er ikke noe sånn [destinasjonsselskap] i kommunen som jeg kunne gå til for å få samlet et representativt utvalg. Men jeg gikk på en del aktører som jeg kjente og som jeg visste om. Så jeg tok kontakt direkte og de fleste ville bidra. Og da ble det sånn at stort sett så hadde de fleste lyst til å bidra.

I dette tilfellet var det kanskje utslagsgivende at kontakten var direkte mellom forvaltning og reiselivsaktørene. Dette presiserer også informanten videre i intervjuet:

I3: Jeg har jo ikke fått noen stor pågang fra reiselivet, for å si det sånn. Jeg opplevde ganske stor interesse når jeg gikk ut direkte til aktører. Da opplevde jeg at det var stor interesse for å bidra inn.

Samtidig ble det valgt ut reiselivsaktører basert på hvilke aktører det var sannsynlig at kunne være interesserte i å delta, dette kan også ha virket inn på det opplevde engasjementnivået. Informanten utdyper at det ble tatt kontakt med de som «[...] det var litt *drive i*», og at dette resulterte i at det ble dialog og gode innspill. En informant påpeker at det som oppleves som en utfordring når det gjelder involveringen fra reiselivet er å få aktuelle representanter til å komme på de mer formelle medvirkningsmøtene som arrangeres.

Når det kommer til engasjementnivå fra reiselivet, men også de andre representantene i de rådgivende utvalgene, nevnes det at det varierer fra person til person basert på individuelle interesser og preferanser. På spørsmål om hvordan engasjementnivået i det rådgivende utvalget for nasjonalparken ble opplevd, svarte en informant at det var «personavhengig».

Dette med ulike interesser hos de forskjellige representantene fra reiselivet og i rådgivende utvalg generelt omtales som utfordrende, særlig med tanke på å få til gode diskusjoner i medvirkningsøyemed. En informant nevner dette, samtidig som det presiseres at enkelte tema interesserte mer, noe som videre ga grunnlag for gode diskusjoner rundt mulig løsninger og tiltak:

I7: Det er jo også utfordrende, for de har jo ulike interesser når de kommer dit. Men det var enkelte temaer, som for eksempel fiske, ble det en ålreit debatt rundt. Og andre områder også.

En informant presiserer at varierende engasjementnivå ikke kan tilskrives manglende interesse hos reiselivsaktørene, men heller det at det mangler en større paraply-/interesseorganisasjon som kan tale reiselivets sak i møter med forvaltningen. Og at de individuelle aktørene er så små og så forskjellige at de hver for seg hverken har tid eller kanskje ser helt nytten i å engasjere seg i forvaltningens medvirkningsprosesser:

I3: Så det er jo kanskje litt feil å si at reiselivet kanskje ikke er interessert heller, men hos oss så tenker jeg at den store utfordringen ligger i at det [mangler paraplyorganisasjon til å tale deres sak]. Altså det er så lokalt, de er så små, de er så forskjellige.

Flere av informantene trekker likevel frem at det har vært en del engasjement i møter med reiselivet og i møtene med rådgivende utvalg. Samtidig som at engasjementnivået beskrives som bra, peker en informant på at det oppleves som en utfordring med gjennomføringen av møtene i det rådgivende utvalget å få til «interessante og engasjerte møter». Forskjeller i interesse og engasjement varierer fra representant til representant, og slik informanten videre presiserer, blir det viktig for forvaltningen å forberede møter med de rådgivende utvalgene som har tema som oppleves som interessante for å få til skikkelige medvirkningsprosesser. Samtidig understreker informanten her at engasjementnivået var veldig bra i arbeidet med besøksstrategien:

I4: [...] jeg føler at det ofte kan være tungt å engasjere folk. Vi må liksom treffe med tema, og det er ikke alle som sitter i utvalget som er like interessert i alle temaene. Så det å finne et generelt tema som engasjerer mange det har vært litt tungt, synes jeg. Det var veldig bra når vi drev på med besøksstrategien, da var det engasjement.

En annen informant påpeker også dette med at engasjementet økte noe mot slutten av arbeidet med besøksstrategien, og konkluderer samtidig med at det kanskje kan tilskrives at det var enklere å være kritisk når selve skrivearbeidet startet. På spørsmål om dette var fordi de involverte representantene kanskje opplevde det som mer reelt med en gang et utkast til besøksstrategien forelå, utdyper informanten dette videre:

I3: Også ble det kanskje lettere å si: 'Nei, det var ikke sånn jeg ville gjort det.' Eller altså, man sier jo ikke det, men det ligger noe i det, hvilken retning ser man for seg at dette skal ta. Det er jo først når man har et skriftlig materiale at man ...

Rådgivende utvalgs mandat, myndighet og representativitet.

Som det formelle samarbeidsforumet hvor ulike brukerinteresser i et verneområde skal være representert, fremstår rådgivende utvalg som den formelle medvirkningsplattformen for reiselivsaktører med tilknytning til en nasjonalpark. På spørsmål om hvordan reiselivet har medvirket til arbeidet med besøksstrategien bekrefter en informant at reiselivsaktørene «bare» er representanter i det rådgivende utvalget. En annen informant slår fast at det rådgivende utvalget er det formelle forumet for samarbeid med nasjonalparkforvaltningen. Samtidig peker informanten på at rådgivende utvalg er veldig forskjellige fra nasjonalpark til nasjonalpark:

I3: Nå er det jo sånn at noen er representert i rådgivende utvalg for nasjonalparken, men rådgivende utvalg er veldig forskjellige.

En av grunnene til at rådgivende utvalg blir så forskjellige er sammensetningen av dem. De skal være satt sammen av ulike representanter med brukerinteresse i verneområdet, noe som medfører at det ofte er en bred gruppe representanter i utvalgene med ulike interesser. En informant nevner at den brede sammensetningen fører til at det blir «naturlig» å ha dialog med utvalget, men ikke at det blir en kontinuerlig høringspart. Det avholdes gjerne ett til to møter i året for de rådgivende utvalgene, så det er altså ikke snakk om en kontinuerlig medvirkningssituasjon. Formen på møtene med rådgivende utvalg tilpasses også den brede sammensetningen. En informant nevner at det fort blir mer foredragsform over møtene i det rådgivende utvalget, noe som resulterer i at utvalget blir en passiv gruppe:

I1: Det blir litt sånn at når vi har hatt møter med dem så har det vært i foredragsform. Så de blir en litt sånn passiv gruppe. Ja, men vi må ha det fordi det står i vedtektene, liksom.

Utfordringen for forvaltningen blir dermed, slik som informanten videre påpeker, å få «aktivert» det rådgivende utvalget til å være mer enn «bare en passiv part», slik at forvaltningen får benyttet seg av den kompetansen utvalget besitter, samt belyst de interessene og ønskene som representantene har. Som svar på spørsmål om hvordan man i fremtiden kan sikre bred deltakelse i fremtidige besøksstrategiprosesser, trekker informanten frem at den tidligere nevnte foredragsformen på møtene i rådgivende utvalg bør byttes ut med mer dialog og diskusjon om utfordringer og mulige løsninger:

I1: For det tror jeg er viktig, at vi har en sånn ... At det ikke bare er presentasjoner, men at man faktisk har dialog da, hvor man prater med hverandre om utfordringer underveis.

Kjernen i utfordringen med de rådgivende utvalgene påpekes av en informant at er uklarheter hva gjelder utvalgenes mandat. På den ene siden skal representantene i utvalget kunne komme med råd og være med i diskusjoner om saker knyttet til forvaltning av verneområdet, men samtidig uten å ha myndighet eller anledning til å håndtere enkeltsaker. En annen informant viser til at de ikke helt har funnet måten å gjennomføre møter og samhandling med det rådgivende utvalget på, og at dette oppleves å være tilfelle for flere andre verneområder også. Her pekes det også på at det rådgivende utvalget ikke har reell myndighet, men kun skal være rådgivere:

I1: Vi har ikke funnet helt formen, men det tror jeg er nokså felles for de fleste verneområder. De har jo ingen myndighet, det er noe med det, de har jo ingen reell myndighet, og de skal på en måte komme med råd, men.

En av informantene fra nasjonalparkforvaltningen har ikke selv vært delaktig i møte med rådgivende utvalg, men har gjennom kontakt med andre forvaltere fått inntrykk av at de rådgivende utvalgene ikke har hatt stor innvirkning på besøksstrategiarbeidet:

I2: Ja, nå har jeg kun referanse fra det [andre forvaltere] har fortalt. Men det har ikke hørt ut som det har vært noen stor innvirkning i disse rådgivende utvalgene.

Sammensetningen av de rådgivende utvalgene blir et viktig moment, særlig for verneområder med mange brukerinteresser, fordi slik som informanten her sier, er det viktig å unngå at utvalget blir for stort og «uhåndterlig», men samtidig sikre at interessene blir representert:

I4: *Det var mange som ville være med, og så måtte vi da i alle fall prioritere litt og se hvem som hadde interesser, for å få ned antallet, da. Slik at det skulle bli en håndterlig masse. Men samtidig, de fleste som hadde interesser i området skulle bli representert.*

Denne representativiteten stilles det spørsmålstegn ved av en annen informant. Her trekkes det inn at siden de ulike aktørene og brukerinteressene ikke er organiserte med hver sin paraplyorganisasjon som er ment å snakke deres sak, blir det «farlig» å snakke om at aktørene representerer andre enn seg selv i det rådgivende utvalget. I tillegg brukes DNT som et eksempel for å tydeliggjøre denne kritikken av aktørenes representativitet:

I3: *Et rådgivende utvalg blir jo i beste fall representativt, det er begrenset for hvor mange aktører du kan ha i utvalget. Litt farlig å si at de til enhver tid representerer andre enn seg selv når de ikke er organisert. At DNT på en måte skal representere alt friluftslivet, for eksempel. De er en god aktør for det, men det er jo andre som på en måte også jobber for å tilrettelegge for friluftslivet, både med aktivitet og fysisk tilrettelegging.*

Den samme informanten peker i samme slengen på at reiseliv er en bred betegnelse på mange ulike aktører med et mangfold av interesser, ønsker og behov, slik at det å omtale reiseliv som bare «reiseliv» blir upresist. Dette gjør sammensetningen av de rådgivende utvalgene og den medfølgende utvelgelsen av representanter fra reiselivet utfordrende. Informanten nevner videre at det tidligere har blitt vist at rådgivende utvalg ikke har fungert helt slik det var ment. Samtidig pekes det på at man heller bør avklare og tydeliggjøre utvalgets mandat, slik at de kvalitetene det kan føre med seg kan utnyttes. På den måten kan man få rådgivende utvalg til «fungere»:

I3: *Og når man ser på denne evalueringsrapporten som Miljødirektoratet bestilte for evaluering av lokal forvaltning, den slo jo også fast at det var få rådgivende utvalg som egentlig fungerte liksom etter slik det sto. Men det betyr jo ikke at rådgivende utvalg ikke fungerte ... Men, til hva liksom, i hvilken dialog.*

Forvaltningen trenger mer ressurser, i form av flere ansatte.

Flere av informantene fra forvaltningen nevner at de opplever mangel på ressurser som en begrensende faktor når det kommer til den daglige driften av nasjonalparken, og ikke spesifikt knyttet til arbeidet med besøksstrategien. Her nevner en av informantene at mangel på folk i forvaltningen gjør at man ikke får «ordentlig trøkk» på forvaltningen av nasjonalparken:

I1: Det er for få ... For å få ordentlig trøkk på nasjonalparkforvaltning, så er det for få folk da.

En annen av informantene peker i retning av det samme, men utdyper videre at ressursmangelen stort sett oppleves å være i form av få ansatte på kontoret, at de skulle «[...] hatt mer ansatthjelp, altså mer ressurser på kontoret». Færre ansatte gjør at det blir mindre tid til å utføre de oppgavene som trengs i forvaltningen av nasjonalparken. En oppgave som, ifølge en annen informant, fort blir nedprioritert fra forvaltningens side på grunn av manglende ressurser er formidling. Informanten trekker også frem at det å «spille på reiselivsaktører» for å likevel få gjennomført formidlingen kan være nødvendig:

I4: Og når vi som nasjonalparkstyre ikke har nok ressurser til det så må vi spille på reiselivsaktører tror jeg, og de har kunnskap om området, sannn at det ikke skjer noe som vi ikke liker, og som sliter på verneverdiene.

En annen informant nevner også at dette med mangel på ressurser i form av ansatte gjør at forvaltningen blir «avhengig» av å samarbeide med andre aktører og organer, eksempelvis gjennom faglige nettverk. I tillegg nevnes det at forvaltningen ikke har egne felt-, oppsyns-, drifts- eller informasjonsapparat, slik at de som jobber i forvaltningen er nødt til å få disse faglige nettverkene til å fungere hvis de skal få gjort det de er satt til å gjøre:

I3: Så man er jo i praksis alene, så man er jo helt avhengig av å jobbe i et faglig nettverk [...]. Så man MÅ jo få dette til å fungere når man ikke har et feltapparat, og ikke har noe oppsynsapparat, og ikke har noe driftsapparat selv. Og ikke har noe informasjonsapparat heller.

6.3. Reiselivsaktørenes opplevelser og erfaringer fra medvirkning til besøksstrategiene

I dette underkapittelet presenteres resultater fra dybdeintervjuene som kan bidra til å besvare underproblemstillingen «Hvordan opplever reiselivsaktørene medvirkningen i besøksstrategiene?». Datagrunnlaget for dette er intervjuene fra informantene i reiselivsutvalget for de to casene Reinheimen og Færder. Resultatene fra begge casene presenteres sammen, men med en tematisk inndeling etter hva informantenes opplevelser og erfaringene handler om. Den første delen presenterer opplevelsen av involvering i besøksstrategiprosessen, den andre trekker frem hvordan informantene ser på selve besøksstrategien, mens den tredje delen tar for seg opplevelsen av representasjon i rådgivende utvalg.

Variierende involvering. Mange møter, vanskelig å huske hva som er hva.

På spørsmål om reiselivet har vært involvert eller medvirket til arbeidet med besøksstrategien for nasjonalparken de operer i tilknytning til, svarer en av informantene fra reiselivet at de «til en viss grad» har blitt involvert i besøksstrategiarbeidet. Videre nevner informanten hvordan de har vært med på å medvirke, og hvordan de opplever å ha blitt hørt i denne prosessen. Samtidig pekes det på at for informantens del var ikke behovet så stort for å bli hørt i møte med forvaltningen for den aktuelle nasjonalparken, dette har å gjøre med at informanten har forholdsvis lite aktivitet i tilknytning til nasjonalparken:

I5: Jeg ble hørt gjennom at jeg var med på gruppearbeid og bidro med innspill, men nok en gang: for [aktuell nasjonalpark] sin del så var ikke behovet så stort for å måtte bli hørt, fra min side i alle fall.

En annen informant viser til at vedkommende ikke har vært delaktig i arbeidet med besøksstrategien i særlig grad, men informanten har hørt om at nasjonalparken har en besøksstrategi. En tredje informant opplever å være usikker på hva vedkommende har vært med på av møter, det forblir dermed uvisst hvorvidt informanten faktisk har vært delaktig i prosessen med utarbeidelse av besøksstrategi for den aktuelle nasjonalparken. Informanten trekker videre frem at de har blitt innkalt til mange møter, og at det dermed rett og slett går i surr hvilke møter som er til hva:

I8: Vi var jo innkalt på alt av møter og sånne ting der da, men hva som var til besøksstrategien det er jeg usikker på.

Helt avslutningsvis kommer informanten inn på involveringen i arbeidet med besøksstrategien igjen. Her kommer det frem at informanten gjerne skulle blitt involvert i større grad, og at dette i ettertid fremstår som et savn:

I8: Og veldig mange har spurt og sånn, men jeg hadde kanskje savnet å bli dratt litt mer inn i den strategien som du snakker om, kanskje.

Utover den mer formelle involveringen og medvirkningen fremgår det av intervjuene at det foregår en del uformell dialog mellom forvaltningen og reiselivsinformantene, samt at det har vært noe involvering på mer generelt grunnlag, som da ikke har vært knyttet direkte til besøksstrategiarbeidet. For eksempel er denne informanten i årlige møter med nasjonalparkforvaltningen, hvor målet tydeligvis er innhenting av besøkstall og formidling av forvaltningens forventninger til reiselivsaktiviteten:

I8: Alle disse greiene her er jeg i årlige møter med dem om. Både informasjon om hvor mange kunder jeg [har med inn i nasjonalparken] og hva de forventer og ønsker fra meg.

Det nevnes også av alle informantene at dialogen oppleves som god. Som denne informanten påpeker, kan dette ha noe å gjøre med at det ikke er noen interessemotsetninger mellom reiseliv og forvaltning i deres område:

I5: Men jeg føler at dialogen vi har med [nasjonalparkforvaltningen] er god. [...] Og det er kanskje fordi vi har liksom ikke ... Vi har ikke noen interesser som krasjer, nettopp fordi vi ikke har noe særlig inne i nasjonalparken å gjøre. Det begrenser seg selv da. Og at randsonene er viktigst for oss.

En annen av reiselivsinformantene beskriver også kommunikasjonen med nasjonalparkforvaltningen som bra, og at forholdet mellom forvaltningen og reiselivet dermed oppleves som godt.

Besøksstrategiene fremstår som forvaltningsverktøy, oppleves som mindre relevante.

En av informantene trekker frem det at selve besøksstrategidokumentene fort kan oppleves som litt tunge å lese, og setter med det samme spørsmålstegn ved om besøksstrategiene egentlig har noe med forvaltning å gjøre:

I5: Så skal jeg ikke legge skjul på at sånne besøksstrategier, det er ikke noen lettleste bøker, det er for så vidt ikke noen som er knyttet til forvaltning i mine øyne.

Videre peker informanten på at strategien og dokumentet som den følger av, ikke oppleves som særlig relevant, og at informanten selv ikke ser noen bruk for den i sitt daglige arbeid. Besøksstrategien ble presentert på en «'lunsj til lunsj'-samling», samt at den ble sendt ut som et utkast i forbindelse med høringsrunden og som ferdig og endelig godkjent besøksstrategi. Den totale opplevelsen av besøksstrategien er likevel at den «enn så lenge» oppfattes som et «forvaltervektøy» i nasjonalparkforvaltningen, med mindre overføringsverdi og opplevd relevans for reiselivet. Noen av grunnene til denne oppfattelsen bunner i at det er forvaltningen selv som utarbeider besøksstrategien, og at det kanskje er litt uklart hva og hvem besøksstrategien faktisk er ment for. Informanten trekker her inn en del spørsmål i den forbindelse, og igjen oppsummeres det med at opplevelsen er at strategien er et dokument for forvaltningen:

I5: Nei, det som har blitt diskutert med enkelte er i hvilken grad det er forvalterne som skal lage besøksstrategien. Hva er en besøksstrategi? Er det for å verne eller er det for å bruke? Og hvem er det den er for? Er den for forvaltere eller er den for reiselivet? Eller de andre interessentene, som beitelag og så videre? Det er for øyeblikket et sånt forvaltningsdokument.

På grunnlag av denne opplevelsen av besøksstrategien som et forvaltningsdokument setter informanten spørsmålstegn ved om det er hensiktsmessig at forvaltningen selv utarbeider besøksstrategien. Og i så fall, om reiselivet på bedriftsnivå muligens bør involveres i større grad:

I5: Nei, det er faktisk et spørsmål man skal stille seg med tanke på besøksstrategiene: hvem skal sitte med pennen der? Og kanskje man i større grad skal involvere reiselivet, mer på bedriftsnivå kanskje. Kjøre noen sånne dypere intervjuer.

Måten reiselivet har blitt involvert trekkes også frem som en av grunnene til at besøksstrategien oppfattes som et verktøy for forvaltningen. Opplevelsen som kommer frem her er at involveringen av reiselivet begrenser seg til innhenting av erfaringer og opplevelser fra reiselivsbedriftene. Særlig det med tydeliggjøring av hvordan innspill fra reiselivet har blitt vektlagt eller inkludert i besøksstrategien nevnes her som et forbedringspotensial:

I5: For er det sånn at du reiser rundt og snakker med reiselivsbedrifter, og da har du liksom gjort det? At da er liksom de blitt hørt? Men så tar du ikke hensyn til dem i det hele tatt når du lager besøksstrategien. Hvordan kan du tydeliggjøre at innspillene kommer inn i besøksstrategien. Fordi jeg tror at enn så lenge så oppfattes det mer som et forvalterverktøy.

Reiselivsrepresentasjon i rådgivende utvalg.

Rådgivende utvalg er, som vi har sett på tidligere, det formelle forumet for involvering av brukerinteresser og dermed den formelle medvirkningsplattformen for reiselivet. Samtidig er det begrenset plass i de rådgivende utvalgene rundt omkring, slik at hvor mye representasjon det er fra reiselivet i de forskjellige utvalgene varierer. Kun én av reiselivsinformantene bekrefter å ha vært involvert i det rådgivende utvalget for sin nasjonalpark, da som den eneste representanten fra reiselivet i det aktuelle utvalget. Informanten nevner videre at det oppfattes som en litt snever representasjon fra reiselivet:

I5: [...] virker som at når de har tatt med [destinasjonsselskapene] inn i de rådgivende utvalgene og i besøksstrategien så har de liksom dekt reiselivssiden, noe som jeg synes er litt snevert, da.

Informanten presiserer videre at det kanskje kunne vært hensiktsmessig å heller invitere inn de mindre, lokale reiselivsbedriftene for å få en bredere representasjon fra de ulike, lokale interessene i reiselivsnæringene:

I5: Så det kan hende at kanskje i en sånn besøksstrategi så skulle man invitert inn lokale reiselivsbedrifter i større grad, og at [...] destinasjonsselskap[et ...] ikke klarer å tale på vegne av lokalinteressentene.

Samtidig så opplever informanten selv å kunne bidra på et litt mer overordnet nivå, med tanke på de erfaringene informanten har fra andre nasjonalparker og deres besøksstrategier, samt med tanke på de utfordringene som eventuelt har oppstått andre steder:

I5: Hvis det går på litt mer sånn overordnet nivå så er nok jeg den rette, som også har noen erfaringer fra de andre nasjonalparkene og besøksstrategier knyttet til det, og utfordringer der. Men det burde nok vært tatt med noen lokale

Informantene fra forvaltningen var inne på at de rådgivende utvalgene fort blir passive og møtene gjerne gjennomføres i form av foredrag eller presentasjoner, heller enn diskusjons- og dialogmøter. Dette gjenspeiles i beretninger fra reiselivsinformantene. Foredragsformen på møtene i det rådgivende utvalget trekkes her frem av informanten, riktignok på en litt tilspisset måte:

I5: [...] når du sitter i et rådgivende utvalg så er det strengt tatt en halv eller en hel dag hvor man ser på, og nå er jeg litt stygg her, men man ser på forvalter peke på et kart over hva som er lov og hva som ikke er lov.

7. Diskusjonskapittel

I dette kapittelet presenteres diskusjonen av de ovennevnte resultatene fra datainnsamlingen med utgangspunkt i det tidligere presenterte teorigrunnlaget. Diskusjonen søker å vise og drøfte hvordan resultatene forholder seg til resultater fra tidligere forskning. Strukturelt har jeg tatt utgangspunkt i undersøkelsens problemstilling med underproblemstillinger, og kapittelet er følgelig delt i fire underkapitler. De tre første diskuterer resultater mot aktuell teori som bidrag til å besvare de tre underproblemstillingene. Det siste underkapittelet samler trådene fra de tre første og har et mål om å besvare hovedproblemstillingen.

7.1. Hvordan medvirkning fra reiselivet fremgår i besøksstrategiene

Resultatene viser at det er forskjeller i hvordan medvirkning og samarbeid med reiselivet fremgår i besøksstrategiene (se tabell 3). En mulig begrunnelse for dette er kontekstuelle forskjeller mellom de ulike nasjonalparkene, for slik som Ostrom (2007) påpeker vil det alltid være lokale forhold og variasjoner som utfordrer de oppbygde institusjonelle rammeverkene. Her er tilstedeværelse av reiseliv i tilknytning til nasjonalparken en åpenbar faktor som kan påvirke i hvor stor grad reiselivet blir involvert i besøksstrategiarbeidet. Et utgangspunkt kan være at behovet for å involvere en interessentgruppe påvirkes av interessentgruppens tilstedeværelse, da med utgangspunkt i en demokratisk tankegang og med et ønske om å oppnå deskriptiv representasjon i medvirkningen (Holsen, 2000). Er det lite reiselivsaktivitet i tilknytning til nasjonalparken, er kanskje ikke behovet like stort for å bringe inn reiselivets interesser i forvaltningen av nasjonalparken. Mer reiselivsaktivitet vil, på motsatt side, kunne øke behovet for å innhente og hensynta reiselivsinteressene.

En annen forskjell mellom de undersøkte besøksstrategiene som kan ha innvirkning på innholdet dokumentene, men også selve prosessen med utarbeidelse av strategiene er årene de ble godkjente (se tabell 1 for oversikten over nasjonalparkene med årstall for godkjent besøksstrategi). Som tabellen viser er det for så vidt heller ikke alle nasjonalparkene i Sør-Norge som har utarbeidet besøksstrategier ennå. Som vi så i resultatkapittelet varierer dette fra 2012 til 2020, med besøksstrategien for Jotunheimen nasjonalpark som den først godkjente. Miljødirektoratets veileder var på dette tidspunktet ikke publisert, så innholdet i besøksstrategien for Jotunheimen må ses i lys av dette. Dette påpekes for øvrig også i innledningen til besøksstrategien: «Det finnes pr. i dag ingen retningslinjer for innholdet i slike planer» (Nasjonalparkstyret for Jotunheimen og Utladalen, 2012, s. 5). Den første veilederen ble utgitt i 2015, og de påfølgende besøksstrategiene følger stort sett de føringer

som følger av den, samt at utformingen i stor grad følger malen for hvordan besøksstrategiene skal se ut. Riktignok er det forskjeller i hvor slavisk malen har blitt fulgt, men i store trekk inneholder besøksstrategiene publisert etter 2015 de elementene som veilederen stiller opp.

Som resultatene fra dokumentanalysen viser fremgår det på forskjellige måter at det har vært medvirkningsformer hvor reiselivet har vært inkludert. Blant annet omtalt som «referansegrupper», «dialogkonferanser», «workshops» eller «arbeidsgrupper» og «arbeidsmøter» (Færder nasjonalparkstyre, 2019a; Nasjonalparkstyret for Raet nasjonalpark, 2019; Nasjonalparkstyret for Reinheimen, 2019a; Rondane-Dovre nasjonalparkstyre, 2015). Hvilket mandat disse har hatt er ikke kjent, men sett under ett kan man si at det å samle innspill for å bedre kunnskapsgrunnlaget og for å sikre eierskap til strategiene er trukket frem som viktige grunner for å gjennomføre disse medvirkningsprosessene. I tillegg til dette har alle besøksstrategiene vært gjennom minst én offentlig høringsrunde samt at de skal gjøres offentlig tilgjengelig, som også må ses på som en type medvirkning (Beierle, 2002; Sager, 1991). For å få en bedre forståelse av hvilken type medvirkning som har foregått, samt danne grunnlag for å forstå opplevelsene som har kommet frem av intervjuene, er det interessant å vurdere hvilken grad av medvirkning som kommer frem av besøksstrategiene.

Med utgangspunkt i Sager (1991) sin medvirkningsstige (figur 4) kan man se at tilgjengeliggjøring av informasjon om utarbeidelsen av besøksstrategiene, det være seg meldinger om oppstart eller ferdigstillelse av besøksstrategiarbeidet, eller publisering av den ferdige strategien, plasserer seg på det laveste trinnet av stigen: det sikrer offentlighet og ivaretar rettsikkerheten. Offentlige høringer i forbindelse med utarbeidelse av besøksstrategiene plasserer seg et trinn opp fra dette igjen, de er ment for å gi informasjon om innholdet i strategien, samt innhente informasjon fra avsendere av eventuelle høringssvar. Selv om disse tiltakene plasserer seg på medvirkningsstigen, om enn på de to laveste nivåene, er de å anse som informasjons- og konsultasjonsordninger som ikke medfører innflytelse over prosessen (Klausen et al., 2013; Sager, 1991). Dermed faller de også innenfor kategorien som Arnstein (1969, s. 217) kaller «tokenism», symbolske tiltak på norsk eller «skuebrød» som Knudtzon (2018, s. 12) omtaler i sin doktorgradsavhandling. De tidligere omtalte referanse- og arbeidsgruppene, dialogkonferansene og møtene i de rådgivende utvalgene plasserer seg opptil og kanskje til og med på det tredje trinnet i Sagers medvirkningsstige, hvor hovedhensikten tilsynelatende har vært å innhente innspill og få til diskusjon omkring aktuelle tema og problemstillinger. Her vil jeg igjen presentere at disse møtenes mandat ikke fremgår i alle tilfellene, slik at jeg her har tatt utgangspunkt i at disse møtene er avholdt med mer for

øyet enn bare informasjon. Dette faller likevel utenfor Arnstein (1969) sin beskrivelse av ekte medvirkning ved at det fortsatt ikke har skjedd en overføring av makt, men snarere gitt muligheten til å komme med råd eller anbefalinger som forvaltningsmyndigheten så kan velge å ta hensyn til eller ikke.

Som resultatene fra dokumentanalysen viser ble destinasjonsselskapene involvert som representanter for reiselivet hos flere av nasjonalparkene i deres besøksstrategiprosesser. For noen av besøksstrategiene har også DNT blitt involvert som representanter for både reiseliv og friluftsliv. Her må det forstås at disse representantene antas å kunne fremme de interessene som reiselivet måtte ha. Destinasjonsselskapene har for så vidt en rolle som bindeledd mellom reiselivsaktørene i et område, men med markedsføring som hovedmålsetting og et mandat som varierer ut fra lokale forhold, finansieringsmodell og bransjesammensetning (Kamfjord, 2019; NHO Reiseliv, u.å.; Viken, 2014). Derfor er det nok mye forlangt å forvente en stor interessefremming av et destinasjonsselskap, slik at representasjonsproblemet og den medfølgende skjevheten i representerte interesser fort kan gjøre seg gjeldende. DNT har hatt en viktig rolle i nasjonalparkforvaltningen opp gjennom historien, slik vi har sett på tidligere i oppgaven, og er fortsatt en viktig reiselivsaktør i nasjonalparkene. Dette gir DNT et grunnlag for å, på vegne av seg selv, være en representant for reiselivsnæringene i møte med nasjonalparkforvaltningen. Likevel er det nok også her litt mye forlangt å forvente at DNT skal kunne representere næringene som en helhet, i tillegg til sin egen rolle som reiselivsaktør.

Dokumentanalysen viser at i besøksstrategiene blir medvirkning, rent bokstavelig, i svært liten grad nevnt, og ikke i det hele tatt i malen eller veilederne om utarbeidelse av besøksstrategier. I denne oppgaven har jeg riktignok valgt å fokusere på begrepet medvirkning, og med det tatt utgangspunkt i medvirkningsbegrepet som beskrivelsen av flere ulike former for deltakelse, samarbeid, inkludering og involvering som omtales i besøksstrategiene. Dette valget henger sammen med at medvirkningsbegrepet er mye omtalt, diskutert og forsket en del på, og at det følgelig kan vises til en rekke anerkjente fremgangsmåter for å få til gode medvirkningsprosesser. Som teorigrunnlaget viser pekes det på at man for å høste fordelene fra deltakelse og medvirkning i forvaltning av verneområder og naturressurser, må komme til enighet om og tydeliggjøre inngangsverdier, målsettinger og fremgangsmåter (McCool et al., 2001; Pfueller et al., 2011).

7.2. Hvordan nasjonalparkforvaltningen opplever medvirkningen fra reiselivet i besøksstrategiene

Som det ble nevnt i forrige delkapittel kan stedsavhengige og individuelle forskjeller mellom nasjonalparkene bidra til de forskjellene i hvordan reiselivsmedvirkning fremgår av besøksstrategiene. En annen kontekstuell faktor som i tillegg kan påvirke i hvor stor grad reiselivet involveres i besøksstrategiene er organiseringen av, og tilstedeværelse av nøkkelpersoner i nasjonalparkforvaltningen (Stokke & Haukeland, 2017). Med et forvaltningsapparat som består av, relativt sett, få personer (Lindberg, 2001; Vorkinn, 2008), vil mer av forvaltningens praksis kunne tilskrives forskjeller mellom de ansatte i forvaltningen, både hva gjelder faglig kompetanse, men også personlige interesser eller andre forhold. Riktignok så har man materielle og prosessuelle instruksjer, i form av en mal, veiledere og annen informasjon fra departement og direktorat, samt kravet om faglig og endelig godkjenning fra Miljødirektoratet, som er ment for å jevne ut noe av forskjellene som oppstår grunnet forskjeller i den lokale forvaltningspraksisen. Likevel kan man vel si at når forskjellene i hvordan prosessene bak besøksstrategiene har foregått, samt forskjellene i de ferdige dokumentene, er forholdsvis betydelige, kan ikke instruksjer fra høyere hold hatt stor nok innvirkning til å jevne ut dette totalt.

Nasjonalparkforvaltningens ressurstilgang utgjør også en forskjell fra sted til sted, selv om man samlet sett kan si at det sammenlignet med andre land tildeles lite ressurser til verneområdeforvaltning i Norge (Lindberg, 2001; Vorkinn, 2008). Lite ressurser og lav bemanning er en av årsakene til at nasjonalparkforvaltningen i Norge har hatt fokus på kontrolloppgaver (Vorkinn, 2008), og vil åpenbart kunne påvirke hvor mye tid en nasjonalparkforvalter eller et nasjonalparkstyre kan sette av til besøksforvaltning og medvirkningsprosesser (Pfueller et al., 2011; Slabbert & Du Preez, 2021). Dette speiles også i resultatene fra intervjuene, selv om ingen spesifikt påpeker at ressurstilgangen var en begrensende faktor for medvirkningsprosessene. Likevel er det en ikke urimelig antakelse at når ressursmangel nevnes som en grunn til man ikke får «[...] ordentlig trøkk på nasjonalparkforvaltning[en]» (informant 1), så vil også medvirkningsprosessene bli påvirket av den samme ressursmangelen. I A. K. Lundberg et al. (2021) sin sluttrapport fra evalueringen av forvaltningsordningen for nasjonalparkene pekes det konkret på at manglende kapasitet til gjennomføring av medvirkningsprosesser kan knyttes til dette. Samtidig er det verdt å bite seg merke i at informantene påpeker at mangelen på ressurser knytter seg til få

ansatte i forvaltningen, ikke nødvendigvis lite økonomiske ressurser, og at problemet dermed bunner i en stor arbeidsmengde per ansatt.

Informantene i denne undersøkelsen tilhører to nasjonalparker med ferdig utarbeidet besøksstrategi. Likevel kan det store arbeidspresset som informantene nevner i intervjuene, om man tar utgangspunkt i at dette ikke kun gjelder for de to casenasjonalparkene i denne undersøkelsen, være en av forklaringene på hvorfor det er variasjon i statusen for utarbeidelse av besøksstrategier. Denne variasjonen påpekes også av A. K. Lundberg et al. (2021), samtidig viser deres evaluering at den prioriteringen som visse styrer har tatt med tanke på å utarbeide besøksstrategiene videre kan ha ført til etterslep på revisjon av forvaltningsplanene. Dette kan tyde på at ressurstilgangen ikke har stått i stil til det arbeidet som forvaltningen forventes å gjøre. Det kommer også frem av intervjuene at formidling er et moment i forvaltningen som fort blir nedprioritert, men at her er samarbeid med eksempelvis reiselivsaktører eller besøkssentre viktig. Et annet punkt hvor forvaltningen følgelig har behov for å samarbeide med andre aktører er på oppsyns-, felt- og driftsnivå, dette kan knyttes til den sektorielle organiseringen av verneområdeforvaltningen som gjør at nasjonalparkstyret og -forvaltningen ikke selv har disse kapasitetene i sin organisasjonsstruktur.

Fra intervjuene kommer det også frem at informantene oppfatter rådgivende utvalg som det formelle medvirkningsforumet i forvaltningsstrukturen og følgelig den plattformen hvor reiselivet var representert. Samtidig uttrykker informantene at mandatene til de rådgivende utvalgene oppleves som uklare, og at utvalgene dermed fort blir passive parter med lite reell innvirkning. Dette påpekes også i sluttrapporten fra evalueringen av forvaltningsordningen, hvor det også ble konkludert med at rådgivende utvalg ikke har fungert etter intensjonen (A. K. Lundberg et al., 2021). Dette ble også nevnt av en av informantene i denne undersøkelsen, men samtidig ble det presisert at rådgivende utvalg kan fungere dersom mandatet avklares og tydeliggjøres. Behovet for tydelig rolleforståelse, ansvarsfølelse og eierskap, som blir trukket frem i anbefalingene fra den eksisterende litteraturen på området samarbeid i verneområdeforvaltning (McCool, 2009; McCool et al., 2001), kan alle oppnås gjennom en tydeligere avklaring av rådgivende utvalgs mandat.

Det gryende representasjonsproblemet som vi så i forrige delkapittel ble også trukket frem i et av intervjuene, hvor essensen må være at det er stor forskjell mellom ulike reiselivsaktører og at så lenge det ikke finnes en overbyggende interesseorganisasjon så vil man vanskelig kunne oppnå fullstendig representasjon i et rådgivende utvalg. Som tidligere diskutert er det ikke sikkert at et destinasjonsselskap kan fylle denne rollen som interesseorganisasjon, dette

kommer vi også tilbake til i neste underkapittel. Den brede sammensetningen som rådgivende utvalg gjerne får, gir utslag i et stort interessemangfold, som videre gjør arbeidet med å få til jevnt engasjement utfordrende. Dette ble også påpekt i intervjuene, og oppfatningen var følgelig at engasjementet fra reiselivet ble oppfattet som tidvis bra, men varierende. Fra reiselivslitteraturens karakteristikkk av de naturbaserte reiselivsaktørene trekkes det frem at de gjerne driver et mangesysleri (Stensland et al., 2014; Stensland et al., 2018), dette gir grunnlag for å anta at de ikke har all verdens med tid å sette av til møter og medvirkningsprosesser som ikke direkte har innvirkning på deres daglige drift.

Implisitt i litteraturen som peker på fordelene ved medvirkningsprosesser i forvaltningen av naturressurser og verneområder (se Beierle, 2002; McCool, 2009; Pfueller et al., 2011; Warner, 1997) ligger en forutsetning om at medvirkningen har en grad av kontinuitet og dynamikk. Det var flere informanter som også påpekte dette i intervjuene, særlig med tanke på å få kontinuitet i besøksforvaltningsarbeidet og jevnlig dialog omkring besøksstrategiens tiltak og eventuelle forandringer. I dette ligger et ønske om en mer prosessorientert form for besøksforvaltning, basert på McCool og Guthrie (2001) sin beskrivelse av hoveddimensjonene av suksessrike medvirkningssituasjoner, hvor målet i større grad er læring og relasjonsbygging enn utarbeidelse og iverksetting av en plan. Om dette tyder på et ønske om en form for normativ og befolknings-sentrert medvirkning som henholdsvis Reed (2008) og Michener (1998) beskriver, er det ikke grunnlag for å fastslå basert på resultatene. Samtidig er det min opplevelse fra intervjuene at informantene uttrykte en oppriktig interesse av samarbeid med reiseliv og andre brukerinteresser, riktignok innenfor rammene av vernet.

7.3. Hvordan reiselivsaktørene opplever medvirkningen i besøksstrategiene

Fra intervjuene med informantene fra reiselivet kommer det frem ulike opplevelser av involvering i arbeidet med besøksstrategiene. En informant opplever til en viss grad å ha blitt involvert, mens en annen informant savnet å bli involvert, selv om informanten uttrykte en usikkerhet med tanke på hvilke møter som har vært til hva. Utover dette nevner alle reiselivsinformantene ulike former for uformelle møter og samtaler med nasjonalparkforvaltningen samt flere møter av mer formell karakter, men uten direkte tilknytning til besøksstrategiarbeidet. McCool og Guthrie (2001) peker på slike former for uformell kontakt som viktige for relasjonsbygging. Forholdet mellom reiselivsinformantene og nasjonalparkforvaltningen presenteres da også som godt i intervjuene, og selv om mangelen på interesse motsetninger blir trukket frem som en mulig grunn, kan også den

uformelle kontakten ha bidratt til dette. En informant trekker frem at det gode forholdet også fører til at kommunikasjonen mellom reiselivsaktørene og nasjonalparkforvaltningen blir god.

Informantene i reiselivsutvalget trekker også frem utfordringer med representasjon i de rådgivende utvalgene. Opplevelsen knyttet til reiselivsrepresentasjon i de rådgivende utvalgene var at destinasjonsselskapet ble invitert inn i utvalget som representant for reiselivet, men at dette ble oppfattet som «litt snevert» (informant 5). Et destinasjonsselskap fungerer gjerne som et bindeledd mellom reiselivsaktørene i et område, slik at på et overordnet nivå så kan destinasjonsselskapet være en god representant, noe som også ble påpekt av en informant. Samtidig er det gjerne de enkelte reiselivsaktørene som har nærheten til området og dermed besitter lokalkunnskapen om sitt virkeområde som de rådgivende utvalgene er ment å få frem (Prop. 1 S (2009-2010); Taraldrud, 2021). Videre kom det frem av intervjuene at de lokale reiselivsinteressene nok burde vært involvert i større grad, noe som beskriver en begrenset involvering av reiselivsaktørene, dette stemmer overens med A. K. Lundberg et al. (2021) sine funn om begrenset medvirkning fra grupper med brukerinteresser.

Inntrykket av rådgivende utvalg som en passiv part blir bekreftet av reiselivsinformanten som var involvert i det rådgivende utvalget for sin nasjonalpark. Informanten nevner at møtene med utvalget gjerne har en foredragsform og at den reelle innflytelsen oppleves som begrenset. Dette kan føre til en svekkelse av forvaltningens legitimitet, fordi opprettelsen av det rådgivende utvalget har skapt forventninger om innflytelse (A. K. Lundberg et al., 2021). Videre nevner en av informantene at besøksstrategien oppleves som et «forvalterverktøy» (informant 5) siden den ikke oppleves å ha særlig relevans for reiselivet, at og det er nasjonalparkforvaltningen som selv utarbeider strategien. Det er dermed tydelig at det eierskapet til en plan som McCool (2009) peker på som viktig, ikke er til stede i dette tilfellet. Kanskje kan man sikre et større eierskap gjennom å involvere brukerinteressene i større grad og tydeliggjøre hvordan innspill fra eksempelvis reiselivsaktører blir hensyntatt eller implementert i strategiene.

7.4. Hvordan medvirker reiselivet til besøksstrategiene for norske nasjonalparker

Sett under ett kommer det frem av resultatene at medvirkningen fra reiselivet til besøksstrategiene for nasjonalparkene formelt sett foregår gjennom representasjon i rådgivende utvalg. Resultatene viser videre at de lokale DNT-lagene og destinasjonsselskapene gjerne blir valgt som representanter for reiselivet, noe som utgjør en

form for delegert representasjon (Holsen, 2000). Hvor fullverdig denne representasjonen er, altså om alle lokale aktørers og brukeres meninger er representert, er det ikke belegg for å uttale seg om. Samtidig stilles det spørsmålsteget ved om slike representanter har forutsetningene for å representere de mindre enkeltaktørenes interesser eller fremme den nødvendige lokalkunnskapen. Representasjon fra reiselivet i rådgivende utvalg fremstår dermed som en gjennomgående utfordring knyttet til medvirkning fra reiselivet i besøksstrategiarbeidet. Angående de rådgivende utvalgene peker informantene, både fra reiselivet og nasjonalparkforvaltningen, på at rådgivende utvalg fort blir passive parter med utydelige mandat og lite opplevd innvirkning, noe som samsvarer med resultatene fra tidligere evalueringer (Eilertsen et al., 2020; A. K. Lundberg et al., 2021). For å forandre på dette og sikre medvirkningsprosessenes langsiktige suksess, vil det være ønskelig å formalisere arbeidet med medvirkning fra utvalgene samt avklare og tydeliggjøre mandatet til utvalgene (Reed, 2008; White et al., 2018).

På den annen side presenteres ulike former for møter og konferanser hvor reiselivet har vært invitert i forbindelse med besøksstrategiarbeidet som bærer preg av en mer formell karakter, men som ikke har vært formalisert og institusjonalisert på samme måte som medvirkning fra de rådgivende utvalgene. I tillegg tyder resultatene på at det også foregår en mer uformell direktekontakt mellom reiselivsaktører og nasjonalparkforvaltningen, men denne har antakelig ikke vært knyttet direkte til besøksstrategiarbeidet, og i hvilken grad den kan ha hatt påvirkning på besøksstrategien er det ikke grunnlag for å vurdere. I tillegg til formaliseringen nevnt ovenfor, er en anerkjennelse av den uformelle kontaktens betydning i dialogen mellom brukerinteresser og forvaltningen på sin plass, om ikke annet for å bidra til gode relasjoner og dermed godt grunnlag for videre samarbeid og medvirkning (McCool, 2009; McCool et al., 2001).

Gjennomgangen av besøksstrategiene i forbindelse med dokumentanalysen har vist en stor variasjon i hvordan medvirkningen *tilsynelatende* har foregått hos de forskjellige nasjonalparkforvaltningene. Det er ikke nødvendigvis slik at besøksstrategiene presenterer alle medvirkningsformer som har foregått for de respektive nasjonalparkene, casestudien har for eksempel vist at det også foregår en form for uformell kontakt mellom reiselivet og nasjonalparkforvaltningen som ikke kommer frem i besøksstrategiene. Naturlig nok så vil det være variasjon i tilstedeværelsen av reiseliv i tilknytning til de ulike nasjonalparkene, slik at behovet for eller graden av medvirkning vil det være behov for å tilpasse ut fra kontekst og målsettinger (Davidson, 1998; Reed, 2008). Til tross for variasjonen er det, basert på

resultatene fra denne undersøkelsen, ikke foregått medvirkning fra reiselivet som plasserer seg høyere enn trinn tre på Sagers (1991) medvirkningsstige (se figur 4). Dette innebærer at man fortsatt er på skuebrød-nivå når det gjelder medvirkningen ifølge den klassiske definisjonen fra Arnstein (1969; Knudtzon, 2018). Implikasjonen i dette er at reiselivet innehar lite direkte påvirkning på og makt over de beslutningene som tas, noe også Hovik og Hongslo (2017) påpeker. Den faktiske medvirkningen er dermed begrenset, slik også A. K. Lundberg et al. (2021) konkluderer med når det gjelder verne- og brukerinteresser.

8. Konklusjon

Reiselivet er i kraftig vekst, og vernede områder og nasjonalparker har verden over blitt viktige turistattraksjoner, med opptil åtte milliarder besøkende hvert eneste år (Balmford et al., 2105; Puhakka & Saarinen, 2013; Tangeland & Aas, 2011). Dette har resultert i økt behov for besøksforvaltning i verneområdene for å unngå forringelse av viktige natur- og opplevelsesverdier forårsaket av den store mengden turister (Vorkinn, 2011). I Norge har det vært lite fokus på besøksforvaltning i verneområdeforvaltningen fra tidligere (Vorkinn, 2008), men dette har gradvis forandret seg og i 2016 ble besøksstrategier innført som obligatoriske verktøy i nasjonalparkforvaltningen (Meld. St. 18 (2015-2016)). Besøksstrategiene skal vise hvordan forvaltningsmyndigheten for en nasjonalpark har tenkt å gjennomføre besøksforvaltningen (Miljødirektoratet, 2015). De representerer det siste leddet i utviklingen av norsk verneområdeforvaltning. Internasjonalt har man sett en dreining av forvaltningsordningen for verneområdene, fra ekspertdreven forvaltningsorganisering til mer samarbeidsdrevne former for forvaltning (Lockwood, 2010). Reiselivet, som en brukerinteresse i verneområdene, har tradisjonelt sett blitt tillagt liten vekt i den norske verneområdeforvaltningen (Haukeland et al., 2013). Etter hvert har det i økende grad blitt lagt opp til mer inkludering og samarbeid med reiselivet, særlig i arbeidet med utvikling av besøksstrategier for nasjonalparkene. Likevel viser ferske undersøkelser at medvirkning fra brukerinteressene er begrenset (se A. K. Lundberg et al., 2021).

I denne oppgaven har vi sett på hvordan reiselivet medvirker til besøksstrategiene for nasjonalparkene i Sør-Norge gjennom analyse av de besøksstrategiene som hadde fått godkjenning og blitt vedtatt innen slutten av juni 2021. I tillegg har vi med utgangspunkt i en casestudie av Færder og Reinheimen nasjonalparker og medfølgende dybdeintervjuer med både reiselivsrepresentanter og representanter fra nasjonalparkforvaltningene, fått bedre innblikk i hvordan reiselivsmedvirkningen foregår og erfaringer knyttet til denne. Resultatene viser at reiselivet har medvirket til besøksstrategiene formelt sett gjennom representasjon i rådgivende utvalg, selv om det stilles spørsmål ved hvor mye innvirkning de rådgivende utvalgene faktisk har og om utvalgene representerer reiselivsinteressene godt nok. I tillegg til dette har det vært andre formelle møter i forbindelse med besøksstrategiarbeidet, enten direkte mellom reiselivet og nasjonalparkforvaltningen eller med grupper hvor også reiselivet er med. Det har også foregått noe uformell kontakt mellom reiselivet og forvaltningen, men denne har ikke hatt direkte tilknytning til besøksstrategiarbeidet.

Videre har resultatene vist stor variasjon i hvordan medvirkningen fra reiselivet har foregått i de forskjellige nasjonalparkenes besøksstrategiarbeid. Med utgangspunkt i dette har det blitt diskutert om det kan ha sammenheng med lokale, kontekstavhengige forskjeller mellom nasjonalparkene som eksempelvis antallet reiselivsaktører i området, nasjonalparkforvaltningens ressurstilgang og nøkkelpersoner i forvaltningsapparatet. Selv om det har vært medvirkningsformer i besøksstrategiprosessene har det fra denne undersøkelsens resultater ikke blitt påvist medvirkningsformer hvor reell makt delegeres, og *ekte* medvirkning foregår. Dette danner grunnlag for å videreføre tidligere undersøkelsers funn om brukerinteressenes begrensede medvirkning, og det er følgelig store muligheter for økt medvirkning fra reiselivet i besøksstrategiarbeidet. Resultatene fra undersøkelsen har også vist at besøksstrategiene oppleves å ha liten relevans for reiselivet, og blir ansett for å være rene forvaltningsverktøy, noe som kan ha sammenheng med liten grad av involvering i utarbeidelsen.

Med grunnlag i denne undersøkelsens resultater og diskusjon er det tydelig at det er potensial for å øke reiselivsmedvirkningen, særlig i besøksstrategiarbeidet. For å få til dette er det først og fremst behov for en tydeliggjøring av rådgivende utvalgs mandat samt iverksettelse av tiltak for å sikre en bredere representasjon fra reiselivet. Videre kan en formalisering og institusjonalisering av medvirkningen bidra til å sikre den langsiktige suksessen til medvirkningsprosessene, noe Reed (2008) peker på i sin presentasjon av bestep praksis for interessentmedvirkning. Et tiltak i den retning er å ta i bruk medvirkningsbegrepet i veiledere og retningslinjer. Dette ville i så fall vært i tråd med hvordan noe av den senere litteraturen omtaler involvering og deltakelse fra brukerinteressene (se for eksempel A. K. Lundberg et al., 2021), samt hvordan ønsket om slik involvering og deltakelse fra brukerinteresser og lokalsamfunn omtales i regjerings- og Stortingsdokumenter (se for eksempel Prop. 1 S (2009-2010)). I tillegg til å ta begrepet i bruk, kan man også se til erfaringer fra andre sektorer om hvordan medvirkningsprosesser best kan gjennomføres, samt anbefalinger som kommer frem i forskningslitteraturen.

Skal vi fortsette å utvikle reiselivsaktiviteten i tilknytning til verneområdene, må vi sørge for å imøtekomme det økte presset på natur- og opplevelsesverdiene dette medfører. Dette inkluderer behov for aktiv besøksforvaltning og fokus på bærekraftige tiltak og løsninger. I tillegg er det behov for å øke involveringen av lokale aktører i planlegging og gjennomføring av forvaltningen om man virkelig skal lykkes. Ikke bare medvirkning fra reiselivsaktører, men også fra andre lokale interesser og rettighetshavere. Denne oppgaven har vist at det også er

potensial for å øke medvirkningsgraden gjennom å bidra til overføring eller delegering av makt. Størsteparten av Norge er fortsatt ikke underlagt vern, så behovet for å imøtekomme økt press på naturverdier gjelder ikke bare i verneområder, men også i andre sammenhenger hvor naturen påvirkes. I de resterende 82,4 % av fastlandsarealet som ikke er vernet, har kommunene gode muligheter for å drive med besøksforvaltning med planlegging etter plan- og bygningsloven som sitt redskap.

Som vi har sett er besøksstrategiene forholdsvis nye verktøy i forvaltningen av nasjonalparkene i Norge, dette i seg selv byr på muligheter og behov for flere undersøkelser av fenomenet. For det første er det behov for jevnlig oppdatering av status for utarbeidelse av besøksstrategier. Videre er det behov for å se nærmere på erfaringene knyttet til bruken av besøksstrategiene som verktøy i besøksforvaltningen, gjerne med bredere informasjonsgrunnlag og videre fokus for å imøtekomme nasjonalparkenes kontekstavhengige forskjeller. Det er også interessant å undersøke medvirkning fra andre interessenter og aktører både i besøksstrategiarbeidet og i verneområdeforvaltningen generelt. Utgangspunktet for og utførelsen av medvirkningsprosessene som gjennomføres er det også interessant å undersøke, eksempelvis med utgangspunkt i produkt- og prosessorienteringsdimensjonene. Avslutningsvis vil jeg, med utgangspunkt i forslag fra en av informantene fra reiselivsutvalget, peke på en mulig forsøksordning med direkte reiselivsinvolvering i besøksstrategiutarbeidelsen, for å bidra til større opplevd relevans av strategiene og sørge for en koordinert innsats mot felles besøksforvaltningsmål.

9. Litteraturliste

- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Arntzen, J. G. & Kristiansen, I. S. (2019, 18. desember). Reiseliv. Hentet fra <https://snl.no/reiseliv>
- Balmford, A., Green, J. M. H., Anderson, M., Beresford, J., Huang, C., Naidoo, R., Walpole, M. & Manica, A. (2105). Walk on the Wild Side: Estimating the Global Magnitude of Visits to Protected Areas. *PLOS Biology*, 13(2). <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.1002074>
- Beierle, T. C. (2002). The Quality of Stakeholder-Based Decisions. *Risk Analysis*, 22(4), 739-749. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/0272-4332.00065>
- Berg, B. L. & Lune, H. (2012). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences* (8. utg.) Pearson Education.
- Blåfjella/Skjækerfjella - Lierne nasjonalparkstyre. (2020). Besøksstrategi for Blåfjella/Skjækerfjella – Lierne nasjonalparkstyre / Låarte/Skæhkere – Lijre nasjonalpaarhkstovroe. Hentet fra

- https://www.nasjonalparkstyre.no/uploads/files_blafjella_skjaekerfjella_lierne/2018-17215-BESOKSSTRATEGIER-B-S-L-NPer-vedtatt-NP-styret-14-02-2020-Godkjent-Mdir-03-06-2020.pdf
- Bobbio, L. (2018). Designing effective public participation. *Policy and Society*, 1-17. <https://doi.org/10.1080/14494035.2018.1511193>
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming Qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development*. SAGE Publications.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
- Braun, V., Clarke, V., Hayfield, N. & Terry, G. (2019). Thematic Analysis. I P. Liamputtong (Red.), *Handbook of Research Methods in Health Social Sciences*. (s. 843-860). Springer Singapore.
- Brekke, A. A. T. (2021, 21. juni). Fant mengder med søppel i nasjonalpark: – Folk må ta seg sammen. NRK. Hentet fra https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/turentusiaster-reagerer-pa-soppel-i-ovre-dividal-nasjonalpark____folk-ma-ta-seg-sammen-1.15545428
- Brendehaug, E. (2013). *Mobilisering, makt og endring: Ein studie av deltaking i verneplanprosessen for oppretting av Breheimen nasjonalpark med tilgrensande verneområde*. (Doktorgradsavhandling). NTNU. Hentet fra <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/266402>
- Brevanger, K., Hanssen, F. & Jordhøy, P. (2007). *Villreinen i Ottadalsområdet*. (NINA Rapport 227). Norsk institutt for naturforskning. Hentet fra <https://static1.squarespace.com/static/530364efe4b0c37a4004ec79/t/573eee6fa3360c5e1660ac17/1463742082814/227.pdf>
- Brondizio, E. S., Settele, J., Díaz, S. & Ngo, H. T. (2019). *Global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*. IPBES secretariat.
- Buckley, R. (2011). Tourism and Environment. *Annual Review of Environment and Resources*, 36, 397-416. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-041210-132637>
- Bugge, H. C. (2015). *Lærebok i miljøforvaltningsrett*. (4. utg.). Universitetsforlaget.
- Børgefjell nasjonalparkstyre. (2019). Besøksstrategi - Børgefjell/Byrkije nasjonalpark og Austre Tiplingan/Luvlie Diehpell landskapsvernområde. Hentet fra https://www.nasjonalparkstyre.no/uploads/files_byrkije/Publikasjoner/Besoksstrategi-v5-godkjent-av-styret.pdf
- Canteiro, M., Córdova-Tapia, F. & Brazeiro, A. (2018). Tourism impact assessment: A tool to evaluate the environmental impacts of tourist activities in Natural Protected Areas. *Tourism Management Perspectives*, 28, 220-227. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2018.09.007>
- Castillo-Montoya, M. (2016). Preparing for Interview Research: The Interview Protocol Refinement Framework. *The Qualitative Report*, 21(5), 811-831. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2016.2337>

- Dalen, M. (2004). *Intervju som forskningsmetode: en kvalitativ tilnærming*. Universitetsforlaget.
- Daugstad, K., Haukeland, J. V. & Vistad, O. I. (2012). Tradisjon og nyskaping? En analyse av ulike næringsinteresser i og ved Rondane og Jotunheimen nasjonalparker. I M. Forbord, G.-T. Kvam & M. Rønningen (Red.), *Turisme i distriktene* (s. 285-308). Tapir Akademisk Forlag.
- Davidson, S. (1998). Spinning the wheel of empowerment. *Planning*, 3, 14-15. Hentet fra <https://sarkissian.com.au/wp-content/uploads/sites/13/2009/06/Davidson-Spinning-wheel-article1998.pdf>
- Dearden, P., Bennett, M. & Johnston, J. (2005). Trends in Global Protected Area Governance, 1992-2002. *Environmental Management*, 36(1), 89-100. <https://doi.org/10.1007/s00267-004-0131-9>
- Dervo, B. & Aas, Ø. (2005). *Lokal forvaltningsmodell for det fremtidige verneområdet i Reinheimen*. (NINA Rapport 4). Norsk institutt for naturforskning. Hentet fra <https://brage.nina.no/nina-xmlui/handle/11250/2431570>
- Dharmaratne, G. S., Sang, F. Y. & Walling, L. J. (2000). Tourism Potentials for Financing Protected Areas. *Annals of Tourism Research*, 27(3), 590-610. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(99\)00109-7](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(99)00109-7)
- Eagles, P. F. J., McCool, S. F. & Haynes, C. D. (2002). *Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management* (Best Practice Protected Area Guidelines Series). IUCN. Hentet fra <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-008.pdf>
- Eilertsen, S. M., Fedreheim, G. E., Lundberg, A. K., Magnussen, T. & Risvoll, C. (2020). *Sluttrapport: følgeevaluering av partssammensatte nasjonalpark- og verneområdestyrer* (NF rapport nr: 9/2020). Nordlandsforskning. Hentet fra https://nordlandsforskning.no/sites/default/files/files/NF_rapport%2009_2020%20slutt%20rapport%20forsoksvern%20041120.pdf
- Elliott, V. (2018). Thinking about the Coding Process in Qualitative Data Analysis. *The Qualitative Report*, 23(11), 2850-2861. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2018.3560>
- Falleth, E. I., Hanssen, G. S. & Saglie, I.-L. (2008). *Medvirkning i byplanlegging i Norge*. (NIBR-rapport 2008:37). Norsk institutt for by- og regionforskning. Hentet fra <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/20.500.12199/5689/2008-37.ny.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Falleth, E. I. & Hovik, S. (2008). *Lokal forvaltning av store verneområder: Erfaringer fra fire forsøk*. (NIBR-rapport 2008:11). Norsk institutt for by- og regionforskning. Hentet fra <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/20.500.12199/5663/2008-11.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Fauchald, O. K. (2013). Jus eller politikk? Reform av norsk verneområdeforvaltning. I *Vänbok till Jan Darpo och Gabriel Michanek – Miljörättsliga perspektiv och tankevändor*. Iustus.
- Fauchald, O. K. & Gulbrandsen, L. H. (2012). The Norwegian reform of protected areas management: A grand experiment with delegation of authority? *Local Environment*, 17(2), 203-222. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/13549839.2012.660910>

- Flyvbjerg, B. (2006). Five Misunderstandings About Case-Study Research. *Qualitative Inquiry*, 12(2), 219-245. <https://doi.org/10.1177/1077800405284363>
- FN-sambandet. (2021, 15. november). FNs naturavtale. Hentet fra <https://www.fn.no/om-fn/avtaler/miljoe-og-klima/fns-naturavtale>
- FN-sambandet. (2022, 23. februar). Samarbeid for å nå målene. Hentet fra <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/samarbeid-for-aa-naa-maalene>
- Forbord, M. (2012). Hvor "stort" er reiselivet i distriktene? Omsetning og sysselsetting. I M. Forbord, G.-T. Kvam & M. Rønningen (Red.), *Turisme i distriktene* (s. 27-45). Tapir Akademisk Forlag.
- Forskrift om Reinheimen nasjonalpark. (2006). Forskrift om verneplan for Reinheimen, vedlegg 1. Vern av Reinheimen nasjonalpark, Rauma, Norddal, Vågå, Lom, Skjåk og Lesja kommunar, Møre og Romsdal og Oppland. (FOR-2006-11-24-1302). Hentet fra <https://lovdata.no/forskrift/2006-11-24-1302>
- Forskrift om vern av Færder nasjonalpark. (2013). Forskrift om vern av Færder nasjonalpark, Nøtterøy og Tjøme kommuner, Vestfold. (FOR-2013-08-23-1029). Hentet fra <https://lovdata.no/forskrift/2013-08-23-1029>
- Fossgard, K. & Stensland, S. (2013). Kompetanse for naturbasert reiseliv: En gjennomgang av studieplaner innen høyere utdanning i Norge. *UTMARK*, 2. Hentet fra http://utmark.nina.no/portals/utmark/utmark_old/utgivelser/pub/2013-2/fagfelle/Fossgard_Stensland_2_2013_Utmark.html
- Fredman, P., Friberg, L. H. & Emmelin, L. (2007). Increased Visitation from National Park Designation. *Current Issues in Tourism*, 10(1), 87-95. <https://doi.org/10.2167/cit293.0>
- Fredman, P., Haukeland, J. V., Tyrväinen, L., Stensland, S. & Wall-Reinius, S. (2021). Nature-based tourism in a Nordic context. I P. Fredman & J. V. Haukeland (Red.), *Nordic Perspectives on Nature-based Tourism: From Place-based Resources to Value-added Experiences*. (s. 2-15). Edward Elgar Publishing.
- Fredman, P. & Margaryan, L. (2021). 20 years of Nordic nature-based tourism research: a review and future research agenda. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 21(1), 14-25. <https://doi.org/10.1080/15022250.2020.1823247>
- Fredman, P. & Tyrväinen, L. (2010). Frontiers in Nature-Based Tourism. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 10(3), 177-189. <https://doi.org/10.1080/15022250.2010.502365>
- Fredman, P., Wall Reinius, S. & Lundberg, C. (2009). *Turism i natur: Definitioner, omfattning, statistikk*. (R 2009:23). Turismforskningsinstituttet ETOUR. Hentet fra <http://miun.diva-portal.org/smash/get/diva2:282000/FULLTEXT01>
- Friluftsløven. (1957). Lov om friluftslivet (LOV-1957-06-28-16). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/1957-06-28-16>
- From, J. & Sitter, N. (2002). Hva er Governance? *Plan*, 34(6), 22-25. <https://doi.org/https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3045-2002-06-04>
- Fylkesmannen i Vestfold. (2012). *Verneplan for Færder nasjonalpark: høringsutkast desember 2012*. Hentet fra https://ferdernasjonpark.no/wp-content/uploads/2016/06/Verneplan_F%C3%A6rder_nasjonpark-1.pdf
- Færder nasjonalparkstyre. (2017). *Færder nasjonalparkstyre 23.03.17*. Protokoll fra styremøte 23.03.17. Hentet fra <https://www.statsforvalteren.no/siteassets/utgatt/fm->

- vestfold/dokument-fmve/miljo-og-klima/farder-nasjonalpark/styremoter/styremoter-2017/underskrevet-protokoll-fnp-23.03.2017.pdf
- Færder nasjonalparkstyre. (2018). *Færder nasjonalparkstyre 05.04.18*. Protokoll fra styremøte 05.04.18. Hentet fra <https://www.statsforvalteren.no/siteassets/utgatt/fm-vestfold/dokument-fmve/miljo-og-klima/farder-nasjonalpark/styremoter/styremoter-2018/underskrevet-protokoll-fnp-05.04.2018.pdf>
- Færder nasjonalparkstyre. (2019a). Besøksstrategi Færder nasjonalpark. Hentet fra <https://ferdernasjonalpark.no/wp-content/uploads/2020/08/Bes%C3%B8ksstrategi-Faerder-nasjonalpark-2020.pdf>
- Færder nasjonalparkstyre. (2019b). *Færder nasjonalparkstyre 26.03.19*. Protokoll fra styremøte 26.03.19. Hentet fra <https://www.statsforvalteren.no/contentassets/91f6585918d644718e585d865c40931b/innkalling-og-saksliste-pdf-23.7-mb>
- Færder nasjonalparkstyre. (2019c). *Færder nasjonalparkstyre 26.11.19*. Protokoll fra styremøte 26.11.19. Hentet fra https://www.statsforvalteren.no/siteassets/fm-vestfold-og-telemark/miljo-og-klima/verneomrader/dokumenter/farder-nasjonalparkstyre/2019/protokoll-23112019_farder.pdf
- George, A. L. & Bennett, A. (2005). *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. MIT Press.
- Gerring, J. (2007). *Case Study Research - Principles and Practices*. Cambridge University Press.
- Goeldner, C. R. & Ritchie, J. R. B. (2006). *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*. (10. utg.) John Wiley & Sons.
- Graham, J., Amos, B. & Plumptre, T. (2003, 30. juni). *Governance Principles for Protected Areas in the 21st Century*. Innlegg presentert ved The Fifth World Parks Congress, Durban, Sør-Afrika. Abstract hentet fra https://www.files.ethz.ch/isn/122197/pa_governance2.pdf
- Granseth, T. (2012). *Norsk turisme* (Statistiske Analyser 126). Statistisk sentralbyrå. Hentet fra https://www.ssb.no/transport-og-reiseliv/artikler-og-publikasjoner/_attachment/64966?_ts=136e383e288
- Hall, C. M. (2011). A typology of governance and its implications for tourism policy analysis. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4-5), 437-457. <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.570346>
- Haukeland, J. V. (2011). Tourism stakeholders' perceptions of national park management in Norway. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(2), 133-153. <https://doi.org/10.1080/09669582.2010.517389>
- Haukeland, J. V. & Fredman, P. (2021). Concluding remarks. I P. Fredman & J. V. Haukeland (Red.), *Nordic Perspectives on Nature-based Tourism: From Place-based Resources to Value-added Experiences*. (s. 281-286). Edward Elgar Publishing.
- Haukeland, J. V., Fredman, P., Siegrist, D., Tyrväinen, L., Lindberg, K. & Elmahdy, Y. M. (2021). Trends in nature-based tourism. I P. Fredman & J. V. Haukeland (Red.), *Nordic Perspectives on Nature-Based Tourism: From Place-based Resources to Value-added Experiences*. (s. 16-31). Edward Elgar Publishing.

- Haukeland, J. V. & Lindberg, K. (2001). *Bærekraftig reiselivsforvaltning i naturområder*. (TØI rapport 550/2001). Transportøkonomisk institutt. Hentet fra <https://www.toi.no/getfile.php?mmfileid=5003>
- Haukeland, J. V. & Stokke, K. B. (2015). Nasjonalparkene – en ressurs for regional utvikling. *Plan*, 2, 44-49. <https://doi.org/https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3045-2015-02-09>
- Haukeland, J. V. & Stokke, K. B. (2021). Integrering av friluftsliv og naturbasert reiseliv i forvaltningen av Ytre Hvaler og Færder nasjonalparker. I K. B. Hauge & K. B. Stokke (Red.), *Integrert kystsoneforvaltning. Planfaglege, samfunnsvitskapelege og juridiske perspektiv*. (s. 419-433). Universitetsforlaget.
- Haukeland, J. V., Vistad, O. I., Stokke, K. B. & Daugstad, K. (2013). Reiseliv i norske nasjonalparker - forvaltningsmessige forutsetninger og utfordringer. *UTMARK*, 2.
- Heiberg, E. (1999). *Planlegging i kulturlandskapet – når bruk og vern skal kombineres*. Landbruksforlaget.
- Heitkøtter, V. (2007, 28. februar). Historisk møte for Reinheimen. *Gudbrandsdølen Dagningen*. Hentet fra <https://www.gd.no/nyheter/historisk-mote-for-reinheimen/s/1-934610-2613251>
- Higham, J., Haukeland, J. V., Hopkins, D., Vistad, O. I., Lindberg, K. & Daugstad, K. (2016). National parks policy and planning: a comparative analysis of *friluftsliv* (Norway) and the *dual mandate* (New Zealand). *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure & Events*, 8(2), 146-175. <https://doi.org/10.1080/19407963.2016.1145688>
- Holsen, T. (2000). *Medvirkning som begrep i plan- og bygningsloven* (Notater for planlovutvalget.). NIBR Notat 3/2000.
- Hoon, C. (2013). Meta-Synthesis of Qualitative Case Studies: An Approach to Theory Building. *Organizational Research Methods*, 16(4), 522-556. <https://doi.org/10.1177/1094428113484969>
- Hovik, S. & Hongslo, E. (2017). Balancing local interests and national conservation obligations in nature protection. The case of local management boards in Norway. *Journal of Environmental Planning and Management*, 60(4), 708-724. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/09640568.2016.1176556>
- Hyslop, K., E. & Eagles, P. F. J. (2007). Visitor management policy of national parks, national wildlife areas and refuges in Canada and the united states: A policy analysis of public documents. *Leisure/Loisir*, 31(2), 475-499. <https://doi.org/10.1080/14927713.2007.9651392>
- Innst. 26 S (2016-2017). *Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om Friluftsliv – Natur som kilde til helse og livskvalitet*. Energi- og miljøkomiteen. Hentet fra <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/innstillinger/stortinget/2016-2017/inns-201617-026s.pdf>
- Innst. S. nr. 124 (1992-93). *Innstilling fra kommunal- og miljøvernkomiteen om ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge*. Kommunal- og miljøvernkomiteen. Hentet fra https://www.stortinget.no/nn/Saker-og-publikasjoner/Storingsforhandlingar/Lesevisning/?p=1992-93&paid=6&wid=aIa&psid=DIVL1090&pgid=aIa_0915

- Jacobsen, J. K. S. & Viken, A. (2014). Introduksjon til turisme. I J. K. S. Jacobsen & A. Viken (Red.), *Turisme – Fenomen og næring*. (4. utg., s. 15-40). Gyldendal Akademisk.
- Johannessen, B. & Eggen, Ø. (2020, 8. desember). Agenda 21. I *Store Norske Leksikon*. Hentet 19. april 2022 fra https://snl.no/Agenda_21
- Jomfruland nasjonalparkstyre. (2019). Forvaltningsplan Jomfruland nasjonalpark 2019. Hentet fra <https://jomfrulandnasjonalpark.no/wp-content/uploads/2019/08/Godkjent-forvaltningsplan-juli-2019.pdf>
- Jones, K. R., Venter, O., Fuller, R. A., Allan, J. R., Maxwell, S. L., Negret, P. J. & Watson, J. E. M. (2018). One-third of global protected land is under intense human pressure. *Science*, 360(6390), 788-791. <https://doi.org/10.1126/science.aap9565>
- Jostedalsbreen nasjonalparkstyre. (2021). Besøksstrategi Jostedalsbreen nasjonalpark 2021-2027. Hentet fra https://www.nasjonalparkstyre.no/uploads/files_jostedalsbreen/Besoksstrategi-Jostedalsbreen-2021-2027-godkjent.pdf
- Kaiser, K. (2012). Protecting Confidentiality. I J. F. Gubrium, J. A. Holstein, A. B. Marvasti & K. D. McKinney (Red.), *The SAGE Handbook of Interview Research - The Complexity of the Craft* (2. utg., s. 457-464). SAGE Publications.
- Kallio, H., Pietilä, A.-M., Johnson, M. & Kangasniemi, M. (2016). Systematic methodological review: developing a framework for a qualitative semi-structured interview guide. *Journal of Advanced Nursing*, 72(12), 2954-2965. <https://doi.org/10.1111/jan.13031>
- Kamfjord, G. (2019). *Det helhetlige Reiselivsproduktet* (6. utg.) Fagspesialisten.
- Kebete, Y. & Wondirad, A. (2019). Visitor management and sustainable destination management nexus in Zegie Peninsula, Northern Ethiopia. *Journal of Destination Marketing & Management*, 13, 83-98. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2019.03.006>
- Klausen, J. E., Arnesen, S., Christensen, D. A., Folkestad, B., Hanssen, G. S., Winsvold, M. & Aars, J. (2013). *Medvirkning med virkning? Innbyggermedvirkning i den kommunal beslutningsprosessen*. (Samarbeidsrapport). NIBR/Uni Rokkansenteret.
- Klima- og miljødepartementet. (2013). *Tildelingsbrev 2013 for Direktoratet for naturforvaltning*. Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/a01bf10805b84609b34e0c16f7448576/dn_tildelingsbrev_2013.pdf
- Klima- og miljødepartementet. (2019). *Handlingsplan for styrket forvaltning av verneområdene*. Klima- og miljødepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/handlingsplan-for-styrket-forvaltning-av-verneomradene/id2661518/>
- Klima- og miljødepartementet. (2022). *Hovedinstruks for Miljødirektoratet*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/d3b5f27dd4d34f2085b505b6df7fb5d4/miljo-direktoratet-hovedinstruks.pdf>
- Knudtzon, L. C. (2018). *Kan vi snakke om medvirkning? Sivilsamfunnets innflytelse og bidrag i reguleringsprosesser*. (Doktorgradsavhandling). Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Hentet fra <https://nmbu.brage.unit.no/nmbu-xmlui/handle/11250/2588673>

- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2014a). *Medvirkning i planlegging: Hvordan legge til rette for økt deltakelse og innflytelse i kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven*. (Veileder). Hentet fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kmd/plan/medvirkningsveileder/h2302b_veileder_medvirkning.pdf
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2014b). Veiledning om enkeltbestemmelsene for medvirkning i planlegging etter plan- og bygningsloven. Hentet 5. april 2022 fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kmd/plan/medvirkningsveileder/medvirkning_veileder_juridisk.pdf
- Kontaktutvalget for Reinheimen. (2010). Forvaltningsplan for Reinheimen med følgende delar: Reinheimen nasjonalpark, Tafjorden – Reindalen landskapsvernområde, Trollstigen landskapsvernområde, Romsdalen landskapsvernområde, Lordalen landskapsvernområde, Finndalen landskapsvernområde, Ottadalen landskapsvernområde. Hentet fra https://www.nasjonalparkstyre.no/uploads/files_reinheimen/Forvaltningsplan_100426.pdf
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *InterViews: Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing* (2. utg.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.
- Lawrence, A. (2006). 'No Personal Motive?' Volunteers, Biodiversity, and the False Dichotomies of Participation. *Ethics, Place and Environment*, 9(3), 279-298. <https://doi.org/10.1080/13668790600893319>
- Le Saout, S., Hoffmann, M., Shi, Y., Hughes, A., Bernard, C., Brooks, T. M., Bertzky, B., Butchart, S. H. M., Stuart, S. S., Badman, T. & Rodrigues, A. S. L. (2013). Protected Areas and Effective Biodiversity Conservation. *Science*, 342(6160), 803-805. <https://doi.org/10.1126/science.1239268>
- Lee, C.-K. & Han, S.-Y. (2002). Estimating the use and preservation values of national parks' tourism resources using a contingent valuation method. *Tourism Management*, 23(5), 531-540. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(02\)00010-9](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(02)00010-9)
- Leiper, N. (1979). The Framework of Tourism: Towards a Definition of Tourism, Tourist, and the Tourist Industry. *Annals of Tourism Research*, 6(4), 390-407. [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/0160-7383\(79\)90003-3](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/0160-7383(79)90003-3)
- Leung, Y.-F., Spenceley, A., Hvenegaard, G. & Buckley, R. (2018). *Tourism and visitor management in protected areas: Guidelines for sustainability*. (Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 27). IUCN. Hentet fra <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-027-En.pdf>
- Lime, D. W. & Stankey, G. H. (1971). Carrying capacity: maintaining outdoor recreation quality. I E. vH. Larson (Red.), *The Forest Recreation Symposium* (s. 174-184): State University of New York College of Forestry (12.-14. mars). U.S. Department of agriculture, Forest Service. Hentet fra https://www.nrs.fs.fed.us/pubs/other/recsym/recreation_symposium_proceedings_174.pdf
- Lindberg, K. (2001). Forvaltning av verneområder i Norge – sett fra utlandet. *UTMARK*, 3. Hentet fra https://utmark.org/portals/utmark/utmark_old/utgivelser/pub/2001-3/art/Lindberg-utmark-3-2001.html

- Locke, H. & Dearden, P. (2005). Rethinking protected area categories and the new paradigm. *Environmental Conservation*, 21(1), 1-10.
<https://doi.org/10.1017/S0376892905001852>
- Lockwood, M. (2010). Good governance for terrestrial protected areas: A framework, principles and performance outcomes. *Journal of Environmental Management*, 91, 754-766. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2009.10.005>
- Lundberg, A. K., Gundersen, V., Fauchald, O. K., Vistad, O. I., Fedreheim, G. E., Bardal, K. G. & Gjertsen, A. (2021). *Evaluering av forvaltningsordning for nasjonalparker og andre store verneområder* (NF rapport 01/2021). Nordlandsforskning. Hentet fra <https://hdl.handle.net/11250/2736237>
- Lundberg, C. & Fredman, P. (2012). Success factors and constraints among nature-based tourism entrepreneurs. *Current Issues in Tourism*, 15(7), 649-671.
<https://doi.org/10.1080/13683500.2011.630458>
- Lusæter, E. (2021, 30. juli). Besseggens tøffe veslebror har vorte for populær. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/innlandet/knutshoe-er-blitt-for-populaer.-kongeorna-flykta-da-turistane-kom-til-fjellet-i-jotunheimen-1.15588927>
- Lynggaard, K. (2010). Dokumentanalyse. I S. Brinkmann & L. Tanggaard (Red.), *Kvalitative metoder: Empiri og teoriutvikling*. (s. 153-170). Gyldendal Norsk Forlag
- Manning, R. E. (2011). *Studies in Outdoor Recreation: Search and Research for Satisfaction*. (3. utg.) Oregon State University Press.
- Marion, J. L. & Reid, S. E. (2007). Minimising Visitor Impacts to Protected Areas: The Efficacy of Low Impact Education Programmes. *Journal of Sustainable Tourism*, 15(1), 6-27. <https://doi.org/10.2167/jost593.0>
- Mason, P. (2005). Visitor Management in Protected Areas: From 'Hard' to 'Soft' Approaches? *Current Issues in Tourism*, 8(2-3), 181-194.
<https://doi.org/10.1080/13683500508668213>
- Mason, P., Augustyn, M. & Seakhoa-King, A. (2010). Exploratory Study in Tourism: Designing an Initial, Qualitative Phase of Sequences, Mixed Methods Research. *International Journal of Tourism Research*, 12, 432-448. <https://doi.org/10.1002/jtr>
- McCool, S. F. (2009). Constructing partnerships for protected area tourism planning in an era of change and messiness. *Journal of Sustainable Tourism*, 17(2), 133-148.
<https://doi.org/10.1080/09669580802495733>
- McCool, S. F. (2013). Limits of Acceptable Change and Tourism. I A. Holden & D. A. Fennel (Red.), *Routledge Handbook of Tourism and the Environment* (s. 285-298). Routledge.
- McCool, S. F., Clark, R. N. & Stankey, G. H. (2007). *An Assessment of Frameworks Useful for Public Land Recreation Planning* (General Technical Report PNW-GTR-705). U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Pacific Northwest Research Station. Hentet fra https://www.fs.fed.us/pnw/pubs/pnw_gtr705.pdf
- McCool, S. F. & Guthrie, K. (2001). Mapping the Dimensions of Successful Public Participation in Messy Natural Resources Management Situations. *Society and Natural Resources*, 14(4), 309-323. <https://doi.org/10.1080/713847694>

- McCool, S. F., Moisey, R. N. & Nickerson, N. P. (2001). What Should Tourism Sustain? The Disconnect with Industry Perceptions of Useful Indicators. *Journal of Travel Research*, 40, 124-131. <https://doi.org/10.1177/004728750104000202>
- Mehmetoglu, M. (2005a). Kvalitativ forskning i reiseliv. I K. A. Ellingsen & M. Mehmetoglu (Red.), *Perspektiver på markedsføring av reiseliv*. (s. 355-375). Fagbokforlaget.
- Mehmetoglu, M. (2005b). Turismemarkedsføring. I K. A. Ellingsen & M. Mehmetoglu (Red.), *Perspektiver på markedsføring av reiseliv*. (s. 46-53). Fagbokforlaget.
- Mehmetoglu, M. (2007). *Naturbasert Turisme*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Meld. St. 14 (2015-2016). *Natur for livet: Norsk handlingsplan for naturmangfold*. Klima- og miljødepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/902deab2906342dd823906d06ed05db2/no/pdfs/stm201520160014000dddpdfs.pdf>
- Meld. St. 18 (2015-2016). *Friluftsliv - Natur som kilde til helse og livskvalitet*. Klima- og miljødepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-18-20152016/id2479100/>
- Meld. St. 19 (2016-2017). *Opplev Norge – unikt og eventyrlig*. Nærings- og fiskeridepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-19-20162017/id2543824/>
- Meyer, R. & Strandli, B. (2021). Færder nasjonalpark – lokalt initiativ og nasjonale verdier. I K. B. Hauge & K. B. Stokke (Red.), *Integrert kystsoneforvaltning. Planfaglege, samfunnsvitskapelege og juridiske perspektiv*. Universitetsforlaget.
- Michener, V. J. (1998). The Participatory Approach: Contradiction and Co-Option in Burkina Faso. *World Development*, 26(12), 2015-2118. [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(98\)00112-0](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0305-750X(98)00112-0)
- Miljødirektoratet. (31. mai 2021). *Evaluering av forvaltningsordning for nasjonalparker og andre store verneområder* (Brev til Klima- og miljødepartementet:). Hentet fra <https://www.statsforvalteren.no/siteassets/fm-vestfold-og-telemark/miljo-og-klima/verneomrader/dokumenter/farder-nasjonalparkstyre/2021/110621/info-12-c-evaluering-av-forvaltningsordning-for-nasjonalparker-og-andre-store-verneomrader-brev-md-til-kld.pdf>
- Miljødirektoratet. (2015). *Veileder for besøksforvaltning i norske verneområder* (M-415). Hentet fra <https://www.miljodirektoratet.no/myndigheter/forvalte-verneomrader/besoksforvaltning-i-norske-verneomrader/>
- Miljødirektoratet. (2020). *Nasjonalparkene som merkevare - Sluttrapport pilotfase 2014-19* (M-1751). Miljødirektoratet. Hentet fra https://designmanual.norgesnasjonalparker.no/uploads/documents/Sluttrapport-pilotprosjekt_merkevaren-Norges-nasjonalparker.pdf
- Miljødirektoratet. (2020, 1. januar). Vedtekter for Færder nasjonalparkstyre. Hentet fra <https://ferdernasjonalpark.no/wp-content/uploads/2016/06/Vedtekter-for-nasjonalparkstyret-1.pdf>
- Miljødirektoratet. (2020, 1. mars). Vedtekter for Reinheimen nasjonalparkstyre Hentet fra https://www.nasjonalparkstyre.no/uploads/files_reinheimen/Vedtekter-nasjonalparkstyret-for-Reinheimen_01.03.20.pdf
- Miljødirektoratet. (2022a, 28. februar). Naturbase faktaark: Reinheimen nasjonalpark. Hentet fra <https://faktaark.naturbase.no/?id=VV00002446>

- Miljødirektoratet. (2022b, 8. april). *Vernet natur*. Miljøstatus. Hentet 18. april 2022 fra <https://miljostatus.miljodirektoratet.no/tema/naturomrader-pa-land/vernet-natur/>
- Miljødirektoratet. (u.å.-a). Reinheimen nasjonalpark. Hentet 11. april 2022 fra <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/vernet-natur/norges-nasjonalparker/reinheimen-nasjonalpark/>
- Miljødirektoratet. (u.å.-b). Veileder: Lage forvaltningsplan for et verneområde. Hentet 23. april 2022 fra <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/vernet-natur/myndigheter/lage-forvaltningsplan-for-et-verneomrade/>
- Miljøinformasjonsloven. (2003). Lov om rett til miljøinformasjon og deltakelse i offentlige beslutningsprosesser av betydning for miljøet (LOV-2003-05-09-31). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/2003-05-09-31>
- Miljøverndepartementet. (2006). *Verneplan for Reinheimen i kommunene Lesja, Skjåk, Vågå og Lom i Oppland fylke og Norddal og Rauma i Møre og Romsdal fylke*. (Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon.). Hentet fra https://www.nasjonalparkstyre.no/uploads/files_reinheimen/061124-Kongelig-resolusjon-Reinheimen.pdf
- Miljøverndepartementet. (2007). *Om lov om friluftslivet av 28. juni 1957 nr. 16 (T-3/07)*. [Rundskriv]. Lovdata. Hentet fra <https://lovdata.no/pro/rundskriv/t-2007-3>
- Miljøverndepartementet. (2013). *Verneplan for Færder nasjonalpark i Nøtterøy og Tjøme kommuner, Vestfold fylke*. (Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon.). Hentet fra <https://ferdernasjonalpark.no/wp-content/uploads/2016/06/Kongelig-resolusjon-verneplan.pdf>
- Møre og Romsdal fylke & Fylkesmannen i Oppland. (2004). *Verneplan for Reinheimen: Høringsutkast juni 2004*. (Rapport 2004:01). Hentet fra https://www.statsforvalteren.no/siteassets/fm-more-og-romsdal/dokument-fmmr/miljo-og-klima/rapportar-miljoern-verneplan-reinheimen_hoyringsutkast-2004-1.pdf
- Nasjonalparkstyret for Femundsmarka og Gutulia. (2020). Forvaltningsplan for Gutulia nasjonalpark. Hentet fra https://www.statsforvalteren.no/siteassets/fm-innlandet/000-annet/publikasjoner/fmin-rapportserie/forvaltningsplan_gutulia_2020.pdf
- Nasjonalparkstyret for Forollhogna. (2020). Besøksstrategi for verneområdene i Forollhogna-kunnskap, opplevelser og lokal verdiskaping. Hentet fra https://www.nasjonalparkstyre.no/uploads/files_forollhogna/Forollhogna_strategidokument_-endelig-versjon_godkjent-jan-2020.pdf
- Nasjonalparkstyret for Jotunheimen og Utladalen. (2012). Besøksstrategi for Jotunheimen nasjonalpark og Utladalen landskapsvernområde 2013-2017. Hentet fra https://designmanual.norgesnasjonalparker.no/uploads/documents/Bes%C3%B8ksstrategi-for-Jotunheimen-nasjonalpark_revidert.pdf
- Nasjonalparkstyret for Raet nasjonalpark. (2019). Besøksstrategi for Raet nasjonalpark og Søm landskapsvernområde: med naturen for framtida. Hentet fra https://www.nasjonalparkstyre.no/uploads/files_raet/Besoksstrategi-25.9.19-Raet-NP.pdf

- Nasjonalparkstyret for Reinheimen. (2017). *Reinheimen - besøksstrategi - vedtak om oppstart og prosjektpplan*. Vedtak 26.06.2017. Hentet fra <https://www.miljovedtak.no/VedtakS%C3%B8k/VisSak?SakId=26789>
- Nasjonalparkstyret for Reinheimen. (2019a). *Besøksstrategi – Verneområda i Reinheimen*. Hentet fra https://www.nasjonalparkstyre.no/uploads/files_reinheimen/Besoksstrategi-for-Reinheimen.pdf
- Nasjonalparkstyret for Reinheimen. (2019b). *Verneområda i Reinheimen - Besøksstrategi - 2019 - Endeleg vedtak*. Vedtak 02.12.2019. Hentet fra <https://www.miljovedtak.no/VedtakS%C3%B8k/VisSak?SakId=36417>
- Nasjonalparkstyret for Reinheimen. (2019c). *Årsrapport 2018*. Hentet fra https://www.nasjonalparkstyre.no/uploads/files_reinheimen/Arsmelding-2018_Reinheimen.pdf
- Nasjonalparkstyret for Reinheimen. (2020). *Årsrapport 2019*. Hentet fra https://www.nasjonalparkstyre.no/uploads/files_reinheimen/Arsmelding-2019_Reinheimen.pdf
- Nasjonalparkstyret for Reinheimen. (u.å.-a). *Besøksstrategi*. Hentet 11. april 2022 fra <https://www.nasjonalparkstyre.no/Reinheimen/publikasjoner/besoksstrategi>
- Nasjonalparkstyret for Reinheimen. (u.å.-b). *Styret*. Hentet 11. april 2022 fra <https://www.nasjonalparkstyre.no/Reinheimen/styret>
- Naturmangfoldloven. (2009). *Lov om forvaltning av naturens mangfold (LOV-2009-06-19-100)*. Hentet fra <https://lovdata.no/lov/2009-06-19-100>
- NHO Reiseliv. (u.å.). *Mer om destinasjonsselskaper*. Hentet 19. april 2022 fra <https://www.nhoreiseliv.no/bransjer/destinasjon/om-destinasjonsselskaper/>
- Niva, S. M. (2020). *FNs bærekraftsmål og medvirkning i kommunale planprosesser*. (Masteroppgave). Nord Universitet. Hentet fra <https://nordopen.nord.no/nord-xmllui/bitstream/handle/11250/2680882/Niva.pdf?sequence=5&isAllowed=y>
- NMBU. (u.å.). *Kurs under planlegging: Bærekraftig besøksforvaltning og levende lokalsamfunn*, 10 studiepoeng. Hentet 7. april 2022 fra <https://www.nmbu.no/studier/evu/kurs/node/40806>
- Norborg, R. W. (2010). *Medvirkning i samfunnsplanlegging og helsefremmende arbeid - Mellom politikk og realitet*. (Rapport nr. 3). Møreforskning. Hentet fra <https://www.moreforsk.no/publikasjoner/rapporter/samfunn/medvirkning-i-samfunnsplanlegging-og-helsefremmende-arbeid-mellom-politikk-og-realitet/1075/620/>
- NOU 1986:13. (1986). *Ny landsplan for nasjonalparker*. Miljøverndepartementet. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008060900112?page=57
- NOU 2001:7. (2001). *Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven*. Miljøverndepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/412be6d915d9425b840b5f4175c79a17/no/pdfa/nou200120010007000dddpdfa.pdf>
- NOU 2004:28. (2004). *Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold*. Miljøverndepartementet. Hentet fra <https://lovdata.no/static/NOU/nou-2004-28.pdf>
- Ostrom, E. (1998). *Institutional Analysis, Design Principles, and Threats to Sustainable Community Governance and Management of Commons*. I E. Berge & N. C. Stenseth

- (Red.), *Law and the Governance of Renewable Resources*. (s. 27-54). Institute for Contemporary Studies.
- Ostrom, E. (2007). A diagnostic approach for going beyond panaceas. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 104(39), 15181-15187.
<https://doi.org/doi:10.1073/pnas.0702288104>
- Ot.prp.nr.32 (2007–2008). (2008). *Om lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) (plandelen)*. Miljøverndepartementet. Hentet fra
<https://lovdata.no/pro/PROP/forarbeid/otprp-32-200708>
- Ot.prp.nr. 52 (2008-2009). *Om lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven)*. Miljøverndepartementet. Hentet fra
<https://lovdata.no/pro/static/PROP/otprp-200809-052.pdf>
- Pan, S. L. & Tan, B. (2011). Demystifying case research: A structured-pragmatic-situational (SPS) approach to conducting case studies. *Information and Organization*, 21, 161-176. <https://doi.org/10.1016/j.infoandorg.2011.07.001>
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods* (3. utg.) Sage Publications.
- Peräkylä, A. & Ruusuvuori, J. (2011). Analyzing talk and text. I N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Red.), *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (4. utg., s. 529-543). SAGE Publications.
- Pfueller, S., Lee, D. & Laing, J. (2011). Tourism Partnerships in Protected Areas: Exploring Contributions to Sustainability. *Environmental Management*, 48, 734-749.
<https://doi.org/10.1007/s00267-011-9728-y>
- Plan- og bygningsloven. (2008). *Lov om planlegging og byggesaksbehandling (LOV-2008-06-27-71)*. Hentet fra <https://lovdata.no/lov/2008-06-27-71>
- Plummer, R. & FitzGibbon, J. (2004). Some observations on the terminology in co-operative environmental management. *Journal of Environmental Management*, 70, 63-72.
<https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2003.10.005>
- Prop. 1 S (2009-2010). *Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)*. Miljøverndepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop-1-s-20092010/id581125/>
- Puhakka, R. & Saarinen, J. (2013). New Role of Tourism in National Park Planning in Finland. *Journal of Environment & Development*, 22(4), 411-434.
<https://doi.org/10.1177/1070496513502966>
- Reed, M. S. (2008). Stakeholder participation for environmental management: A literature review. *Biological Conservation*, 141, 2417-2431.
<https://doi.org/10.1016/j.biocon.2008.07.014>
- Regjeringen. (2013). *Sundvolden-plattformen 07.10.13* (Politisk plattform for en regjering utgått av Høyre og Fremskrittspartiet). Hentet fra
<https://www.regjeringen.no/contentassets/a93b067d9b604c5a82bd3b5590096f74/plattform.pdf>
- Regjeringen. (2014, 13. oktober). Ansvarsområder og oppgaver i Klima- og miljødepartementet. Hentet 22. april 2022 fra
<https://www.regjeringen.no/no/dep/kld/dep/id673/>

- Regjeringen. (2021). *Hurdalsplattformen* (For en regjering utgått fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet 2021-2025). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/cb0adb6c6fee428caa81bd5b339501b0/no/pdfs/hurdalsplattformen.pdf>
- Regjeringen. (u.å.). Miljødirektoratet. Hentet 22. april 2022 fra <https://www.regjeringen.no/no/dep/kld/organisasjon/etater-virksomheter/miljodirektoratet/id85642/>
- Riksrevisjonen. (2006). *Riksrevisjonens undersøkelse av myndighetenes arbeid med kartlegging og overvåking av biologisk mangfold og forvaltning av verneområder*. (Dokument nr. 3:12 (2005–2006)). Riksrevisjonen. Hentet fra https://www.stortinget.no/Global/pdf/Dokumentserien/2005-2006/Dok_3_12_2005_2006.pdf
- Rondane-Dovre nasjonalparkstyre. (2015). Besøksstrategi Rondane nasjonalpark. Hentet fra https://www.nasjonalparkstyre.no/uploads/files_rondane_dovre/Forvaltningsplaner/Besoksstrategi-for-Rondane-nasjonalpark/Besoksstrategi-for-Rondane-nasjonalpark.pdf
- Rowe, G. & Frewer, L. J. (2000). Public Participation Methods: A Framework for Evaluation. *Science, Technology & Human Values*, 25(1), 3-29. <https://doi.org/10.1177/016224390002500101>
- Rydin, Y. (2006). Institutions and networks: the search for conceptual research tools. I Y. Rydin & E. Falleth (Red.), *Networks and Institutions in Natural Resource Management*. (s. 15-34). Edward Elgar Publishing.
- Ryvarden, L. (2020, 13. februar). Reinheimen nasjonalpark. I *Store Norske Leksikon*. Hentet 7. april 2022 fra https://snl.no/Reinheimen_nasjonalpark
- Ryvarden, L., Lundbo, S. & Askheim, S. (2018, 6. november). Færder nasjonalpark. I *Store Norske Leksikon*. Hentet 11. april 2022 fra https://snl.no/F%C3%A6rder_nasjonalpark
- Røiseland, A. & Vabo, S. I. (2008). Governance på norsk. Samstyring som empirisk og analytisk fenomen. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 24(01-02), 86-107. <https://doi.org/https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2936-2008-01-02-05>
- Rønningen, M. & Slåtten, T. (2012). Innledning. I M. Rønningen & T. Slåtten (Red.), *Innovasjon og næringsutvikling i en reiselivskontekst*. (s. 17-28). Fagbokforlaget.
- Sager, T. (1991). *Planlegging med samfunnsperspektiv: Analysemetode*. Tapir forlag.
- Saglie, I.-L. (2006). Fragmented institutions: the problem facing natural resource management. I Y. Rydin & E. Falleth (Red.), *Networks and Institutions in Natural Resource Management* (s. 1-15). Edward Elgar Publishing.
- Schjerden, P. R. (1997). *Utmark – om ressurser og forvaltning*. Landbruksforlaget.
- Schulze, P.-E. (2022, 14. mars). FNs nye Naturavtale: skal stoppe miljøkrim og verne mer av land og hav. Hentet fra <https://naturvernforbundet.no/naturvern/fiske/fns-nye-naturavtale-skal-stoppe-miljokrim-og-verne-mer-av-land-og-hav-article42852-153.html>
- Slabbert, L. & Du Preez, E. A. (2021). The utilisation of protected area visitor research: a conceptual framework. *Journal of Sustainable Tourism*, 1-24. <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1937633>
- St.meld. nr. 42 (2000-2001). *Biologisk mangfold – sektoransvar og samordning*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-42-2000-2001-/id194978/>

- St.meld. nr. 62 (1991-92). *Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge*. Miljøverndepartementet. Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1991-92&paid=3&wid=e&psid=DIVL188>
- St.prp. nr. 65 (2002-2003). *Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet medregnet folketrygden 2003*. Finansdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stprp-nr-65-2002-2003-/id138427/>
- Statsforvalteren i Vestfold og Telemark. (2018, 12. desember). Styret i Færder nasjonalpark. Hentet 13. april 2022 fra <https://www.statsforvalteren.no/nb/vestfold-og-telemark/miljo-og-klima/verneomrader/farder-nasjonalpark/farder-nasjonalparkstyre/>
- Stensland, S., Fossgard, K., Apon, J. C., Baardsen, S., Fredman, P., Grubben, I., Haukeland, J. V. & Røren, A. M. E. (2014). *Naturbaserte reiselivsbedrifter i Norge. Frekvens- og metoderapport* (INA fagrapport 25). Hentet fra <https://nmbu.brage.unit.no/nmbu-xmlui/handle/11250/2647411>
- Stensland, S., Fossgard, K., Hansen, B. B., Fredman, P., Morken, I.-B., Thyrrestrup, G. & Haukeland, J. V. (2018). *Naturbaserte reiselivsbedrifter i Norge. Statusoversikt, resultater og metode fra en nasjonal spørreundersøkelse* (MINA fagrapport 52). Hentet fra <https://nmbu.brage.unit.no/nmbu-xmlui/handle/11250/2648392>
- Stokke, K. B. & Clemetsen, M. (2021). Planning the tourism landscape across protected area borders. I P. Fredman & J. V. Haukeland (Red.), *Nordic Perspectives on Nature-Based Tourism* (s. 80-94). Edward Elgar Publishing.
- Stokke, K. B. & Haukeland, J. V. (2017). Balancing tourism development and nature protection across national park borders - a case study of a coastal protected area in Norway. *Journal of Environmental Planning and Management*, 61(12), 2151-2165. <https://doi.org/10.1080/09640568.2017.1388772>
- Stokke, K. B., Haukeland, J. V. & Hansen, A. S. (2017). Nasjonalparker – fra fjell til kyst. *Plan*, 6, 38-43. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3045-2017-06-08>
- Tangeland, T. & Aas, Ø. (2011). Household composition and the importance of experience attributes of nature based tourism activity products - A norwegian case study of outdoor recreationists. *Tourism Management*, 32, 822-832. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2010.07.005>
- Tanggaard, L. & Brinkmann, S. (2010). Intervjuet. I S. Brinkmann & L. Tanggaard (Red.), *Kvalitative metoder: Empiri og teoriutvikling*. (s. 17-45). Gyldendal Norsk Forlag.
- Taraldrud, K. E. (2021). Rettslige ramme for etablering og forvaltning av nasjonalparker ved kysten. I K. B. Hauge & K. B. Stokke (Red.), *Integrert kystsoneforvaltning. Planfaglege, samfunnsvitskapelege og juridiske perspektiv*. (s. 398-418). Universitetsforlaget.
- The Norwegian National Research Ethics Committees. (2016). *Guidelines for Research Ethics in Science and Technology*. Hentet fra https://www.forskningsetikk.no/globalassets/dokumenter/4-publikasjoner-som-pdf/60126_fek_guidelines_nent_digital.pdf
- Thomas, J. C. (1993). Public Involvement and Governmental Effectiveness: A Decision-Making Model for Public Managers. *Administration and Society*, 24, 444-469. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/009539979302400402>

- Timothy, D. J. (2000). Tourism and International Parks. I R. W. B. Butler, Stephen W. (Red.), *Tourism and National Parks: Issues and Implications* (s. 263-282). Wiley.
- Tjora, A. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (2. utg.). Gyldendal Akademisk.
- Turner, D. W. (2010). Qualitative Interview Design: A Practical Guide for Novice Investigator. *The Qualitative Report*, 15(3), 754-760. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2010.1178>
- UNEP & CBD. (2010, 18.-29. oktober). Decision X/2. The Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020 and the Aichi Biodiversity Targets. *Conference of the parties to the convention in biological diversity*. Hentet fra <https://www.cbd.int/doc/decisions/cop-10/cop-10-dec-02-en.pdf>
- Valentine, P. S. (1992). Review. Nature-based tourism. I B. Weiler & C. M. Hall (Red.), *Special Interest Tourism* (s. 105-127). Belhaven Press.
- Viken, A. (2014). Destinasjonsorganisering. I J. K. S. Jacobsen & A. Viken (Red.), *Turisme – Fenomen og næring*. (4. utg., s. 109-127). Gyldendal Akademisk.
- Vittersø, J., Kaltenborn, B. P., Vistad, O. I. & Vorkinn, M. (1994). *Nasjonalparker og reiseliv - En litteraturstudie om policy, potensialer og problemer* (NINA Utredning 61). Hentet fra <https://www.nina.no/archive/nina/PppbasePdf/Utdredning/061.pdf>
- Vorkinn, M. (2008). *Potensialet for økonomisk verdiskaping ved etablering av Fulufjellet nasjonalpark*. (NINA Rapport 422). Norsk institutt for naturforskning. Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/2561713>
- Vorkinn, M. (2011). *Bruk og brukere i Jotunheimen 1992, 2002 og 2010* (07/11). Hentet fra <http://www.nasjonalparkstyre.no/Documents/Jotunhei%20dok/Planar%20og%20dokument/Brukerunders%C3%B8kelse%20fra%20Jotunheimen%201992-2010.pdf?epslanguage=no>
- Vorkinn, M. & Hagen, S. E. (2002). *Konsekvenser av verneplan Reinheimen for reiseliv og miljøbasert næringsutvikling*. (ØF-Notat nr. 05/2002). Østlandsforskning. Hentet fra <https://www.ostforsk.no/wp-content/uploads/2015/01/052002.pdf>
- Warner, M. (1997). 'Consensus' participation: an example for protected areas planning. *Public Administration and Development*, 17, 413-432. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-162X\(199710\)17:4<413::AID-PAD952>3.0.CO;2-P](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-162X(199710)17:4<413::AID-PAD952>3.0.CO;2-P)
- White, R. M., Young, J., Marzano, M. & Leahy, S. (2018). Prioritising stakeholder engagement for forest health, across spatial, temporal and governance scales, in an era of austerity. *Forest Ecology and Management*, 417, 313-322. <https://doi.org/10.1016/j.foreco.2018.01.050>
- Woodley, S., Locke, H., Laffoley, D., MacKinnon, K., Sandwith, T. & Smart, J. (2019). A review of evidence for area-based conservation targets for the post-2020 global biodiversity framework. *Parks*, 25, 31-46. <https://doi.org/10.2305/IUCN.CH.2019.PARKS-25-2SW2.en>
- Wøhni, A. (2007). *"Virker medvirkning virkelig?" - Evaluering av planmedvirkning i storbyene*. (Sluttrapport). Asplan Viak. Hentet fra https://www.medvirkning.no/wp-content/uploads/VIRKER_MEDVIRKNING_VIRKELIG_EVALUERING_AV_PLA_NMEDVIRKNING_I_STORBYENE_Sluttrapport.pdf
- Yin, R. K. (2016). *Qualitative Research from Start to Finish* (2. utg.) The Guilford Press.

- Ytre Hvaler nasjonalparkstyre. (2020). Forvaltningsplan Ytre Hvaler nasjonalpark 2020-2030. Hentet fra <https://ytrehvaler.no/wp-content/uploads/yhnp-fvpl-2020-liten-1.pdf>
- Zachrisson, A., Sandell, K., Fredman, P. & Eckerberg, K. (2006). Tourism and protected areas: motives, actors and processes. *International Journal of Biodiversity Science and Management*, 2, 350-358. <https://doi.org/10.1080/17451590609618156>
- Aall, C. & Vik, M. L. (2012). Reiseliv og miljø – ei oversikt. I M. Forbord, G.-T. Kvam & M. Rønningen (Red.), *Turisme i distriktene*. (s. 235-256). Tapir Akademisk Forlag.
- Århus-konvensjonen. (1998). *Konvensjon om tilgang til miljøinformasjon, allmenn deltakelse i beslutningsprosesser og tilgang til rettsmidler i saker vedrørende miljø*. (25-06-1998 nr 1 Multilateral). Lovdata. Hentet fra <https://lovdata.no/traktat/1998-06-25-1>
- Aas, Ø., Valan, S. K., Evju, M. & Vistad, O. I. (2022). Significant increase in negative impacts on vegetation and soils at informal campsites in a Norwegian national park in the period 1988–2020. *Norsk Geografisk Tidsskrift–Norwegian Journal of Geography*, 75, 1-7. <https://doi.org/10.1080/00291951.2022.2061372>
- Aas, Ø., Vistad, O. I., Dervo, B., Eide, N. E., Kaltenborn, B., Haaland, H., Andersen, O., Svarstad, H., Skår, M. & Nellemann, C. (2003). *Bruk og forvaltning av nasjonalparker i fjellet*. (NINA Fagrapport 72). Norsk institutt for naturforskning.

Vedlegg 1. Historisk utvikling av verneområdeforvaltningen i Norge fra 1900 til 1995

«Det klassiske naturvernet», fra naturfredning til moderne naturvernlov (1900-1954)

Det første forslaget om nasjonalparkopprettelse i Norge kom i 1902, dette forslaget omfattet et forholdsvis beskjedent område i deler av Frognerseterskogen (Garnes, 2019). To år etter, på generalforsamlingen i Den Norske Turistforening (DNT) i 1904, ble det ytret ønske om vern av større naturområder i Jotunheimen, Hardangervidda og Lysefjorden, da med inspirasjon fra blant annet USA og opprettelsen av Yellowstone National Park i 1872 (Garnes, 2019; Lundberg, 2022). På generalforsamlingen året etter opplyste Landbruksdepartementet at de ønsket å undersøke mulighetene for å opprette nasjonalpark på østsiden av Femunden. I 1909, samtidig med opprettelsen av de første nasjonalparkene i Sverige som de første i Europa (Wall Reinius & Fredman, 2007), ble det satt ned en komite av styret i Det Norske Geografiske Selskap som skulle utarbeide et forslag til en norsk naturfredningslov (Ot.prp.nr.18 (1910), 1910). Dette forslaget, som vektla at befolkningsøkning og økende mengde naturinngrep utgjorde en trussel for vitenskapelige og historiske verdier i naturen, ble den 25. juli 1910 vedtatt på Stortinget, og dermed var Norges første naturfredningslov et faktum (NOU 2004:28, 2004).

Loven om naturfredning fra 1910 var objektfokusert og inneholdt ikke bestemmelser om ulike fredningstyper, men ga forvaltningen, som ble lagt under Kirke- og Undervisningsdepartementet, fullmakt til fastsettelse av nødvendige restriksjoner (Brendehaug, 2013; Garnes, 2019; NOU 2004:28, 2004). Umiddelbart etter lovvedtaket ble det igangsatt fredninger av ulike slag rundt omkring i landet, men de begrenset seg til fredning av mindre områder, fossefall og planter. Til tross for mange forsøk i mellomkrigstiden, var loven for snever til at større områder ble vernet, og misnøyen bredte seg både i departementene og i det nyoppstartede Naturvernforbundet (Garnes, 2019). I 1938 tok Landbruksdepartementet initiativ til revisjon av loven fra 1910 om naturfredning, og tett etterfulgt av dette utarbeidet Naturvernforbundet et forslag til ny naturvernlov, men andre verdenskrig satte en stopper for den videre fremgangen av dette. Så i 1947, igjen med Naturvernforbundet i spissen, ble revisjonsarbeidet startet opp igjen og et nytt utkast til naturvernlov ble forelagt Kirke- og Undervisningsdepartementet (Ot.prp.nr.34 (1953), 1953). Denne gangen med inspirasjon hentet fra Sverige og Danmark, som i mellomtiden hadde utviklet sitt lovgrunnlag for vern av større naturområder. Etter mye debatt både innad i

Naturvernforbundet, men også på departementsnivå og i Stortinget, ble den nye loven om naturvern omsider vedtatt 1. desember 1954 (Garnes, 2019; NOU 2004:28, 2004).

Nasjonalparkperioden og ny naturvernlov utarbeides (1954-1970)

Den nye naturvernloven av 1954, som avløste naturfredningsloven fra 1910, inneholdt bestemmelser som gjorde det mulig å verne områder, og nå ikke bare på vitenskapelig og historisk grunnlag, men også motivert av estetikk (Brendehaug, 2013). I tillegg inneholdt loven en bestemmelse om erstatning til grunneier ved fredning, denne ble det likevel ikke behov for, siden de første nasjonalparkene som ble opprettet i sin helhet ble lagt til statlig eid grunn (Naturvernloven, 1954; NOU 2004:28, 2004). Loven tilsa også at det skulle opprettes et naturvernråd jf. § 6, som skulle bistå myndighetene med utøvelse av loven, samt en naturverninspektør (Garnes, 2019; Naturvernloven, 1954). Åtte år etter at naturvernloven kom, hvor muligheten for opprettelse av nasjonalparker virkelig var innført, ble Rondane nasjonalpark opprettet i 1962, tett etterfulgt av Børgefjell nasjonalpark i 1963 (Brendehaug, 2013; Garnes, 2019). Disse områdene skulle Direktoratet for statens skoger forvalte, mens utøvende myndighet skulle fortsatt ligge hos Fjellstyrene, og i begge nasjonalparkene ble et strengt verneregime valgt gjennom å vektlegge bevaring av urørt natur ved å hindre menneskelig utnyttelse i størst mulig grad (Garnes, 2019; Innst. S. nr. 140 (1966-67)). Det nyopprettede Naturvernrådet la i 1964 frem forslag om opprettelse av fjorten nye nasjonalparker, og med det øke det totale fredningsarealet i Norge til 6400 kvadratkilometer, i sin landsplan for natur- og nasjonalparker i Norge (St.meld. nr. 64 (1965-66)), som videre ble vedtatt ved kongelig resolusjon den 26. oktober 1967 (Garnes, 2019). Med den nye naturvernloven fikk man perioden frem til 1970 en fordobling av antallet verneområder i Norge (Schjerden, 1997).

I mellomtiden var ansvaret for naturvernpolitikken overført til Kommunal- og arbeidsdepartementet (Brendehaug, 2013). I 1963 var det også blitt fremmet krav fra både Naturvernrådet og Naturvernforbundet om oppstart av revisjon av naturvernloven fra 1954, da med grunnlag i at en ny lov for vern av natur burde inneholde retningslinjer også for bruk av ikke-vernet natur samt for organiseringen det offentlige naturvernet (Brendehaug, 2013; Garnes, 2019). Fire år etter, i 1967, ble forslaget til ny naturvernlov lagt frem av Naturvernrådet. Etter mye diskusjon og forandringer ble et endelig utkast lagt frem for Stortinget våren 1970 og vedtatt 19. juni samme år, passende nok var dette også det europeiske naturvernåret igangsatt av Europarådet (Berntsen, 1994; Garnes, 2019; Ot.prp.nr.68 (1969-70)). Den nye loven om naturvern som erstattet den tidligere loven fra

1954 var mer konkret og utfyllende og med en omfattende formålsparagraf, men også her var fokuset rettet mot områdevern, og loven ga hjemmel for opprettelsen av de ulike vernekategoriene nasjonalpark, landskapsvernområde, naturreservat og naturminne (Brendehaug, 2013; Naturvernloven, 1970; NOU 2004:28, 2004). For opprettelsen av nasjonalparker skulle kravet til uberørthet være stort og i tillegg presiseres det i lovteksten at området skal ligge på statseid grunn, jf. § 3 (Haukeland, Vistad, Stokke & Daugstad, 2013; Naturvernloven, 1970). En annen viktig endring som naturvernloven fra 1970 førte med seg var muligheten for midlertidig fredning i påvente av vernevedtak, jf. § 18 (Garnes, 2019; Naturvernloven, 1970).

Naturvernlovgivningen modnes og nasjonalparkplanen gjennomføres (1970-1995)

I perioden fra 1968 til 1972 pågikk det diskusjoner om en mulig omorganisering av administrasjonen av naturvernet i Norge, hvor det blant annet ble pekt på at viktige vernesaker ble behandlet av mange ulike departement og at man ønsket en større kobling mellom naturvern og regional planlegging (Berntsen, 1994; Brendehaug, 2013). Disse diskusjonene kulminerte i vedtaket om å opprette Miljøverndepartementet i 1972, som skulle ta over saksområdene naturvern og friluftsliv som frem til nå hadde blitt håndtert av Kommunal- og arbeidsdepartementet. Statens grep om naturvernet strammet seg i 1982 med opprettelsen av Fylkesmennenes miljøvernavdeling, som senere skulle vise seg å bli viktige, og Direktoratet for naturforvaltning, senere Miljødirektoratet, i 1985 (B.innst. S. nr. 5 (1984-85); Berntsen, 1994; Forskr. om Direktoratet for naturforvaltning, 1985).

Loven om naturvern fra 1970 ga anledning til å utarbeide tematiske verneplaner, men loven sa ingenting om hvordan verneplanene skulle utarbeides og ellers lite om saksbehandling etter loven (Brendehaug, 2013; Schjerden, 1997). Mellom 1973 og 1977 ble det opprettet en rekke nye nasjonalparker, deriblant de tre store nasjonalparkene på Svalbard: Forlandet, Sør-Spitsbergen og Nordvest-Spitsbergen (Berntsen, 1994). Frem til nå hadde nasjonalparkene blitt opprettet på statsgrunn, men med opprettelsen av Hardangervidda nasjonalpark i 1980 skulle dette endre seg. Her var godt over halvparten av området privateid, og etableringen førte til at grunneierne reiste sak mot staten med påstand om at opprettelsen var i strid med naturvernloven, Høyesterett (se Rt-1986-199) ga derimot staten medhold og slo fast at opprettelsen likevel var gyldig (Berntsen, 1994; Brendehaug, 2013). I løpet av 1980-årene vokste det frem et krav om sterkere lokal deltakelse i verneplanprosessene, dette resulterte i at det ble gjort endringer i lovens saksbehandlingsregler i 1989 for å redusere konflikter og styrke den lokale forankringen av vernet, med utgangspunkt i verneforskriftene skulle

verneplanene nå utarbeides i samarbeid med offentlige styresmakter, lokale og private organisasjoners interesser (Brendehaug, 2013; Heiberg, 1999).

Landsplanen for nasjonalparker fra 1964 ble i 1989 fullført med opprettelsen av Saltpfjellet-Svartisen nasjonalpark (Berntsen, 1994). Samtidig med denne opprettelsen var naturvernrådets nye nasjonalparkplan under behandling, og ble i 1992 lagt frem for Stortinget (Berntsen, 1994; NOU 1986:13, 1986; Schjerden, 1997; St.meld. nr. 62 (1991-92)). Den nye nasjonalparkplanen søkte å ta vare på de siste uberørte områdene i Norge, og la samtidig opp til en mer planmessig og utadrettet forvaltning med en mer aktiv bruk av de store verneområdene, også for reiselivet, riktignok i markedsføringsøyemed (Berntsen, 1994; Brendehaug, 2013; St.meld. nr. 62 (1991-92)). For å legge til rette for denne økte bruken ble det innført soneringstiltak i enkelte nasjonalparker, og Jostedalsbreen, Jotunheimen og Hardangervidda ble valgt ut som nasjonalparker egnet for reiselivstilrettelegging (Aall, 1994 sitert i Brendehaug, 2013, s. 312). Grunnet konflikter mellom lokale grunneiere, kommuner og den statlige forvaltningen ble det i denne stortingsmeldingen for første gang presentert muligheten for å involvere lokale krefter i forvaltningen og det ble bedt om oppstart av ulike modeller for lokal medvirkning, men likevel med et forbehold om at nasjonalparkforvaltningen fortsatt skulle være et statlig ansvar (Falleth & Hovik, 2008; Innst. O. nr. 64 (1995-1996); St.meld. nr. 62 (1991-92)).

Litteraturliste for vedlegget

- B.innst. S. nr. 5 (1984-85). *Innstilling fra kommunal- og miljøvernkomiteen om bevilgninger på statsbudsjettet for 1985 vedkommende Kommunal- og arbeidsdepartementet og Miljøverndepartementet (St.prp. nr. 1 og St. prp. nr 1. Tillegg nr. 2)*. Kommunal- og miljøvernkomiteen. Hentet fra https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1984-85&paid=6&wid=all&psid=DIVL140&pgid=all_0111&vt=all&did=DIVL148
- Berntsen, B. (1994). *Grønne linjer: natur- og miljøvernets historie i Norge*. Grøndahl og Dreyers Forlag.
- Brendehaug, E. (2013). *Mobilisering, makt og endring: Ein studie av deltaking i verneplanprosessen for oppretting av Breheimen nasjonalpark med tilgrensande verneområde*. (Doktorgradsavhandling). NTNU. Hentet fra <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/266402>
- Falleth, E. I. & Hovik, S. (2008). *Lokal forvaltning av store verneområder: Erfaringer fra fire forsøk*. (NIBR-rapport 2008:11). Norsk institutt for by- og regionforskning. Hentet fra <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/20.500.12199/5663/2008-11.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Forskr. om Direktoratet for naturforvaltning. (1985). Forskrift om opprettelse av Direktoratet for naturforvaltning – instruks. (FOR-1985-07-26-1458). Hentet fra <https://lovdata.no/forskrift/1985-07-26-1458>
- Garnes, E. M. H. (2019). *Naturvernolven av 1954: Veien fram mot Norges første naturvernlov*. (Masteroppgave). Universitetet i Oslo. Hentet fra <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/69172/Master-Eli-Garnes.pdf?sequence=7&isAllowed=y>
- Haukeland, J. V., Vistad, O. I., Stokke, K. B. & Daugstad, K. (2013). Reiseliv i norske nasjonalparker - forvaltningsmessige forutsetninger og utfordringer. *UTMARK*, 2.
- Heiberg, E. (1999). *Planlegging i kulturlandskapet – når bruk og vern skal kombineres*. Landbruksforlaget.
- Innst. O. nr. 64 (1995-1996). *Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om lov om statlig naturoppsyn*. Energi- og miljøkomiteen. Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Odelstinget/1995-1996/inno-199596-064/?lvl=0>
- Innst. S. nr. 140 (1966-67). *Innstilling fra kommunalkomiteén om landsplan for natur og nasjonalparker i Norge*. Kommunalkomiteén. Hentet fra https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1966-67&paid=6&wid=a&psid=DIVL1878&pgid=a_0277
- Lundberg, A. (2022, 18. januar). Yellowstone National Park. I *Store Norske Leksikon*. Hentet 14. april 2022 fra https://snl.no/Yellowstone_National_Park
- Naturvernloven. (1954). *Lov om naturvern* (LOV-1954-12-01-2). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/1954-12-01-2>
- Naturvernloven. (1970). *Lov om naturvern* (LOV-1970-06-19-63). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/1970-06-19-63>
- NOU 1986:13. (1986). *Ny landsplan for nasjonalparker*. Miljøverndepartementet. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008060900112?page=57
- NOU 2004:28. (2004). *Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold*. Miljøverndepartementet. Hentet fra <https://lovdata.no/static/NOU/nou-2004-28.pdf>
- Ot.prp.nr.18 (1910). (1910). *Om utfærdigelse av en lov om naturfredning*. Arbeidsdepartementet. Hentet fra https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1910&paid=3&wid=b&psid=DIVL215&pgid=b_0257
- Ot.prp.nr.34 (1953). (1953). *Lov om naturvern*. Kirke- og undervisningsdepartementet. Hentet fra https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1953&paid=3&wid=a&psid=DIVL491&pgid=a_0713
- Ot.prp.nr.68 (1969-70). *Om lov om naturvern*. Kommunal- og arbeidsdepartementet. Hentet fra https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1969-70&paid=4&wid=a&psid=DIVL1014&pgid=a_1113
- Schjerden, P. R. (1997). *Utmark – om ressurser og forvaltning*. Landbruksforlaget.

- St.meld. nr. 62 (1991-92). *Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge*. Miljøverndepartementet. Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1991-92&paid=3&wid=e&psid=DIVL188>
- St.meld. nr. 64 (1965-66). *Om Naturvernrådets innstilling om landsplan for natur- og nasjonalparker i Norge*. Hentet fra https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1965-66&paid=3&wid=b&psid=DIVL1452&pgid=b_1381
- Wall Reinius, S. & Fredman, P. (2007). Protected areas as attractions. *Annals of Tourism Research*, 34(4), 839-854. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2007.03.011>

Vedlegg 2. Intervjuguide for utvalg 1 – nasjonalparkforvaltere

Takk for at du tar deg tid til å delta på dette intervjuet. Jeg tenker vi holder på mellom tre kvarter og en time. Som det sto i det informasjonsskrivet du har fått tilsendt, er bakgrunnen for denne undersøkelsen og intervjuet at jeg skal skrive en masteroppgave om medvirkning fra reiselivsaktører i besøksstrategiene for norske nasjonalparker. Formålet er å undersøke om reiselivet medvirker og hvordan denne medvirkningen foregår. Jeg har kontaktet deg på grunn av ditt verv i nasjonalparkstyret for [aktuell nasjonalpark]. Jeg tenker å ta opp selve intervjuet slik at jeg kan transkribere i etterkant, på den måten unngår vi at viktig informasjon går tapt. Den informasjonen som kommer fram i intervjuet vil bli brukt til å besvare prosjektets problemstilling. Ditt navn eller andre personalia vil ikke fremgå av oppgaven, kun din rolle og tilknytning til nasjonalparken, samt de erfaringer og opplysninger du deler med meg i dette intervjuet. Etter prosjektets slutt vil all informasjon som er lagret om deg, i tillegg til transkripsjon og lydfil fra intervju, bli slettet.

[START OPPTAK HER]

I samtykkeerklæringen nederst på informasjonsskrivet du fikk tilsendt i forkant av intervjuet står det «jeg samtykker til:

- å delta i dybdeintervju med bruk av lydopptak (informasjonen fra lydopptaket vil bli transkribert og brukt til oppgaven).
- at personopplysninger om meg behandles slik det er beskrevet i informasjonsskrivet frem til prosjektslutt 30.06.22.
- at informasjon og beretninger fra dybdeintervju blir brukt i oppgaven for å besvare problemstilling slik den er beskrevet i informasjonsskrivet»

Kan du bekrefte at du samtykker til dette? ____ Ja ____ Nei

Hvis ja: Takk! Da var det i orden, bare si fra når som helst hvis du ønsker at jeg skal skru av lydopptaket underveis i intervjuet, eller i etterkant av intervjuet hvis du vil trekke tilbake ditt samtykke og få slettet de opplysningene jeg har lagret om deg.

Hvis nei: Takk for at du sier ifra. Da avslutter vi dette intervjuet her, takk for din deltakelse.

Før vi begynner intervjuet lurer jeg på om du har noen spørsmål?

[Diskuter og besvar eventuelle spørsmål]

Hvis det oppstår spørsmål underveis er det bare å spørre, jeg bidrar gjerne til å oppklare ting underveis. Det samme gjelder for tiden etter intervjuet, jeg svarer mer enn gjerne på spørsmål dersom det skulle være noe du lurer på.

Intervjuspørsmål	Bakgrunns- informasjo n	Forsknings spørsmål 1: Hvordan fremgår medvirknin gen fra reiselivet i besøksstrat egiene?	Forsknings spørsmål 2: Hvordan opplever nasjonalpar kforvaltnin gen medvirknin gen fra reiselivet i besøksstrat egiene?	Forsknings spørsmål 3: Hvordan opplever reiselivsakt ørene medvirknin gen i besøksstrat egiene?

Om informanten

Først vil jeg stille deg noen spørsmål om deg og din tilknytning til nasjonalparken og besøksstrategien.

1: Kan du introdusere deg selv kort? Utdanning? Tidligere arbeidserfaring?	X			
2: Hvordan vil du beskrive din (personlige) tilknytning til [aktuell nasjonalpark]?	X			
3: Hvor lenge har du hatt stillingen som nasjonalparkforvalter for [aktuell nasjonalpark]?	X			
4: Hva har din rolle vært i arbeidet med besøksstrategien?	X			
Om nasjonalparken				
<i>Nå har vi snakket litt om deg og fått en forståelse for din rolle i besøksstrategiarbeidet. Nå tenker jeg at vi skal bevege oss over til å snakke om nasjonalparken som du er forvalter for.</i>				
5: Kan du kort beskrive [aktuell nasjonalpark]? <i>Når jeg omtaler «reiseliv» i denne sammenhengen mener jeg bedrifter og organisasjoner med virksomhet som primært er rettet mot mennesker som besøker naturområder utenfor sine vanlige omgivelser.</i> Vet du om det drives med reiselivsaktivitet i tilknytning til nasjonalparken (eller innenfor NP-grensene)?	X	X		
6: Hvilke typer interessenter er tilknyttet nasjonalparken? Hvordan vil du beskrive forholdet mellom disse interessentene (samarbeidsforhold, tillit)? Hvis godt samarbeidsklima: Hva er det som fungerer godt og hva tror du er grunnen til det? Hvis dårlig samarbeidsklima: Hva tror du er grunnen til det?			X	X
7: Hvordan er nasjonalparkforvaltningen organisert? Samlokalisering med andre organer (statsforvalter, SNO, besøkscenter osv.)? Hvordan vil du beskrive tilgangen til ressurser? (Tid, penger) Hva med kompetanse? Har dere tilgang på kompetanse eller hentes det inn utenfra?	X			
Om besøksstrategien				

<i>For [aktuell nasjonalpark] ble det utarbeidet en besøksstrategi som ble godkjent [dato for godkjenning av besøksstrategien]. Nå tenkte jeg vi skulle fokusere litt på denne og prosessen som ligger til grunn for det ferdige dokumentet.</i>				
8: Kan du forklare hvordan arbeidet med besøksstrategien har foregått? Hvor lang tid tok denne prosessen? Opplever du at det oppstod utfordringer underveis i prosessen? Hvis ja: Hvordan ble disse i så fall løst? Hvis nei: Hva tror du er grunnen til det? Hvis aktuelt: Hvordan har eventuell samlokalisering og ressurstilgang påvirket prosessen? Hvor viktig er enkeltpersonen i forvaltningen for prosessen? Hvordan?	X		X	X
9: Hvilke aktører var involverte i prosessen? Kan du forklare hvordan de bidro og når i prosessen dette bidraget var?		X		
10: Hvordan har rådgivende utvalg (RU), administrativt kontaktutvalg (AK) og andre formaliserte samarbeids- og medvirkningsstrukturer blitt brukt i arbeidet med besøksstrategien? Hvilke utvalg eksisterer? Hvordan vil du beskrive engasjements- og aktivtetsnivået i utvalgene? Sammensetning av de ulike utvalgene?			X	X
11: Hvilke erfaringer sitter du igjen med (om samarbeid/inkludering/ medvirkning) fra denne prosessen? Hvilke faktorer opplever du som viktige eller utslagsgivende for utarbeidelsen av besøksstrategien?			X	
Om reiselivets medvirkning				
<i>Nå, etter at vi har snakket en del om nasjonalparken og besøksstrategien, tenker jeg at vi skal bevege oss over til reiselivet og hvordan det har medvirket til eller vært inkludert i arbeidet med besøksstrategien. Da tar vi fortsatt utgangspunkt i den tidligere nevnte definisjonen på reiseliv, altså «bedrifter og organisasjoner med virksomhet som primært er rettet mot mennesker som besøker naturområder utenfor sine vanlige omgivelser».</i>				
12: Hvordan har reiselivet [medvirket til/vært inkludert i]		X	X	

arbeidet med besøksstrategien? (Formelle/uformelle strukturer?) Kom det innspill fra reiselivet? Hvordan ble disse innspillene vektlagt?				
13: Hvordan er reiselivet representert i det rådgivende utvalget og andre formelle strukturer? Kan du forklare hva som lå til grunn for utvelgelsen av akkurat [denne/disse] representantene? Har det vært andre samarbeids- eller medvirkningsformer hvor reiselivet har vært representert?		X		X
14: Hvilke erfaringer sitter du igjen med fra reiselivets medvirkning og deltakelse i arbeidet med besøksstrategien?			X	
Avsluttende spørsmål og oppsummering				
<i>Siden vi nå nærmer oss slutten på intervjuet, tenker jeg vi skal begynne å oppsummere litt det vi har snakket om. Nå har vi vært innom deg og din rolle i tilknytning til nasjonalparken og besøksstrategien for nasjonalparken, vi har snakket om [aktuell nasjonalpark] og vi har vært innom arbeidet med å utarbeide besøksstrategien.</i>				
15: Før vi avslutter helt, er det aspekter ved reiselivets medvirkning til besøksstrategien vi ikke har snakket om?		X	X	X
16: Hvordan tror du man i fremtiden kan videre sikre bred deltakelse i prosessene med utarbeiding/revidering av besøksstrategier?			X	
Avslutning				
<i>Da tenker jeg vi setter en strek der og avslutter opptaket.</i> [STOPP OPPTAK HER] <i>Sånn, da har jeg stoppet opptaket. Og med det vil jeg igjen takke for din deltakelse i dette prosjektet, den informasjonen du har kommet med i dette intervjuet er uvurderlig særlig for meg i arbeidet med å skrive denne masteroppgaven, men også for å forstå hvordan forvaltningen kan arbeide fremover.</i> <i>Nå vil jeg transkribere dette intervjuet, før jeg vil analysere det sammen med de andre intervjuene i prosjektet og til slutt skrive en oppgave som rapport fra prosjektet.</i> <i>Prosjektslutt er 30.06.22 og innsamlede data vil etter prosjektets slutt bli slettet. Som nevnt kan du når som helst trekke ditt samtykke, be om å få innsyn i eller få slettet lagrede data om deg, bare ta kontakt med meg på mobil eller e-post (den kontaklinformasjonen har du fått på e-post).</i> <i>Ha en fin dag, og igjen: takk for din deltakelse!</i>				

Vedlegg 3. Intervjuguide for utvalg 2 – nasjonalparkstyremedlemmer

Takk for at du tar deg tid til å delta på dette intervjuet. Jeg tenker vi holder på mellom tre kvarter og en time. Som det sto i det informasjonsskrivet du har fått tilsendt, er bakgrunnen for denne undersøkelsen og intervjuet at jeg skal skrive en masteroppgave om medvirkning fra reiselivsaktører i besøksstrategiene for norske nasjonalparker. Formålet er å undersøke om reiselivet medvirker og hvordan denne medvirkningen foregår. Jeg har kontaktet deg på grunn av ditt verv i nasjonalparkstyret for [aktuell nasjonalpark]. Jeg tenker å ta opp selve intervjuet slik at jeg kan transkribere i etterkant, på den måten unngår vi at viktig informasjon går tapt. Den informasjonen som kommer fram i intervjuet vil bli brukt til å besvare prosjektets problemstilling. Ditt navn eller andre personalia vil ikke fremgå av oppgaven, kun din rolle og tilknytning til nasjonalparken, samt de erfaringer og opplysninger du deler med meg i dette intervjuet. Etter prosjektets slutt vil all informasjon som er lagret om deg, i tillegg til transkripsjon og lydfil fra intervju, bli slettet.

[START OPPTAK HER]

I samtykkeerklæringen nederst på informasjonsskrivet du fikk tilsendt i forkant av intervjuet står det «jeg samtykker til:

- å delta i dybdeintervju med bruk av lydopptak (informasjonen fra lydopptaket vil bli transkribert og brukt til oppgaven).
- at personopplysninger om meg behandles slik det er beskrevet i informasjonsskrivet frem til prosjektslutt 30.06.22.
- at informasjon og beretninger fra dybdeintervju blir brukt i oppgaven for å besvare problemstilling slik den er beskrevet i informasjonsskrivet»

Kan du bekrefte at du samtykker til dette? ____ Ja ____ Nei

Hvis ja: Takk! Da var det i orden, bare si fra når som helst hvis du ønsker at jeg skal skru av lydopptaket underveis i intervjuet, eller i etterkant av intervjuet hvis du vil trekke tilbake ditt samtykke og få slettet de opplysningene jeg har lagret om deg.

Hvis nei: Takk for at du sier ifra. Da avslutter vi dette intervjuet her, takk for din deltakelse.

Før vi begynner intervjuet lurer jeg på om du har noen spørsmål?

[Diskuter og besvar eventuelle spørsmål]

Hvis det oppstår spørsmål underveis er det bare å spørre, jeg bidrar gjerne til å oppklare ting underveis. Det samme gjelder for tiden etter intervjuet, jeg svarer mer enn gjerne på spørsmål dersom det skulle være noe du lurer på.

Intervjuspørsmål	Bakgrunns- informasjo n	Forsknings spørsmål 1: Hvordan fremgår medvirknin gen fra reiselivet i besøksstrat egiene?	Forsknings spørsmål 2: Hvordan opplever nasjonalpar kforvaltnin gen medvirknin gen fra reiselivet i besøksstrat egiene?	Forsknings spørsmål 3: Hvordan opplever reiselivsakt ørene medvirknin gen i besøksstrat egiene?

Om informanten

Først vil jeg stille deg noen spørsmål om deg og din tilknytning til nasjonalparken og besøksstrategien.

1: Kan du introdusere deg selv kort? Utdanning? Jobber som? Politisk tilhørighet?	X			
2: Hvordan vil du beskrive din (personlige) tilknytning til [aktuell nasjonalpark]?	X			
3: Hvor lenge har du hatt vervet som styremedlem i nasjonalparkstyret for [aktuell nasjonalpark]? Hvis lang tid: Opplever du at det har vært en forandring i styrets fokus og målsetninger? Hvis kort tid: Hvordan synes du det har vært å bli en del av dette styret? Hvor ofte endres styrets sammensetning? Hvis aktuelt: Hvordan oppleves disse utskiftingene?	X			
4: Hva har din rolle vært i arbeidet med besøksstrategien? Hvilken rolle har styret hatt?	X			
Om nasjonalparken				
<i>Nå har vi snakket litt om deg og fått en forståelse for din rolle i besøksstrategiarbeidet. Nå tenker jeg at vi skal bevege oss over til å snakke om nasjonalparken som du sitter i styret for.</i>				
5: Kan du kort beskrive [aktuell nasjonalpark]? <i>Når jeg omtaler «reiseliv» i denne sammenhengen mener jeg bedrifter og organisasjoner med virksomhet som primært er rettet mot mennesker som besøker naturområder utenfor sine vanlige omgivelser.</i> Vet du om det drives med reiselivsaktivitet i tilknytning til nasjonalparken (eller innenfor NP-grensene)? Er disse organiserte på noen måte?	X		X	
6: Hvilke typer interessenter er tilknyttet nasjonalparken? Hvordan vil du beskrive forholdet mellom disse interessentene (samarbeidsforhold, tillit)? Hvis godt samarbeidsklima: Hva er det som fungerer godt og hva tror du er grunnen til det?			X	X

Hvis dårlig samarbeidsklima: Hva er det som forårsaker dette tror du?				
Om besøksstrategien				
<i>For [aktuell nasjonalpark] ble det utarbeidet en besøksstrategi som ble godkjent [dato for godkjenning av besøksstrategien]. Nå tenkte jeg vi skulle fokusere litt på denne og prosessen som ligger til grunn for det ferdige dokumentet.</i>				
7: Kan du forklare hvordan arbeidet med besøksstrategien har foregått? Hvor lang tid tok denne prosessen? Opplever du at det oppstod utfordringer underveis i prosessen? Hvis ja: Hvordan ble disse i så fall løst? Hvis nei: Hva tror du er grunnen til det?			X	X
8: Hvilke aktører var involverte i prosessen? Kan du forklare hvordan de bidro og når i prosessen dette bidraget var?		X		
9: Hvordan har rådgivende utvalg (RU), administrativt kontaktutvalg (AK) og andre formaliserte samarbeids- og medvirkningsstrukturer blitt brukt i arbeidet med besøksstrategien? Hvilke utvalg eksisterer? Hvordan vil du beskrive engasjements- og aktivtetsnivået i utvalgene? Sammensetning av de ulike utvalgene?			X	X
10: Hvilke erfaringer sitter du igjen med (om samarbeid/inkludering/medvirkning) fra denne prosessen? Hvilke faktorer opplever du som viktige eller utslagsgivende for utarbeidelsen av besøksstrategien?			X	
Om reiselivets medvirkning				
<i>Nå, etter at vi har snakket en del om nasjonalparken og besøksstrategien, tenker jeg at vi skal bevege oss over til reiselivet og hvordan det har medvirket til eller vært inkludert i arbeidet med besøksstrategien. Da tar vi fortsatt utgangspunkt i den tidligere nevnte definisjonen på reiseliv, altså bedrifter og organisasjoner med virksomhet som primært er rettet mot mennesker som besøker naturområder utenfor sine vanlige omgivelser.</i>				
11: Hvordan har reiselivet [medvirket til/vært inkludert i] arbeidet med besøksstrategien? (Formelle/uformelle strukturer?)		X	X	

Kom det innspill fra reiselivet? Hvordan ble disse innspillene vektlagt?				
12: Hvordan er reiselivet representert i det rådgivende utvalget og andre formelle strukturer? Kan du forklare hva som lå til grunn for utvelgelsen av akkurat [denne/disse] representantene? Har det vært andre samarbeids- eller medvirkningsformer hvor reiselivet har vært representert?		X		X
13: Hvilke erfaringer sitter du igjen med fra reiselivets medvirkning og deltakelse i arbeidet med besøksstrategien?			X	
Avsluttende spørsmål og oppsummering				
<i>Siden vi nå nærmer oss slutten på intervjuet, tenker jeg vi skal begynne å oppsummere litt det vi har snakket om. Nå har vi vært innom deg og din rolle i tilknytning til nasjonalparken og besøksstrategien for nasjonalparken, vi har snakket om [aktuell nasjonalpark] og vi har vært innom arbeidet med å utarbeide besøksstrategien.</i>				
14: Før vi avslutter helt, er det aspekter ved reiselivets medvirkning til besøksstrategien vi ikke har snakket om?		X	X	X
15: Hvordan tror du man i fremtiden kan videre sikre bred deltakelse i prosessene med utarbeiding/revidering av besøksstrategier?			X	
Avslutning				
<i>Da tenker jeg vi setter en strek der og avslutter opptaket.</i> [STOPP OPPTAK HER] <i>Sånn, da har jeg stoppet opptaket. Og med det vil jeg igjen takke for din deltakelse i dette prosjektet, den informasjonen du har kommet med i dette intervjuet er uvurderlig særlig for meg i arbeidet med å skrive denne masteroppgaven, men også for å forstå hvordan forvaltningen kan arbeide fremover.</i> <i>Nå vil jeg transkribere dette intervjuet, før jeg vil analysere det sammen med de andre intervjuene i prosjektet og til slutt skrive en oppgave som rapport fra prosjektet.</i> <i>Prosjektslutt er 30.06.22 og innsamlede data vil etter prosjektets slutt bli slettet. Som nevnt kan du når som helst trekke ditt samtykke, be om å få innsyn i eller få slettet lagrede data om deg, bare ta kontakt med meg på mobil eller e-post (den kontaktinformasjonen har du fått på e-post).</i> <i>Ha en fin dag, og igjen: takk for din deltakelse!</i>				

Vedlegg 4. Intervjuguide for utvalg 3 – reiselivsaktører

Takk for at du tar deg tid til å delta på dette intervjuet. Jeg tenker vi holder på mellom tre kvarter og en time. Som det sto i det informasjonsskrivet du har fått tilsendt, er bakgrunnen for denne undersøkelsen og intervjuet at jeg skal skrive en masteroppgave om medvirkning fra reiselivsaktører i besøksstrategiene for norske nasjonalparker. Formålet er å undersøke om reiselivet medvirker og hvordan denne medvirkningen foregår. Jeg har kontaktet deg på grunn av ditt verv i nasjonalparkstyret for [aktuell nasjonalpark]. Jeg tenker å ta opp selve intervjuet slik at jeg kan transkribere i etterkant, på den måten unngår vi at viktig informasjon går tapt. Den informasjonen som kommer fram i intervjuet vil bli brukt til å besvare prosjektets problemstilling. Ditt navn eller andre personalia vil ikke fremgå av oppgaven, kun din rolle og tilknytning til nasjonalparken, samt de erfaringer og opplysninger du deler med meg i dette intervjuet. Etter prosjektets slutt vil all informasjon som er lagret om deg, i tillegg til transkripsjon og lydfil fra intervju, bli slettet.

[START OPPTAK HER]

I samtykkeerklæringen nederst på informasjonsskrivet du fikk tilsendt i forkant av intervjuet står det «jeg samtykker til:

- å delta i dybdeintervju med bruk av lydopptak (informasjonen fra lydopptaket vil bli transkribert og brukt til oppgaven).
- at personopplysninger om meg behandles slik det er beskrevet i informasjonsskrivet frem til prosjektslutt 30.06.22.
- at informasjon og beretninger fra dybdeintervju blir brukt i oppgaven for å besvare problemstilling slik den er beskrevet i informasjonsskrivet»

Kan du bekrefte at du samtykker til dette? ____ Ja ____ Nei

Hvis ja: Takk! Da var det i orden, bare si fra når som helst hvis du ønsker at jeg skal skru av lydopptaket underveis i intervjuet, eller i etterkant av intervjuet hvis du vil trekke tilbake ditt samtykke og få slettet de opplysningene jeg har lagret om deg.

Hvis nei: Takk for at du sier ifra. Da avslutter vi dette intervjuet her, takk for din deltakelse.

Før vi begynner intervjuet lurer jeg på om du har noen spørsmål?

[Diskuter og besvar eventuelle spørsmål]

Hvis det oppstår spørsmål underveis er det bare å spørre, jeg bidrar gjerne til å oppklare ting underveis. Det samme gjelder for tiden etter intervjuet, jeg svarer mer enn gjerne på spørsmål dersom det skulle være noe du lurer på.

Intervjuspørsmål	Bakgrunns- informasjo n	Forsknings spørsmål 1: Hvordan fremgår medvirknin gen fra reiselivet i besøksstrat egiene?	Forsknings spørsmål 2: Hvordan opplever nasjonalpar kforvaltnin gen medvirknin gen fra reiselivet i besøksstrat egiene?	Forsknings spørsmål 3: Hvordan opplever reiselivsakt ørene medvirknin gen i besøksstrat egiene?

Om informanten

Først vil jeg stille deg noen spørsmål om deg og din rolle i [aktuell reiselivsaktør], samt din tilknytning til nasjonalparken og besøksstrategien.

1: Kan du introdusere deg selv kort? Utdanning? Tidligere arbeidserfaring?	X			
2: Hvordan vil du beskrive din (personlige) tilknytning til [aktuell nasjonalpark]?	X			
3: Du jobber i [aktuell reiselivsbedrift]? Hvor lenge har du hatt denne stillingen/rollen?	X			
4: Kan du gi en kort introduksjon av bedriften? Hvordan bruker bedriften [aktuell nasjonalpark]?	X			
5: Kjenner du til at [aktuell nasjonalpark] har en besøksstrategi? Hvis ja: Hvordan kjenner du til den? (personlig interesse?) Hvis nei: Jeg forstår, da kan jeg raskt forklare hva en besøksstrategi er [gi en kort beskrivelse her].	X	X		
Om nasjonalparken				
<i>Nå har vi snakket litt om deg og fått en forståelse for din rolle i besøksstrategiarbeidet. Nå tenker jeg at vi skal bevege oss over til å snakke om [aktuell nasjonalpark].</i>				
6: Kan du kort beskrive [aktuell nasjonalpark]? Hvor viktig eller uviktig vil du si at [aktuell nasjonalpark] er for din bedrift?	X			X
<i>Når jeg omtaler «reiseliv» i denne sammenhengen mener jeg bedrifter og organisasjoner med virksomhet som primært er rettet mot mennesker som besøker naturområder utenfor sine vanlige omgivelser.</i> 7: Vet du om det drives med annen reiselivsaktivitet enn deres i tilknytning til nasjonalparken (eller innenfor NP-grensene)? Hvis aktuelt: Hvordan forholder de ulike reiselivsaktørene seg til hverandre? Er de organiserte og i så fall hvordan?		X		X
8: Hvilke andre typer interessenter er tilknyttet nasjonalparken? Hvordan er forholdet mellom disse interessentene (samarbeidsforhold,			X	X

tillit)? Hvis godt samarbeidsklima: Hva er det som fungerer godt og hva tror du er grunnen til det? Hvis dårlig samarbeidsklima: Hva er det som forårsaker dette?				
Om besøksstrategien og reiselivets medvirkning				
<i>For [aktuell nasjonalpark] ble det utarbeidet en besøksstrategi som ble godkjent [dato for godkjenning av besøksstrategien]. Nå tenkte jeg vi skulle fokusere litt på denne og prosessen som ligger til grunn for det ferdige dokumentet, og hvordan reiselivet har vært med på denne. Da tar vi fortsatt utgangspunkt i den tidligere nevnte definisjonen på reiseliv, altså bedrifter og organisasjoner med virksomhet som primært er rettet mot mennesker som besøker naturområder utenfor sine vanlige omgivelser.</i>				
9: Har du og din bedrift vært involvert i arbeidet med å utarbeide besøksstrategien for [aktuell nasjonalpark]? Hvis ja: Kan du beskrive denne involveringen/deltakelsen? (rådgivende utvalg? Annen formell struktur?) (Hvor mye?) (Hvordan?) Hvis nei: Kjenner du til at det har vært en utarbeidelsesprosess?		X		X
10: Kjenner du til at det oppstod utfordringer underveis i prosessen? Hvis ja: Hvordan ble disse i så fall løst? Hvis nei: Hva tror du er grunnen til det?			X	X
11: Hvilke aktører var involverte i prosessen? Når og på hvilken måte bidro de? Formaliserte samarbeids- og medvirkningsstrukturer?		X		X
12: Hvilke erfaringer sitter du igjen med (om samarbeid/inkludering/ medvirkning) fra denne prosessen? Opplever du at noen faktorer var særlig viktige eller utslagsgivende for utarbeidelsen av besøksstrategien?				X
Avsluttende spørsmål og oppsummering				
<i>Siden vi nå nærmer oss slutten på intervjuet, tenker jeg vi skal begynne å oppsummere litt det vi har snakket om. Nå har vi vært innom deg og din rolle i tilknytning til nasjonalparken og besøksstrategien for nasjonalparken, vi har snakket om [aktuell nasjonalpark] og vi har vært innom arbeidet med å utarbeide besøksstrategien.</i>				
13: Før vi avslutter helt, er det aspekter ved reiselivets medvirkning til besøksstrategien vi ikke har snakket om?		X	X	X

14: Hvordan tror du man i fremtiden kan videre sikre bred deltakelse i prosessene med utarbeiding/revidering av besøksstrategier?				X
Avslutning				
<i>Da tenker jeg vi setter en strek der og avslutter opptaket.</i> [STOPP OPPTAK HER] <i>Sånn, da har jeg stoppet opptaket. Og med det vil jeg igjen takke for din deltakelse i dette prosjektet, den informasjonen du har kommet med i dette intervjuet er uvurderlig særlig for meg i arbeidet med å skrive denne masteroppgaven, men også for å forstå hvordan forvaltningen kan arbeide fremover.</i> <i>Nå vil jeg transkribere dette intervjuet, før jeg vil analysere det sammen med de andre intervjuene i prosjektet og til slutt skrive en oppgave som rapport fra prosjektet.</i> <i>Prosjektslutt er 30.06.22 og innsamlede data vil etter prosjektets slutt bli slettet. Som nevnt kan du når som helst trekke ditt samtykke, be om å få innsyn i eller få slettet lagrede data om deg, bare ta kontakt med meg på mobil eller e-post (den kontaklinformasjonen har du fått på e-post).</i> <i>Ha en fin dag, og igjen: takk for din deltakelse!</i>				

Vedlegg 5. Informasjonsskriv sendt til informantene

Vil du delta i forskningsprosjektet

«Medvirkning fra reiselivsaktører i besøksstrategiene for norske nasjonalparker»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvorvidt og på hvilken måte reiselivet medvirker til besøksstrategiene for nasjonalparkene i Sør-Norge. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Prosjektet skal undersøke om reiselivet medvirker til besøksstrategiene for nasjonalparkene i Sør-Norge, og hvordan denne medvirkningen foregår. For å undersøke dette tar prosjektet for seg en gjennomgang av de tilgjengelige besøksstrategiene for de sørnorske nasjonalparkene, videre skal en casestudie av to nasjonalparkers besøksstrategiarbeid danne grunnlaget for å besvare hovedproblemstillingen «I hvilken grad medvirker reiselivsaktørene til besøksstrategiene for norske nasjonalparker?». Besøksstrategi er et nytt verktøy i forvaltningen av de norske verneområdene, og erfaringene fra de til nå foreliggende besøksstrategiene og arbeidet med disse kan bidra til å forbedre forvaltningens verktøy og arbeidsmetoder.

Dette er et masteroppgaveprosjekt for Åsmund Skjerve Revhaug og inngår som en avsluttende del av det toårige masterstudiet naturbasert reiseliv ved NMBU på Ås.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Dette prosjektet baserer seg på tre utvalg (grupper av informanter), disse utgjør representanter fra nasjonalparkforvaltningen, representanter fra nasjonalparkstyret og representanter fra reiselivsaktører med tilknytning til en nasjonalpark.

Du har blitt kontaktet på bakgrunn av din stilling eller rolle som enten nasjonalparkforvalter, medlem av nasjonalparkstyre eller reiselivsaktør med aktivitet i tilknytning til nasjonalpark.

Hva innebærer det for deg å delta?

Jeg ønsker å gjennomføre et dybdeintervjuer med informantene fra alle de tre utvalgene med spørsmål knyttet til besøksstrategien for «din» nasjonalpark og arbeidet med utarbeidelsen av den, samt din rolle og dine erfaringer knyttet til dette. Intervjuet vil ha en varighet på 45-60 minutter. I tillegg til at jeg tar notater underveis ønsker jeg å bruke lydopptaker under intervjuet for å sikre at alle opplysninger kommer med.

Grunnet den pågående smittesituasjonen kan det bli nødvendig å gjennomføre intervjuene digitalt, dette avtaler vi nærmere.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

De som har tilgang til den behandlede informasjonen er masterstudent Åsmund Skjerve Revhaug. I tillegg vil veilederne Øystein Aas, Knut Bjørn Stokke og Jan Vidar Haukeland ha tilgang til deler av informasjonen, men ikke lydopptak eller koblingsnøkkel fra transkribering av intervjuene.

For å sikre at uvedkommende ikke får tilgang til personopplysningene vil navn og kontaktopplysninger erstattes med en kode som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data. Adgangsbegrensning benyttes for å videre sikre dataene, i tillegg benyttes endringslogg for å dokumentere tidspunkt og informasjon om hvem som foretar endringer i de lagrede dataene.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er 30.06.22. Dette medfører sletting av lydopptak og transkripsjonenes koblingsnøkkel, samt alle lagrede personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra NMBU har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- NMBU – Norges miljø- og biovitenskapelige universitet ved masterstudent Åsmund Skjerve Revhaug på epost (asmund.skjerve.revhaug@nmbu.no) eller på telefon: 959 61 025
- NMBU – Norges miljø- og biovitenskapelige universitet ved veileder Øystein Aas på epost (oystein.aas@nmbu.no) eller på telefon: 934 66 710
- Vårt personvernombud Hanne Pernille Gulbrandsen på epost (personvernombud@nmbu.no) eller på telefon: 402 81 558

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 53 21 15 00.

Med vennlig hilsen

Øystein Aas
(Veileder)

Åsmund Skjerve Revhaug
(Masterstudent)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «Medvirkning fra reiselivsaktører i besøksstrategiene for norske nasjonalparker», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- ☐ å delta i dybdeintervju med bruk av lydopptak (informasjonen fra lydopptaket vil bli transkribert og brukt til oppgaven).
- ☐ at personopplysninger om meg behandles slik det er beskrevet i informasjonsskrivet frem til prosjektslutt 30.06.22.
- ☐ at informasjon og beretninger fra dybdeintervju blir brukt i oppgaven for å besvare problemstilling slik den er beskrevet i informasjonsskrivet

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet.

(Samtykke gis på lydopptak i forkant av intervjuet)

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway